

7293 suavel

282054
21

W. GUETTÉE.

EXPUNEREA
DOCTRINEI

BISERICEI CREȘTINE ORTODOXE

INSOȚITĂ

De deosebiri ce se întîmpină în cele-lalte comunități creștine

Tradusă din francezește

și tipărită (în două edițiuni: 1875 și 1887)

DE

I. P. S. Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Pri-
mat al Romîniei,

D. D. IOSIF GHEORGHIAN.

ACESTĂ A TREIA EDIȚIE

*E revăzută și îndreptată după a doua ediție a autorului (1884),
cu voea și binecuvîntarea Sfîntului Sinod al Sfîntei Biserici Au-
tocefale Ortodoxe Romîne*

DE

DR CONST. CHIRICESCU

Profesor și Decan al Facultăței de teologie din București.

CASA ȘCOALELOR

Proprietatea Tipografiei Cărilor Bisericești.

BIBLIOTECA

109945
BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICESTI

1901.

159433

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI
7293
OOA

Re 166/04

B.C.U. Bucuresti

C159433

281.9

EXPUNEREA DOCTRINEI.

Dăruit Muzeului pedagogic
de *Dr. Arthur Popescu m.*

W. GUETTÉE.

EXPUNEREA
DOCTRINEI

BISERICEI CREȘTINE ORTODOXE

INSOȚITĂ

De deosebiri ce se întîmpină în cele-l-alte comunități creștine

Tradusă din franțuzește

și tipărită (în două edițiuni: 1875 și 1887)

DE

I. P. S. Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Pri-
mat al Romîniei,

D. D. IOSIF GHEORGHIAN.

ACESTĂ A TREIA EDIȚIE

E revăzută și îndreptată după a doua ediție a autorului (1884),

cu voea și binecuvîntarea Sfîntului Sinod al Sfintei Biserici Au-
tocefale Ortodoxe Romîne

DE

DR CONST. CHIRICESCU

Profesor și Decan al Facultăței de teologie din București.

Proprietatea Tipografiei Cărilor Bisericești.

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICESTI

1901.

PREFAȚA TRADUCĂTORULUI ¹.

Încă din anul mântuirii 1875 traducând *Expunerea Doctrinei Bisericei Creștine Ortodoxă*, cu permisiunea autoriului, această scriere importantă a eruditului Archimandrit W. Guettée, doctor în Teologie a Bisericei Ortodoxă de Rusia, pe când eram ca Episcop al Sântei Eparchiї de Huși, și imprimând-o atunci, simt acum o vie mulțumire sufletescă, când constat că a fost bine primită și citită de fiii spirituali ai Sântei noastre Biserici. Iar în această convingere a mea mă întăresc prin faptul, că în present a devenit rară această scriere și chiar cu anevoie de procurat. Motivat de lipsa ce se simțeste de ea, m'am îndemnat a o reimprima, contribuind și cu această modestă lucrare, din partea mea, la menținerea și desvoltarea simțului religios, a Sântei noastre Biserici Ortodoxe Creștine. În ea creștinul Bisericei Ortodoxă vede luminat și hotărât ce crede și prin ce credință este supe-

¹. La ediția a doua. Nota revăzătorului și îndreptătorului cărței acesteia.

rióră altor religiuni. Din ea se pot cunoște într'un chip simplu și lămurit diferențele dintre deosebitele confesiuni creștine. Prin ea se asigură creștinul, că dintre toate confesiunile creștine singură acésta este, care-și póte dovedi continuitatea sa și dezvoltarea succesivă a doctrinei sale pe bazele evanghelice, a scrierilor sântilor Apostoli și a decisiunelor sântelor Sinóde E-cumenice. Din ea în fine rezultă necontestat, că sântele dogme ale legii creștine sunt pe deplin păzite, așa că póte fi considerată și ca adevăratul depositar al legii creștinești.

Primiți, vă rugăm, iubiți frați și fi în Dom-nul, acéstă mică jertvă, ce vă o pot aduce, pen-tru binele și fericirea vóstră, atât de aicea de pe pământ, cât și pentru acea din ceriuri.

Prefața autorului la edițiunea a doua.

Cărticica pe care o tipăresc acum a doua oră a avut mare isbîndă. Cea dintîi edițiune franceză, scósă în 2000 exemplare, s'a sfîrșit de multă vreme.

Edițiunile ce s'au făcut în cele mai multe limbî din Europa s'aũ petrecut repede. S'au vîndut vr'o 25.000 de exemplare, fie în Europa, fie în America, și printre ortodocșii din Azia.

Cărticica acésta s'a tradus și în limba arabă pentru ortodocșii, cari vorbesc arăbește.

Traducerea grécă făcută de d-l Marcu Balabonof, ministru al Princepelui Bulgariei, este de o eleganță vrednică de notat. Acelaș scriitor a tradus-o și în limba sa națională, adecă în limba bulgară.

Traducătorul acestei cărți în limba română este Prea Sfințitul Iosif, Episcopul Dunărei de jos,¹ care a mai tradus în românește Papalitatea schismatică de mine.² Binevoiască a priimi, acest venerabil Episcop respectul public ce îi dau aici. Stima ce are pentru scrierile și persoana mea este una din cele mai frumoase recompense la care pot năzui pentru lucrările mele.

Isbînda cărței mele este cu atît mai însemnată cu cît eu n'am făcut vre un anunț în ziare, am tipărit-o într'o țără vrășmașă ortodoxiei și n'am avut mijloce de tipărire din partea vre unei librării. Editorii nu se ocupă cîtuși de puțin cu ast-fel de cărți cari nu se adresază de cît unui public ales, și cari nu pot să producă mult folos bănesc.

Nu mă puteam hotărî să public cartea de față în a dóua edițiune, cu tóte cererile repetate ce priimiam, cînd o Principesă orto-

1. Acum Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Primat al Romîniei.

2. *Papalitatea eretică* de acelaș, e tradusă în limba romînă de Prea Sfințitul Gerasimu Saffirinu Episcopul Romanului.

*todoxă m'ă scris că vrea să ajute la tipă-
rirea acestei a două edițiuni.*

*Aș fi voit să aduc mulțămiri publice aces-
tei zelose ortodoxe, căreia se datorește edi-
țiunea pe care o dau acum la lumiră. În
modestia ei însă, m'ă oprit să o numesc, și
a vrut ca mâna sa cea dreaptă să facă o faptă
bună, fără ca mâna sa cea stângă să știe
ce-va.*

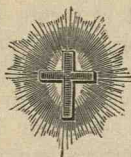
*Tatăl cel ceresc care vede simțimintele
inimilor și faptele bune cele mai ascunse, să
o resplătescă în lumea acésta și în cea-l-altă!*

*În trecăt trebuie să spun că traducerea
spaniolă a fost dată la lumină fără ca să
se pomenéscă numele meu.*

*Aș fi putut cere despăgubiri dela tradu-
cătorii puțin delicați, cari, fără autorizație,
au publicat lucrarea mea. Am preferat să-mi
aduc aminte de acésta gândire a Sfântului
Apostol Pavel: Numai numele lui Christos
să se vestéscă, e deajuns; n'am trebuință să
mă ocup de propoveditor.*

.....

Dr. W. Guettée.

Dînd la lumină acéastă carte, scopul meu de căpetenie a fost să conlucru, după puterile mele, la marea operă a unirei Bisericii. Incredințat că acéastă unire nu pôte să se facă decît pe terenul unei desăvîrșite ortodoxii, m'am apucat să arăt învățătura venerabilei Bisericii Ortodoxe de Răsărit, care cu dreptul susține că a păstrat dela Iisus Christos depozitul descoperirei, neatins și liber de orî ce amestec omenesc.

Nu se pôte tăgădui acestei Biserici existență neîntreruptă din timpîi apostolicî. Este de netăgăduit că nu se pôte arăta, în viața ei, data vre unei inovațiunii.

Aceste două fapte arată îndeajuns cîtă putere trebuie să aibă mărturisirea ei înaintea adevăraților creștînî, carî înțeleg că descoperirea dumnezeéscă este *un fapt*, și că *rațiunea* faptului este mărturisirea lămurită și neîncetată.

Creștinismul nu este un sistem filozofic pe care

fie cine are dreptul să'l explice după cum îi place. Iisus Christos a descoperit o învățătură *pozitivă*; învățămîntul său este *un fapt*, carele, ca toate faptele, trebuie să fie sprijinit pe o mărturie constantă, pentru a fi priimit ca adevărat. Tótă cestiunea doctrinală în creștinism se reduce dar la *acéstă cestiune de fapt*: Iisus Christos descoperit-a cutare sau cutare învățătură? Cum să se răspundă la o asemenea întrebare, dacă nu prin mărturisirea constantă a unei societăți creștine, *una* în existența ei, *neschimbatóre* în credința ei, *nemișcată* ca o stâncă în mijlocul tuturor născocirilor, tuturor închipuirilor spiritului omenesc?

Unde se pôte găsi acea societate creștină, dacă nu în Biserica Ortodoxă de Răsărit? Biserica¹ romano-catolică pretinde că ea este acea societate; însă istoria ne arată inovațiunile succesive ale acestei Biserici în învățămîntul ei dogmatic și în constituțiunea ei.

Biserica anglicană¹ și diferitele Biserici protestante¹ pretind că au reînnoit, în secolul al

¹. De ôre ce nu pôte fi vorba de *mai multe Biserici* ale lui Christos, ci numai de *una*, precum se cetește și în Simbolul Niceno-Constantinopolitan, de aceea aici, ca și în alte părți ale acestei cărți, expresiunea «Biserică» trebuie să se ia în sensul de «comunitate», arătat și de autor prin cuvintele: «.... nous tenons à déclarer que nous ne suspectons pas les intentions des membres des Communions Chrétiennes séparées de l'Eglise orthodoxe (pag. XLVI, ed. II, 1884)» țin a declara că nu bănuiesc intențiunile membrilor Comunităților creștine despărțite de Biserica Ortodoxă (pag. XIX)».

șese-spră-zecelea, legăturile ce le unesc cu Biserica primară; însă ele nu pot tăgădui aceste două fapte: 1) Că doctrina ce ele au proclamat ca adevărată, în epoca reformațiunei lor, nu este aceea ce ele profesau cu un secol mai înainte; 2) Că ceea ce ele au proclamat de adevărat în secolul al 16-lea, e bazat pe interpretări biblice, cari n'au caracterul nerătăcirei.

Aceste Biserici pot contesta cu atât mai puțin acest din urmă fapt, cu cât ele au admis niște interpretări diferite asupra cestiunilor celor mai de căpetenie ale creștinismului, și ne dau încă și acum priveriștea deosebiriilor lor.

Tóte Bisericile de apus, dela secolul al nóuălea pîna la al șese-spră-zecelea au profesat doctrinele Romei; mai multe din ele au astă-zî doctrine contrare. Ele decî nu pot pretinde o existență *unică și neîntreruptă*. Doctrina descoperită n'a fost pentru ele o *moștenire* priimită și predată *fără întrerupere* din neam în neam dela Iisus Christos pîna în zilele nóstre.

Numai pentru SINGURA Biserică Ortodoxă de Răsărit, creștinismul a fost o moștenire de acest fel; și pentru acésta mărturisirea ei de acum, este aceea a secolului apostolic. Invățătura ei este resunetul credincîos al scrierilor și al predicărei Apostolilor, al învățăturai Părinților, al hotărîrilor Sinódelor ecumenice. Ea a fost de față la tóte schimbările ce s'au făcut creștinis-

anglicană priimește nu numai hirotonia ca mijloc de a transmite preoția, ci și cele trei trepte sfinte: a episcopatului, presviteratului și diaconatului, ca formînd ierarhia *esențială* a Bisericeî.

Înțeleg prin *protestantism* unirea asociațiunilor luterane sau calvine, cari se rezimă numai pe Biblie, explicată în chip individual, cari n'au preoția transmisă prin hirotonie, ci numai o dregătorie ce se dă fie de credincioși, fie de acei ce sînt presupuși că-î reprezintă.

* * *

Se va observa iarăși, că am pus Biserica arménă între reprezentanții adevăratei Bisericeî. Acesta nu trebuie să se înțelegă într'un chip absolut, ci numai din punctul de vedere al păstrării sănătoasei învățături și constituției divine a Bisericeî. În adevăr, Biserica arménă, despărțindu-se de Biserica de Răsărit și Apus în timpul Sinodului din Halcedon, și în urmarea unei simple neînțelegeri, n'a luat nici o parte la viața comună a Bisericeî dela acea epocă, și cu chipul acesta s'a pus *în stare de desbinare*. Cu totă starea acésta, ea a rămas tare alipită de credințele primare, și ea este și astă-zî în deplină înțelegere doctrinală cu Biserica Ortodoxă de Răsărit. Numai din acest punct de vedere am arătat-o ca reprezentînd adevărata Biserică, așa cum era ea în unitatea ei, în secolul al cincilea.

* * *

Trebue să arăt isvórele de cari m'am servit cu deosebire pentru a compune acéstă carte.

Pentru Biserica Ortodoxă n'am avut nevoie decît de Sfînta Scriptură, de sfinții Părinți și de Sinódele ecumenice, căci aci sînt adevăratele isvóre ale învățătorei ei. Cu tóte acestea, pentru a controla propriile mele studii, am consultat cu îngrijire *Epistola enciclică a Patriarhilor de răsărit*, adresată lui Piu al IX-lea; *Catehismul cel mare ortodox*, compus de Prea Sfințitul Filaret al Moscvei, aprobat de Sfîntul Sinod al Rusiei și tradus în grecește cu aprobarea Patriarhilor; *Introducerea în Teologie și Teologia dogmatică* de Prea Sfințitul Macarie, carte bogată, vrednică de a fi cercetată de cei mai învățați teologi.

Pentru Biserica romană am urmat decretele sinodului din Trident și catehismul aceluiași sinod, ținînd sémă de modificările succesive aduse învățătorei prin bulele papilor și prin diferitele cărți teologice, cari se bucură de favorurile Romei și ale episcopatului roman. Aceste cărți pot fi cu dreptul socotite ca resunetul învățămîntului de acum în Biserica romană. Voîu numi numai pe acelea ale lui Liguorio, ale cardinalului Gousset, ale iezuitului Gury; și dintre bulele cari au schimbat învățătura sinodului din Tri-

dent: *Unigenitus și Inneffabilis*, Enciclica din 1864, cu *Syllabus*, care e adăugat la ele.

Dacă s'ar tăgădui măcar una din arătările mele cu privire la învățătura Bisericeii romane, sînt gata a o dovedi cu ajutorul documentelor oficiale, eșite dela papalitate, din circulările episcopale, sau din cărțile teologice, generalmente aprobate de Biserica romană.

Cît pentru Biserica anglicană a trebuit să mă refer cu deosebire la *Cartea de Rugăciuni*, care cuprinde catehismul și cele trei-zeci și nouă de articole de credință sau de religiune. Aceste articole fiind expunerea oficială a credințelor dogmatice ale Bisericeii anglicane, relativ la punctele controversate între ea și Biserica romană, eu le am considerat ca o adevărată expunere de credință, și a trebuit să le iau de bază principală în ceea ce aveam să zic despre doctrină.

Scopul meu fiind se înlătur pe cît cu putință pedecile ce stau în calea unirei Bisericeii anglicane și americane cu Biserica Ortodoxă de Răsărit, am întrebuițat înțelesul cel mai ortodox ce puteau înfățișa articoliile; de asemenea am profitat de scrierile publicate de către societatea anglo-continentală, pentru a face cunoscut învățătura Bisericeii anglicane pe continent.

Pentru Bisericile protestante a trebuit să iau de bază *Confesiunile de credință din Augsburg și La Rochelle*; însă cum aceste docu-

mente nu mai sînt înfățișarea credincioasă a învățăturilor protestantismului de acum, a trebuit să țin sémă de scrierile cele mai însemnate ce s'au dat la lumină în zilele noastre de către teologii protestanți cei mai cu vază. Trebuie să mărturisesc că am găsit pe atîtea protestantisme, pe cîți și scriitori, și că a trebuit să mă mulțamesc cu óre-care date generale ce mi s'au părut admise mai îndecomun.

* * *

N'am voit să fac paradă de știință în această carte. Ceea ce m'iam pus în gînd, nu este o carte *savantă* în sensul vulgar al acestui cuvînt, ci o carte lămurită, exactă, limpede, care să pótă fi cetită de ómenii lumii ca și de teologi, care să pótă fi pricepută de persónele cele mai puțin instruite.

Isbutit-am? Nu este al meu a răspunde. Dacă cartea mea ar fi cu lipsuri, nădăjduesc că se va priimi cu atît mai multă bună-voicnță, cu cît eu n'am avut de scop decît a fi folositor, și că sînt gata să profit de tóte observațiunile drepte ce mi se vor face, pentru a îmbunătăți lucrarea mea.

* * *

Sfîrșind țin a declara că nu bănuiesc intențiunile membrilor Comunităților creștine despărțite de Biserica Ortodoxă.

Eu consider ca greșeli tóte învățăturile ce nu sînt în desăvîrșită potrivélă cu credința adevăratei Biserici; însă nu voesc a crede că toți acei ce se înșelă, ar fi *eretici* hotărîți. Mai întîi, pentru ca o greșală să se prefacă în *erezie*, trebuie ca Biserica, păzitoare a adevărului descoperit, să fi declarat acea eróre protivnică unei dogme divine. Pentru a fi *eretic* trebuie a susține, cu tótă definițiunea Bisericeii, o părere protivnică unui adevăr descoperit. Un om care se înșelă póte fi de bună credință și de iertat; ereticul este un trufaș și un revoltat, care merită pedépsă.

Vreau să cred că, în Bisericile despărțite sînt mai mulți cari se înșelă de bună credință, decît *eretici* îndărătnicii. Pentru acésta eu le ofer modesta mea lucrare cu tóte simțimintele unei dragoste cu adevărat frățești și i rog să o cetéscă cu aceeași bună-credință cu care s'a compus; și nădăjduesc că dacă glasul adevărului va fi auzit, *ei nu-și vor împetri inima* și nu vor respinge lumina ce va străluci în mintea lor.

Dacă acéstă cärticică va face vre un bine, eu îl voi atribui harului lui Dumnezeu, care se slujește adese-orî de tot ce e mai smerit pentru a săvîrși minunile sale.

W. Guettée,

*Pret și Doctor în teologie al Bisericeii
Ortodoxe din Rusia.*

DESPRE REGULA DE CREDINȚĂ.

Creștinismul este religiunea descoperită de Iisus Christos. El este desvoltarea și plinirea religiunei primare, treptat descoperită de Dumnezeu primul om, patriarhilor, lui Moisi și profeților. „În multe feluri, zice Sf. Pavel, și în multe chipuri a grăit Dumnezeu de demult părinților noștri prin profeți; iar în zilele acestea mai de pre urmă a grăit nouă prin Fiul său“. (Evreii, I, 1).

Religiunea primară cuprindea cultul lui Dumnezeu în Iisus Christos, *așteptat și sperat ca Mesia*. Creștinismul are același cuprins în Iisus Christos, mîntuitor și rescumpărător al omenirii. „Să nu socotiți, zice Iisus, că am venit să stric legea sau profeții; n'am venit să stric, ci să plinesc. Adevăr, zic vouă, o iotă sau o cirtă nu va trece din lege pînă ce vor fi toate“ (Mat. V, 17, 18).

Iisus Christos plinind chemarea sa, tot ce fusese așezat pentru *a-l figura* și pentru a întreține nădejdea venirii sale, a trebuit să înceteze.

Restul a rămas, căci Dumnezeu nici o dată n'a putut descoperi decît adevărul, care este *unul și neschimbabil*. El decî a descoperit numai, prin Iisus Christos Fiîlul său, mai lămurit ceea ce descoperise din început într'un chip mai acoperit, și a făcut cunoscut lumii adevăruri ce nu voise a descoperi mai dinainte.

Creștinismul fiind descoperit, nu pôte fi sprijinit decît pe cuvîntul lui Dumnezeu. Apostoliî trimiși de Iisus Christos n'au propoveduit decît ceea ce învățaseră dela el. „Mergînd, le zise Învățătorul, învățați tôte némurile, învățîndu-î pre dînșii să păzescă *tôte cite am poruncit vouă*“ (Mat. XXVIII, 19, 20).

„Și a arătat, zice Sf. Pavel, în vremile sale cuvîntul său, prin propoveduirea, care mi s'a încredințat mie, după porunca Mîntuitorului nostru Dumnezeu“ (Tit. I. 3).

Cuvîntul lui Dumnezeu este decî *singurul izvor al credinței*.

El a fost dat de Iisus Christos *prin viu grai*, și nu prin scris. Apostoliî l'au trecut altora sau prin viu grai, sau prin scris. „Fraților, zice Sf. Pavel, stați și țineți predaniile care v'ați învățat orî *prin cuvînt*, orî *prin epistola noastră*“ (Tes. II, 14).

Învățăturile verbale sau scrise ale Apostolilor au fost date credincioșilor, cariî le ascultau. A dîoua generațiune creștină le priimi dela întîia

și le trecu la a treia; și ast-fel din generație în generație s'au transmis pînă în zilele noastre, în felurile Bisericii, cari datéză din timpii apostolică. Invățaturile *scrise*, ast-fel transmise, forméză cărțile Noului Testament. Aceste cărți sînt:

Cele patru Evangheliă, după Sf. Matei, Sf. Marcu, Sf. Luca, Sf. Ión;

Faptele Apostolilor;

Cele patru-spră-zece Epistole ale Sfîntului Pavel;

Epistola Sfîntului Iacov;

Cele două Epistole ale Sfîntului Petru;

Cele trei Epistole ale Sfîntului Ión;

Epistola Sfîntului Iuda;

Apocalipsul Sfîntului Ión.

Trebue a privi ca autentice numai scrierile și învățaturile verbale care vin dela bărbații apostolică și care au fost transmise fără întrerupere de către tóte Bisericile apostolice. Acesta e mărturisirea *constantă* și *universală*, care este prin urmare *mijlocul* de a cunoște adevărata învățatură descoperită. Acesta se chêmă *tradițiune*.

Nu trebue a o amesteca cu *tradițiunile ome-nești*, adecă cu părerile și cu regulele priimate în cutare loc, în cutare vreme; păreră și regule cari nu pot să se țină decît de bună rînduială, cari se pot priimi dacă sînt potrivite cu învățatura dumnezească; cari trebuesc respinse dacă-î sînt protivnice; cari nu pot nici într'un caz a fi înfățișate ca plinirea descoperirei.

Restul a rămas, căci Dumnezeu nici o dată n'a putut descoperi decît adevărul, care este *unul și neschimbabil*. El deci a descoperit numai, prin Iisus Christos Fiul său, mai lămurit ceea ce descoperise din început într'un chip mai acoperit, și a făcut cunoscut lumei adevăruri ce nu voise a descoperi mai dinainte.

Creștinismul fiind descoperit, nu pôte fi sprijinit decît pe cuvîntul lui Dumnezeu. Apostoliî trimiși de Iisus Christos n'au propoveduit decît ceea ce învățaseră dela el. „Mergînd, le zise Învățătorul, învățați tóte némurile, învățîndu-î pre dînșii să păzescă *tóte cîte am poruncit vouă*“.
(Mat. XXVIII, 19, 20).

„Și a arătat, zice Sf. Pavel, în vremile sale cuvîntul său, prin propoveduirea, care mi s'a încredințat mie, după porunca Mîntuitorului nostru Dumnezeu“.
(Tit. I. 3).

Cuvîntul lui Dumnezeu este decî *singurul isvor al credinței*.

El a fost dat de Iisus Christos *prin viu grai*, și nu prin scris. Apostoliî l'au trecut altora sau prin viu grai, sau prin scris. „Fraților, zice Sf. Pavel, stați și țineți predaniile care v'ați învățat orî *prin cuvînt*, orî *prin epistola noastră*“.
(Tes. II, 14).

Învățăturile verbale sau scrise ale Apostolilor au fost date credincioșilor, cariî le ascultau. A dóua generațiune creștină le priimi dela întîia

și le trecu la a treia; și ast-fel din generație în generație s'au transmis pînă în zilele noastre, în feluritele Biserici, cari datéză din timpii apostolicî. Invățaturile *scrise*, ast-fel transmise, forméză cărțile Nouului Testament. Aceste cărți sînt:

Cele patru Evangheliî, după Sf. Matei, Sf. Marcu, Sf. Luca, Sf. Ión;

Faptele Apostolilor;

Cele patru-spră-zece Epistole ale Sfîntului Pavel;

Epistola Sfîntului Iacov;

Cele două Epistole ale Sfîntului Petru;

Cele trei Epistole ale Sfîntului Ión;

Epistola Sfîntului Iuda;

Apocalipsul Sfîntului Ión.

Trebue a privi ca autentice numai scrierile și învățăturile verbale care vin dela bărbații apostolicî și care au fost transmise fără întrerupere de către tóte Bisericile apostolice. Acésta e mărturisirea *constantă* și *universală*, care este prin urmare *mijlocul* de a cunoște adevărata învățătură descoperită. Acésta se chéamă *tradițiune*.

Nu trebue a o amesteca cu *tradițiunile ome-nești*, adecă cu părerile și cu regulele priimate în cutare loc, în cutare vreme; păreri și regule cari nu pot să se țină decît de bună rînduială, cari se pot priimi dacă sînt potrivite cu învățătura dumnezeéscă; cari trebuesc respinse dacă-î sînt protivnice; cari nu pot nicî într'un caz a fi înfățișate ca plinirea descoperirei.

Nu trebuie a privi ca descoperit decît ceea ce are sigur în favoarea sa mărturisirea lui Dumnezeu fie scrisă, fie verbală. Acastă mărturisire ni s'a dat de Iisus Christos; și primii discipuli, aleși pentru a o da tuturor popórelor, și însuflați de Sfîntul Duh, au fost singurii păstrători împunericității aî acestei mărturisiri.

Deci învățătura descoperită este un *depozit*. Fie-care generațiune creștină n'a trebuit să aibă altă grijă decît de a-l păstra neatins și curat de ori ce amestecătură omenescă și de a-l transmite generațiunei viitoare, ast-fel cum l'a priimit. „Păzește, zice Sf. Pavel, modelul cuvintelor sănătoase, care ai auzit dela mine, în credința și în dragostea care este în Christos Iisus; depozitul bun, cel încredințat ție, *păzește-l* prin Duhul Sfînt care locuește întru noi“ (2 Tim. 1, 13, 14). „O! Timotee, *păzește depozitul*, depărtîndu-te de vorbirile cele deșarte și de vorbele cele protivnice ale științei mincinoase pe care unii lăudîndu-o au rătăcit întru credință“ (1 Tim. VI, 20, 21). „*Rămii în cele ce ai învățat și în cele ce ai fost întărit*“ (II Timot. 3, 14).

O Biserică particulară a putut să cadă din păzirea depozitului dumnezeesc; însă tóte n'au putut să cadă, căci Iisus Christos a făgăduit a fi cu Biserica sa, *în tóte zilele, pînă la sfîrșitul vécului* (Mat. XXVIII, 20). Și Iisus carele este, ca Cuvînt al lui Dumnezeu, *Adevărul*, n'ar putea

fi cu o Biserică care ar mărturisi greșit. Astfel Sf. Pavel numește Biserica „Stîlp și întărire a adevărului, mirésă curată, sfîntă și fără prihană a lui Christos, însuși trupul lui Christos“ (Tim. III, 15; Ef. V. 25 și urm.; Colos. I. 24), pentru-că adevărul trebuie să se găsească în sînul ei.

De-asupra tuturor Bisericilor particulare, cari, luate în parte, pot cădea, este o Biserică *universală*, cu care Iisus Christos va fi tot-de-una și care nu este mărginită nici de timp, nici de loc; ea vine dela Apostoli și prin ei dela Iisus Christos; ea se ține din véc în véc, mărturisind adevărul, păstrînd cu credincioșie depozitul ce i s'a încredințat. Iisus Christos, care o guvernază, a impresurat-o cu învedereare, și tóte desbinările ce au fost între Bisericile particulare au fost îngăduite pentru ca mărturia sa să strălucască cu mai multă lumină. Acéstă Biserică universală póte fi ast-fel constatată:

Sînt astă-zî în lume trei Biserici principale de origină apostolică: Biserica grécă, Biserica latină, Biserica arménă. Acéstă din urmă, născută din Biserica grécă, în secolul al patrulea, se urcă ast-fel, prin ea, la Apostoli. Aceste trei Biserici nu formau decît una în secolul al patrulea al erei creștine. În adevăr numai în al cincilea secol Biserica arménă s'a despărțit de cele-l-alte două. Bisericile grécă și latină fură unite pînă

în al optulea secul, și numai în al nouălea secul începu despărțirea lor.

Din aceste fapte netăgăduite decurg următoarele consecințe: 1, că învățăturile mărturisite acum de către ambele Biserici, latină și greacă, sînt cel puțin din seculul al optulea, fiind-că dela despărțirea lor ele nu putură a-și împrumuta nimic una dela alta; 2, că învățăturile mărturisite acum de către Bisericile greacă, latină și arménă sînt cel puțin din seculul al patrulea, căci cea din urmă dela acea epocă n'a putut împrumuta nimic dela cele-l-alte două.

Este fapt neîndoios că între aceste diferite Biserici a fost o adîncă împotrivire. Încă din seculul al zecelea, ea ajunsese la un așa grad între Biserica greacă și latină, că Mihail Cerulariu imputa Latinilor niște simple obiceiuri liturgice privitoare, de exemplu, la cîntarea *Aliluia* în ore-carî zile; și era de ajuns ca un obicei să fie apusean pentru ca el să devină îndată urîcios Grecilor. Acéastă aplecare dovedește lămurit, că încă din seculul al nouălea Biserica greacă n'a putut împrumuta nimic dela Biserica latină. Armenii, pentru acelaș cuvînt, nu putură împrumuta nimic dela Greci din timpul Sinodului dela Halcedon.

Cu tóte acestea, despărțirea ce este între Biserica greacă și arménă este curat *exterióră*, și n'a avut de motiv, afară de ore-carî obiceiuri și

împrejurări politice, decît o *neînțelegere* asupra unui punct de învățatură definit la Sinodul ecumenic dela Halcedon. Învățătura este aceeași în ambele Biserici. Biserica arménă este în desăvîrșită înțelegere cu cea grécă în imputările adresate Bisericeî latine.

De aici urmază că Biserica grécă și arménă reprezintă astă-zî Biserica așa cum era ea în unitatea sa în seculul al patrulea, așa cum era ea încă în seculul al optulea în apus.

În sprijinul *acestui fapt* am putea aduce mărturie mai multe secte răsăritene, cari s'au despărțit de Biserică din primele secole și cari există încă, precum Iacobiții, Nestorienii. Afară de părerea care fu cauza despărțirei lor, ele sînt în deplină înțelegere cu Biserica grécă și arménă și cu Biserica latină dinainte de seculul al nouălea. Putem aduce mărturie încă și Biserica georgiană, care, în urma unor împrejurări politice, a rămas la o parte de tóte cele-l-alte din seculul al cincilea. Cînd acéstă Biserică, pe la 1805, eși din starea sa, ca să zic așa *fosilă*, se găsi că ea era în desăvîrșită armonie cu Biserica grécă și cu Biserica arménă.

Aceste fapte spun destul de tare, că Biserica grécă, arménă, georgiană, precum și Biserica latină de dinainte de seculul al nouălea, înfățișeză Biserica Martirilor, care este cea a Apostolilor și a lui Iisus Christos.

Ast-fel vocea *constantă* și *universală* a Bisericeii creștine se aude lămurit, și tot creștinul poate găsi cu înlesnire în această voce, în această mărturisire *constantă* și *universală*, REGULA CRE-DINȚEI SALE.

Adevărata Biserică a lui Iisus Christos este *vizibilă*; ea nu este mărginită nici într'un timp, nici într'un loc; *catolicitatea* sau *universalitatea* ei este semnul ce o deosebește mai ales, și care dovedește *apostolicitatea* ei. Ea trăește astăzi cu viața cu care trăia în timpii apostolicii, și vocea sa este tot aceeași. Ea există, grăește și lucrază sub ochii noștri. Ea este o ființă morală, care se ține din seculi în seculi și care ne conduce drept la Iisus Christos prin o urmare neîntreruptă. Ea strălucește în mijlocul lumii ca o făclie luminosă. Nu este nevoie de a intra în desbaterea textelor pentru a dovedi mărturisirea ei constantă și universală. Ea viețuește și vorbește.

Învățătura ce avem a înfățișa este aceea care era de obște Bisericeii grécă și latină în seculul al optulea, aceea care o mărturisește încă Biserica apostolică grécă, arménă și georgiană. Ea este, prin urmare, învățătura Bisericeii primare, dinainte de seculul al patrulea.

De unde încheem, că ea este aceea a Apostolilor, și că Biserica grécă, arménă și georgiană sînt astăzi credincioșii reprezentanți ai

adevăratei Biserici a lui Iisus Christos. Ast-fel
fiind, apoi nimenea nu p^ote fi *creștin desăvîr-*
șit sau *ortodox*, fără a fi în unire cu ele.

Deosebiriile între Bisericile Creștine asupra
REGULEI DE CREDINȚĂ.

Pînă în seculul al șese-spră-zecelea Biserica romană admise că *regula de credință* constă în mărturisirea *constantă și universală* a Bisericeii. În seculul al șese-spră-zecelea cîți-va teologi, și mai cu sémă iezuitul Bellarmin, înălțară la trépta de învățămînt teologic pretențiunile papilor; învățară că episcopul Romei ca șef al Bisericeii din *drept divin*, rezumă în el Biserica întrégă și că el e explicatorul nerătăcitor al învățătoreii descoperite, fie scrisă, fie transmisă prin tradițiune. Alți teologi, mai cu sémă în *Francia*, se declarară pentru vechea învățătură; aceștia fură numiți *galicani*; sectatoriî lui Bellarmin fiind mai cu sémă în Italia, adecă peste *munții Alpî*, cari despart acéstă țară de Francia, au fost numiți *ultramontani*, și noua lor învățătură fu numită *ultramontanism*. Acest sistem a luat

puțin cîte puțin întîetate în Biserica romană, și el este acum învățătura acestei Biserici. Dar acest sistem este contrar principiului *catolic*, care pune *regula de credință* nu în cuvîntul episcopului Romei, ci în mărturisirea *constantă și universală* a Bisericeii întregi, perpetuîndu-se dela Apostoli pînă în zilele noastre.

Pentru a fi ortodoxă, Biserica romană trebuie să părăsască sistemul care dă papei o autoritate doctrinală mai mare decît aceea ce el are ca simplu episcop.

* * *

Biserica anglicană n'are un învățămînt în totul hotărît asupra *regulei de credință*. În adevăr, prin al VI-lea din articoli de religione, ea nu admite decît învățămîntul scris; prin al XIX-lea ea admite părăsirea tuturor Bisericilor patriarhale, cari formeză Biserica universală; prin art. XXI ea tăgăduște Sinódelor ecumenice darul nerătăcirii, de și ele reprezintă Biserica. Pe de altă parte, prin art. XX, ea recunoște că Biserica are autoritatea în disputele în materie de credință; prin art. XXXIV ea osîndește pe acei ce calcă *tradițiunile Bisericeii*, chîiar în materie de bună rînduială; în *prefețele* cărței de Rugăciuni publice, ea recomandă „de a căuta, cu ajutorul Părinților vechi, originea și fundamentul serviciului divin“; ea dă afară numai ceea ce este împotriva

învățămîntului scris; ea dă rînduiala stabilită de vechii Părinți ca tipul adevăratului cult. Recunoscînd pe cele dintîi patru Sinóde ecumenice, ea admite că ele au definit adevărata credință a celor dintîi cinci secole, și că Biserica din acea epocă a fost curată în credința și în disciplina ei; între canónele sale ea are unul în care recomandă predicatorilor de a lua pe părinții catolici și pe *vechii Episcopi* de povățuitori în explicațiunile Sf. Scripturi; ea are în mare cinste studiul Părinților Bisericeii, și cei mai buni teologi ai săi învață că ea lăpădă cercetarea particulară a protestanților. Ast-fel învață Overall, Hall, Beveridge, Bull, și în timpul nostru episcopul C. Wordsworth.

Învățătura Bisericeii anglicane este deci mai apropiată de aceea a Bisericeii Ortodoxe de Răsărit, decît învățătura Bisericeii romane. Pentru a fi în deplină înțelegere cu Biserica ortodoxă, Biserica anglicană ar trebui să împace elementele deosebite ce se găsesc în cărțile sale oficiale și să declare mai neted: 1. că există un învățămînt divin transmis de Apostoli prin *viul grai*; 2. că acest învățămînt s'a păstrat nepătat în Biserică; 3. că acesta se póte constata prin mărturisirea *constantă* și *universală* a Bisericilor apostolice, adecă a Bisericilor cari au rămas *neschimbabile* din primii seculi în învățătura ce au priimit-o.

* * *

Protestanții lepădă cu totul regula catolică a mărturisirii *constante* și *universale*, fie ca mijloc de transmitere a învățămîntului verbal, fie ca mijloc de explicare al învățămîntului scris; principiul lor este: *Scriptura singură explicată în chip individual*.

Cu toate acestea ei sînt siliți a alerga la mărturisirea *constantă* și *universală* a Bisericii pentru a stabili autenticitatea învățămîntului scris, căci ea (Biserica) este care ne-a transmis Sfînta Scriptură așa cum o avem. Ridicarea protestanților contra abuzurilor Bisericii romane îa dus prea departe. Pentru a combate *tradițiunile particulare* și *greșite* ale acestei Biserici, ei proclamă că *totă tradițiunea* trebuie respinsă, fără a băga de seamă că tocmai această tradițiune este care dă însăși Scripturii totă valoarea ei, constatîndu-î autenticitatea. Pentru a sta în adevărul exprimat de însăși Scriptura, protestanții trebuie să admită: 1. acest principiu al Sf. Pavel, că învățămîntul divin a fost dat în două chipuri: *prin viu grai* și *prin scris* (2, Tesal. II, 14); 2. că Biserica a păstrat acest dublu învățămînt și că o dovedește acesta prin *mărturisirea sa constantă* și *universală*; 3. că fie-care individ trebuie să primească această mărturisire, fie pentru *constatarea* învățămîntului verbal sau scris, fie

pentru explicarea acestuî din urmă, și că trebuie tot-de-una a subordona explicarea *individuală* explicărei *colective*.

Protestantul care nesocotește aceste reguli nu p^ote decît să atribue lui Dumnezeu propriile sale idei, explicînd cuvîntul divin după înțelegerea sa, mai mult sau mai puțin luminată și întinsă. El va trebui să nesocotască tot ce nu i se va părea potrivit cu mintea sa, sau să caute înțelesuri ce i se vor părea *raționale*. Cu chipul acesta va cădea în *raționalism* de îndată ce va voi să tragă consecințele logice ale principiului său. Iacă ce se întîmplă multor protestanți din zilele noastre.

PARTEA ÎNȚIĂ

DOGMELE BISERICEI ORTODOXE.

Dogmele de căpetenie ale Bisericei Ortodoxe sînt expuse pe scurt în *Simbolul Nicean*, adecă în mărturisirea de credință definită de cele dintîi două Sinóde ecumenice: dela Nicea și dela Constantinopole.

Iacă acel Simbol:

„Cred întru unul Dumnezeu Tatăl, a-tot-țiitorul, făcătorul cerîului și al pămîntului, văzutelelor tuturor și nevăzutelelor;

„Și întru unul Domnul Iisus Christos, Fiul lui Dumnezeu, unul născut, carele din Tatăl s'a născut mai înainte de toți veci, luminează din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut, cel de o ființă cu Tatăl; prin carele tóte s'au făcut; carele, pentru noi ómenii și pentru a noastră mîntuire, s'a pogorît din ceri și s'a întrupat din Duhul Sfînt și din

Maria fecióra, și s'a făcut om; și s'a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont (Pontiu Pilat), a pățimit, și s'a îngropat; și a înviat a treia zi după Scripturi; și s'a suit la ceriuri, și șede de-a drépta Tatălui; și iarăși va să vie cu slavă să judece viii și morții; a căruia împărăție nu va avea sfârșit;

„Și întru Duhul Sfânt, Domnul de viață făcătorul, carele din Tatăl purcede; cela ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit; carele a grăit prin prooroci;

„Intru una, sfântă, sobornicéscă și apostoléscă Biserică.

„Mărturisesec un botez întru iertarea păcatelor.

„Aștept învierea morților și viața vécului ce va să fie“.

I.

TREIMEA.

«Cred întru unul Dumnezeu Tatăl..., și întru unul Domnul Iisus Christos, Fiul lui Dumnezeu, unul născut..., și întru Duhul Sfânt...».

459433
Cele dintîi trei paragrafe ale simbolului se rapórtă: întîiul la Tatăl, al doilea la Fiul, al treilea la Sfîntul Duh.

Simbolul se întemează decî pe dogma Treimeî. In Dumnezeu sînt trei persóne:

Părintele, principiu a-tot-puternic, din carele iese: Fiul, *prin naștere*; Sfîntul Duh, *prin purcedere*; și carele a dat ființa tuturor făpturilor, fie văzute, fie nevăzute;

Fiul, născut din Tatăl mai înainte de toți veci și prin carele puterea dumnezească s'a arătat prin creațiunea a tot ce are existență în-tîmplătoare;

Sfîntul Duh, carele purcede din Tatăl, carele are prin urmare fire dumnezească, și carele tre-

bue să i se dea închinare dimpreună cu Tatăl și cu Fiul.

Cele trei persoane avînd aceeași substanță divină sînt *un Dumnezeu*, și sînt împreună vecinice. Cu toate acestea ele sînt deosebite prin *însușirile lor personale*. Este de observat că întrebuițăm cuvîntul *persoană*, fiind-că nu avem altul în limba omenescă care să potă exprima *deosebirea* în o *unică* substanță. Acest cuvînt nu trebuie înțeles în însemnare omenescă.

Însușirea personală a Tatălui este de a fi *născut*, de a fi *principiu*; aceea a Fiului este de a fi *născut* din Tatăl; aceea a Sfîntului Duh, de a *purcede* din Tatăl. Sînt deci două acte deosebite în Tatăl, ca principiu al propriilor sale lucrări: unul se numește *naștere* și are pe Fiul ca obiect; cel-l-alt se numește *purcedere*, al cărui obiect este Sfîntul Duh.

Aceste două acte, nepricepute în ele înseși, au de rezultat vecinica pricinuire a Fiului și a Sfîntului Duh.

În Sfînta Treime nu trebuie nici a deosebi însușirile *principale*, nici a amesteca însușirile *personale*; căci, dînd persoanelor însușiri *principale* deosebite, am face din ele mai mulți Dumnezei și am vătămă dogma unității lui Dumnezeu; dînd din protivă însușirea personală a unei persoane unei altelea, am desființa deosebirea personală și am vătămă dogma treimei persoanelor.

În sfârșit, făcînd dintr'o însușire *personală* o însușire *principală*, am da celor trei persoane, carî au aceeași *ființă*, aceea ce nu se pôte cuveni decît uneea singure.

Tatăl, afară de dubla sa lucrare lăuntrică și vecinică, are o acțiune *exterióră* al cărei obiect este lumea fie nevăzută, fie văzută. Cea dintîi este formată din ființe *spirituale* întîmplătore; cea de-a dóua din ființe *materiale* întîmplătore.

Acțiunea *exterióră* a Tatălui se face *prin Fiîul*, și Sfîntul Duh are asupra ambelor lumî înrîurirea sa, în urmarea însărcinării ce are dela Tatăl și dela Fiîul. Acéstă însărcinare se vede mai ales în insuflarea făcută celor aleși de Dumnezeu pentru a vesti vrerile sale celor-l-alți ómenî, înainte de întruparea Fiîului; și, în Biserică, prin înrîurirea sa asupra sufletelor și în păstrarea depozitului învățătorei dumnezecești.

Am face mare greșală dacă am amesteca *mișiunea* sau *trimiterea* Sfîntului Duh, prin Tatăl și Fiîul, cu *purcederea vecinică* prin carea el este produs; căci acéstă purcedere nu pôte veni decît dela Tatăl, *unicul* principiu în Treime, și nu s'ar putea atribui Fiîului *acéstă purcedere vecinică*, nici de-a dreptul, nici pe încungîur, fără a-'i atribui *însușirea* personală a Tatălui, și fără a vătăma, prin urmare, însași dogma treimeî persónelor.

Deosebiri între Bisericile Creștine cu privire la dogma TREIMEI.

Tóte Bisericile creștine priimesc acéastă dogmă, adecă ele cred: 1. că este *un Dnmnezeu*; 2. că sînt trei persóne, deosebite între ele, și carî sînt un Dumnezeu.

Cu tóte acestea Biserica romană a atacat *in-direct* dogma Treimeî, adăogînd în simbol, după aceste cuvinte: *carele purcede dela Tatăl*, pe acestea: *și dela Fiul* (în latinește: *Filioque*).

Acest adaus luă naștere în Spania în seculul al șéptelea. În al optulea el se întrodusesese în Francia, unde însă întîlnea zeloși protivnici. Pe la începutul seculului al nóuălea, Carol cel Mare propuse lui Leon III de a-l aproba; însă acest papă nu priimi. Sub influența lui Carol cel Mare, a cărui stăpînire se întindea asupra celei mai mari părți a Europei de mijloc, adausul fu priimit de către multe Biserici. Biserica de Răsărit protestă contra inovațiunei. Vocea sa nu fu ascultată, și Biserica Romei însași priimi adausul după rugăciunea imperatorului Enric I, pe la începutul seculului al un-spră-zecelea. De atunci adausul fu priimit în tóte Bisericile apusene.

* * *

În seculul al șése-spră-zecelea Biserica anglicană și protestantă nu se preocupă de acest a-

daus, și cea dintîi îl păstră cu simbolul, după despărțirea sa de Biserica romană.

Ba încă a căutat, ca și Biserica romană, a-l îndreptăți. Pentru acésta s'a întrebuintat două mijlóce: cel dintîi constă în a da Fiului titlul de *principiu secundar* în Treime; cel al doilea, a aduce locuri din Părinții Bisericeii pentru a dovedi că adausul este potrivit cu învățătura tradițională.

Biserica Răsăritului n'avu greutate a dovedi că, în Treime nu póte fi nimic *secundar*; că însușirea de *principiu* este în totul însușirea personală a Tatălui, și că ea nu se póte da Fiului, într'un grad óre-carele, fără a-'i atribui ce-va din *personalitatea* Tatălui, și, prin urmare, fără a vătăma dogma Treimeii. Eii nu-'i fu greu să dovedescă că, dintre textele Părinților ce se aduceau, unele erau cu totul scornite, altele falsificate și trunchiate; că textele adevărate se raportau numai la *misiunea*, la *trimiterea* Sfîntului Duh, și nici de cum la vecinica sa *precedere*.

Adausul făcut la simbol, în apus, este decii nu numai un act nelegitim, neregulat, al unei Biserici particulare, dar încă el cuprinde o greșală formală protivnică credinței universale.

În loc de a căuta să dea cuvintelor *Filioque* o explicare care să pótă apăra dogma Treimeii, ar fi mai bine să mărturisescă cu bună credință

că această explicație nu este ortodoxă, și să scotă din simbol o expresiune primejdiósă, protivnică cuvîntului lui Dumnezeu și adevăratei tradițiunii a Bisericeii.

II.

L U M E A.

«Cred întru unul Dumnezeu Tatăl, a-tot-țîitorul, făcătorul cerului și al pămîntului, văzutele tuturor și nevăzutele».

Acțiunea exterioară a Tatălui s'a produs prin Fiul și a avut de rezultat creațiunea lumii, adecă a tuturor ființelor *întîmplătoare*, cari n'au în ele înseși rațiunea existenței lor

Este o lume dublă: una este formată din ființe spirituale și alta din ființe materiale. Tot ce nu pôte cădea sub simțurile nóstre este nevăzutul; ceea ce pôte cădea sub simțurile nóstre este văzutul.

Intre ființele spirituale, cunoștem îngerii și sufletele omenestî. Ceî dintîi sînt *spirite curate*, adecă, cari nu sînt unite cu corpuri. Ingerii, după creațiunea lor, fură supuși unei probe în practicarea libertăței lor. Unii rămaseră credincioși: aceștia sînt îngerii ceî bunî; alții că-

zură în mândrie și perdură mai multe din privilegiiile lor: aceștia sînt îngerii cei răi sau demonii, al căror conducător este Satan.

Și unii și alții au acțiune directă în lumea pămîntescă: cei dintîi pentru bine, cei de-al doilea pentru rău. Acțiunea și a unora și a altora este supusă voinței stăpînitore a lui Dumnezeu ¹⁾.

Sînt decî legături neîncetate între lumea spirituală și lumea materială.

Lumea nevăzută, fără a fi mărginită de un loc asemenea aceluia care determină modul de existență al lumii văzute, este totuși *într'o stare* care o deosebește de aceea ce nu este ea. Dumnezeu arată în ea slava sa într'un chip deosebit pentru îngerii cei buni și pentru sufletele cele drepte: acesta este *ceriul* ²⁾; îngerii cei răi, din protivă, au fost așezați într'o *stare* de pedepsă, care este însemnată cu numele de *iad*. Sufletele celor osîndiți dintre ómenî vor fi în aceeași stare după cea din urmă hotărîre ce se va da împotriva lor, și starea lor, ca și aceea a îngerilor celor răi, va fi definitivă.

Mórtea nu rupe legăturile ce erau pe pămînt între credincioși. Acéastă comunicare constă cu deosebire în rugăciunile ce ei adreséză lui Dum-

¹⁾ Apocalip., XII, 7, 8, 9; Mat., IV, 1, 11; XII, 24; XIII, 39; XVI, 27; XXII, 30; XXV, 41; 2 Corint., XI, 14; Evr., I, 14; I Petr., V. 8. 9.

²⁾ Luc., XV, 22; Apocalip., VI.

nezeu uniî pentru alții. Aleșiî se rógă pentru frațiî lor, ca și cînd erau pe pămînt, și dacã noi puteam a le cere rugãciunile lor cînd erau în lumea acésta pămîntéscã, cu atît mai vîrtos putem a le cere rugãciunile lor acum cînd sînt într'o stare mai desãvîrșitã. În acésta constã *chemarea sfinților în ajutor*.

Pînã la cea din urmă hotãrîre, care va fi rostitã la sfîrșitul lúmei pãmîntești, sufletele omenești stau într'o stare provizorie, în care noi putem nu numai a le chema în ajutor, dar și a le veni în ajutor prin rugãciunile nóstre, prin ale nóstre fapte bune și prin sãvîrșirea jertfei euharistice. Prin aceste mijlóce noi cerem pentru ei îndurarea lui Dumnezeu, în Iisus Christos.

Pînã la hotãrîrea definitivã sufletele omenești sînt într'o stare mai mult sau mai puțin fericitã sau nefericitã, dupã viața ce au dus pe pãmînt; dar starea de fericire ca și cea de osîndã, nu va fi *desãvîrșitã* și definitivã decît dupã învierea trupurilor, adecã dupã judecata din urmă (Apocalips, VI, 9, 10, 11; XIX și urmãtorele). Omul este în adevãr compus din suflet și din trup. Nimicit prin despãrțirea acestor dóuã naturi, el va fi iarãși alcãtuit, dupã învierea trupurilor, și se va afla ast-fel într'o stare în care va putea fi fericit sau nefericit în natura sa *complectã*. Trupul înviat va fi pãrtaș la fericirea sau la osînda sufletului și în condițiunile

nouï ce i se vor face (1 Corint., XV, 42 și urm.; Filip., III, 21; Mat., XXII, 30).

Lumea materială este compusă din creaturi diferite, cari se pot împărți în trei grupe: 1) acele ce au numai ființa; 2) acele ce au ființa și viața; 3) acele ce au ființa, viața și inteligența. Acastă a treia grupă compune omenirea.

Dumnezeu este singurul făcător al tuturor acestor ființe; el le-a creat prin un act al a-totputernicieï sale, și a măsurat existența lor prin momente succesive cari se chêmă *timpul*. El singur este vecinic, avînd ființa prin el însuși, prin necesitatea natureï; el este CEL CE ESTE, și existența lui nu pôte fi măsurată cu timp. Făpturile, cari sînt tôte ființe întîmplătoare, nu sînt nicî emanațiuni, nicî manifestațiuni din ființa sa nemărginită și vecinică; ele sînt *efecte* ale puternicieï sale creatore, care le-a chemat la ființă cînd ele nu erau.

Dumnezeu a creat un bărbat numit Adam, și o femeie numită Eva. Toți ómenii au eșit din acastă pereche și forméză ast-fel o singură familie.

Primii noștri părinți, supuși la cercare și la înrîurirea lui Satan, căzură în rău. Măi multe din privilegiile natureï lor primare dispărură cu nevinovăția în care fuseseră creați, și nu mai rămaseră decît cu *o natură degenerată*. Neavînd copii decît în urma cădereï, ei nu putură să le transmită decît acea natură degenerată și

vițiată. Și acest vițiu natural al omenirei se numește *păcat original*.

Urmările căderei primitive fură *neștiința, pofta, mórtea*; urmări cari schimonosiră opera divină și puseră omenirea într'o stare de împotivire cu el, căci el este, prin esență, *lumină sau adevăr, bine, nemurire*.

Dumnezeu a voit să reformeze, în ordinea spirituală, omenirea căzută. Pentru acesta, în persoana Fiului sau Cuvîntului său, el împărtăși omenirei: 1) adevărul, 2) grația sau un ajutor supranatural pentru a face binele; 3) un principiu de înviere și de nemurire pentru corpul supus morței ¹⁾.

Pentru a opera această regenerațiune a omenirei, Dumnezeu se făcu om în persoana Fiului.

Deosebiri între Bisericile Creștine cu privire la DOGMA DESPRE LUME.

Bisericile creștine se deosebesc asupra legăturilor ce există între sufletele celor repausați și între credincioșii ce sînt încă pe pămînt.

Bisericile protestante tăgăduesc cu totul folosul rugăciuneii pentru cei morți. Prin urmare,

¹⁾. Credem de prisos a indica locurile din Sfînta Scriptură relative la creațiunea lumii, la căderea omenirei și la reparațiunea ei; ele sînt cunoscute de totă lumea.

pentru protestanți nu sînt decît aleși și osîndiți, cari, îndată după mórte, intră în stare de fericire sau în stare de osîndă desăvîrșită, și cu cari tóte legăturile sînt rupte. Mórtea, după vederile lor, este o ruptură desăvîrșită între lumea nevăzută și văzută. Nu se mai pot chema sfinții în ajutor spre a se ruga pentru sufletele cari ar avea nevoie de îndurarea lui Dumnezeu.

* * *

Biserica anglicană, prin articolul de religiune două-zeci și doi, lăpădă *cu total* tótă învățătura romană despre purgatoriu și chemarea sfinților în ajutor, fără a deosebi ceea ce este adevărat, în acéstă doctrină, din ceea ce este fals.

Cu tóte acestea ea a păstrat sărbătorile sfinților în calendarul său și-'i prăznuște prin serviciu publice. Ea *onoréză* deci și *veneréză* sfinții; numai, ea nu-'i *chémă în ajutor*. Se póte crede că prin acésta ea voește să se ridice împotriva ideii unui *cult idololatric* ce se impută Bisericii romane; însă chemarea sfinților în ajutor în sine însăși nu póte fi privită ca un cult de acest fel. Dacă credincioșii pot și trebuie să-'și cêră reciproc rugăciunile lor, pe cînd sînt pe pămînt, dacă Sfîntul Pavel însuși cerea rugăciunile credincioșilor pe cari-'i născuse în credință, pentru ce nu s'ar cere rugăciunile acelora cari se *onoréză*, cari se *veneréză*, cari sînt pe lîngă

Dumnezeu, și pe cari mórtea nu i-a despărțit de acéstă Biserică creștină căreia ei au fost onóre și sprijin? Mórtea nu rupe legăturile între credincioși. Decî, ei pot să se róge unii pentru alții și să-și cêră reciproc rugăciunile lor. Astfel privită, chemarea sfinților întru ajutor nu este *idololatrică*, după cum nu e nici venerațiunea ce li se dă. Ei nu se consideră decît ca mijlocitori, în sensul strict al cuvîntului, ca și credincioșii ale căror rugăciuni se cer în lumea acésta.

Biserica anglicană, de și lèpădă *purgatorial*, pare a se ruga pentru morți, după cum se vede din serviciul înmormîntărilor, care se găsește în *Cartea de rugăciuni*. Ea admite decî că sufletele unor credincioși pot fi într'o *stare* unde rugăciunile pot să le fie folositoare. De și acéstă învățătură nu este îndestul de lămurit formulată de ea, noi gîndim totuși, că trebuie a o deduce din liturgia ei, și că ea a lăsat-o numai să cadă în părăsire.

* * *

Biserica romană *actuală* profeséază niște greșeli formale relativ de starea sufletelor după mórte. Ea le pune *intr'un loc* pe care îl numește *purgatoriu* și în care aceste suflete *ispășesc* greșelele lor cele ușore prin suferința focului, sa-

tisfac pedepsele ce au meritat prin acele greșeli și *capătă* ȋertarea de ele

Acea ȋertare pôte să le fie dată de papa, ȋn totul sau ȋn parte, prin indulgențe parțiale sau plenare, legate de cutare sau cutare faptă piósă, la cutare sau la cutare rugăciune.

Biserica de Răsărit nu crede că după mórte sufletul pôte merita sau demerita, pôte *expia*¹⁾; ea respinge prin urmare orȋ ce pedepsă expiatóre, sau purgatoriul; ea nu admite ca sufletele să pótă fi *ȋntr'un loc*, ci numai ȋntr'o *stare* provizorie. Ea nu privește indulgențele decȋt ca niște ușurări pentru penitențele canonice ce trebuesc ȋndeplinite *pe pămȋnt*, și carȋ nu privesc de fel cea-l-altă viață; ea nu admite, prin urmare, indulgențele ȋntinse la cea-l-altă viață și nu recunóște episcopului Romei, precum nici orȋ-cărui alt episcop, dreptul de a desărcina, ȋn totul sau ȋn parte, sufletele repausașilor de pedepsele curat bisericești, impuse ȋn acéstă lume și pentru acéstă lume de puterea bisericească.

Biserica de Răsărit sprijinește credința sa cu privire la starea provizorie a sufletelor pe credința Bisericei primare, care este mărturisită de cele mai vechi liturgii, și ȋn particular de cea mai veche din tóte, cunoscută sub numele de

1). Prin o contrazicere cľudată și evidentă, unii teologii romani admit că sufletele nu merită după mórte, și tot de o dată admit o pedepsă satisfăcátóre, adecă meritantă.

liturgia S-lui Iacov al Ierusalimului. Tóte con-
țin rugăciuni pentru morți. Sfântul Ciril al I-
erusalimului exprima, în seculul al patrulea, cre-
dința Bisericeii primare când zicea: „Este fórt
folositor sufletelor acelora ce ne-au precedat, ca
să se róge pentru dînsele în timpul sfinteii și
înfricoșateii jertfe“ (Cateh., V, 9).

Adevărata învățătură, comună Bisericii din
răsărit și vechilor Bisericii din apus, ține mij-
locul între negațiunile Bisericii protestante, și
inovațiunile Bisericeii romane de acum.

III.

INTRUPAREA.

«Cred întru unul Domnul Iisus
«Christos, Fiul lui Dumnezeu, unul
«născut, carele din Tatăl s'a nă-
«cut mai înainte de toți veci; lu-
«mină din lumină, Dumnezeu ade-
«vărat, din Dumnezeu adevărat;
«născut nu făcut, cel de o ființă
«cu Tatăl; prin carele toate s'au fă-
«cut; carele pentru noi omenii și
«pentru a noastră mîntuire s'a po-
«gorit din ceruri, și s'a întrupat
«din Duhul Sfînt și din Maria fe-
«cătoare, și s'a făcut om».

Al doilea paragraf al Simbolului Nicean e pri-
vitor la Fiul, carele s'a *întrupat*, sau s'a făcut
om pentru a renaște lumea și a o rescumpăra
prin jertfa sa.

Dumnezeu are numai *un Fiu*, pe Cuvîntul său,
care este expresiunea vecinică a propriei sale
substanțe, și pe care l'a născut mai înainte de
toți veci. Cuvîntul este *singular* care, mai în-
nainte de toți veci a ieșit din Principiu sau din
Tatăl prin un act carele se numește *naștere*. A-

cest act a fost mai înainte *de toți veci*, adică mai înainte de creațiunea acelor momente succesive, cari se numesc *timp*, și mai înainte de creațiunea ființelor, a căror durată o determină timpul. Prin urmare Tatăl n'a fost nici o dată fără Fiul, altmintrelea s'ar înțelege un moment în care Fiul ar fi început de a fi; el ar intra atunci în clasa creaturilor, și ar exista *un moment* în eternitate, ceea ce este imposibil și contradictoriu. Cuvîntul este deci o emanațiune eternă a Principiului etern: *Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat; născut, nu făcut, de o ființă cu Tatăl*, adică avînd *aceeași substanță*; dacă n'ar avea-o, ar fi creatură, și chiar cînd ne-am închipui, cu Arienii, că natura sa *este asemenea* cu cea a Tatălui, ar fi *creatură*, fiind-că n'ar fi primit-o prin o *naștere din veci*, ci prin un act care, nefiind *necesar* în Dumnezeu, n'ar fi decît un act *ad extra* și, prin urmare, o creațiune. Deci, orî Fiul are aceeași substanță ca Tatăl, prin naștere necesară și eternă, orî e o *creatură-Dumnezeu*. Ast-fel s'ar stabili existența a doi Dumnezei, din carî unul ar fi creator celui-l-alt, ceea ce este o opiniune monstruoasă.

Dumnezeu a lucrat în privința ființelor întîmplătoare prin Cuvîntul său. Deci dar prin el a dat existență tuturor ființelor cari formeză lumea nevăzută și văzută.

Fiul, pentru renașterea și mîntuirea omenirei, s'a pogorît din ceruri, adecă s'a arătat în lumea pămîntescă și în afară de lumea nevăzută. El s'a *întrupat*, adecă a luat natură omenescă completă, care n'a făcut cu el decît o *persónă divină*, și care se numește Iisus Christos.

Numele său de Iisus însemnăză *Mîntuitor*, pentru-că a venit să *mîntuască* omenirea; el a fost *sacrat* sau *Christ* (uns), pentru a îndeplini chemarea de a renaște lumea. Natura dumnezească și natura omenescă sînt desăvîrșite în Iisus Christos și cu totul deosebite, așa că nu se pôte atribui uneea din natuî cee ce aparține celei-lalte, ci tóte calitățile fie-căreea din cele două natuî trebuiesc să fie atribuite *persónei* care este *unică*. Cu chipul acesta în Iisus Christos sînt două *voințe*, una omenescă, alta dumnezească, și două *lucrări*. Inșă lucrarea și voința omenescă sînt supuse voinței și lucrărei dumnezeestî.

Corpul lui Iisus Christos n'a fost nicî cum format după legile nașterei omeneștî; pentru a-césta Iisus Christos n'a avut păcatul original. Sfîntul Duh l'a format într'o Fecióră numită Maria, și ast-fel, prin un act divin, Cuvîntul s'a făcut om. Maria a fost fecióră înainte de naștere, în timpul nașterei și după naștere, care a fost minunată ca și actul prin carele ea a zemislit pe Iisus Christos.

Deosebiri între Bisericile Creștine cu privire la DOGMA INTRUPĂREI.

În zilele noastre mulți protestanți admit, cu Socinienii, că Iisus Christos n'a fost Dumnezeu; că a fost numai om înzestrat de Dumnezeu cu calități excepționale. Ei nu pot cădea în această greșală fără a lepăda Scripturile pe cari pretind a le admite ca regula lor de credință. În Scriptură se cetește în adevăr: „La început *era* Cuvântul, și Cuvântul *era la Dumnezeu*, și *Dumnezeu era* Cuvântul.. Și Cuvântul trup s'a făcut, și s'a sălășluit întru noi“ (Sf. Ión, I, 1, 14).— „Eu și Tatăl, zice Iisus Christos, una sîntem“ (Ibid., X, 30).— „Cel ce mă vede pre mine, vede pre Tatăl; eu întru Tatăl și Tatăl întru mine este“ (Ibid., XIV, 9, 11).

Vechii protestanți și toate celelalte societăți creștine sînt de acord cu Biserica de Răsărit în privința dogmei Intrupărei.

* * *

Cu toate acestea Biserica romană de acum o atacă indirect prin cultul ce ea dă *sfintei inimii a lui Iisus*. În adevăr, cultul nu e convenit decît *persónei* divine a lui Iisus Christos; natura omenescă, în el, nu participă decît prin unirea sa ipostatică cu natura dumnezească. Nu e decî permis de a da vre un cult naturei ome-

nești a lui Iisus Christos privită separat, cu atât mai virtos corpului său sau unui organ al corpului său. Biserica romană a justificat acest cult zicînd că el se raportează la persoana înșasi a lui Iisus Christos; însă astăzi cea mai mare parte din scriitorii săi sînt autorizați a învăța că corpul și inima lui Iisus sînt adorabile în ele înseși.

* * *

Protestanții nu înțeleg într'un chip absolut titlul de *Fecioră* dat în Simbolul Nicean sfintei Mame a lui Iisus Christos. Ei pretind că ea a avut și alți copii. În acesta ei se depărtază de regula lor, care constă în a nu admite decît ceea ce este în Scriptură. În adevăr, în Scriptură nu se face nici o mențiune de alți copii ai Mariei, și acei ce sînt numiți *frații lui Iisus*, sînt desemnați tot-de-odată ca copii ai unei alte Marie, măritată cu Cleopa. Sfînta Scriptură face din Maria lui Cleopa, pe sora Fecioarei Maria, și din copiii săi, *verii primari* ai lui Iisus. În vechime se dădea numele de *frați*, verilor primari.

* * *

Biserica de Răsărit crede, cu întreaga Biserică primară, că Mama lui Iisus a fost fecioră *înainte* de naștere, *în timpul* nașterii și *după* nașterea sa dumnezească, și în actul prin carele ea a zemislit pe Iisus Christos.

IV.

RESCUMPĂRAREA.

«Și s'a răstignit pentru noi în zilele lui Pilat din Pont, a pătimit și s'a îngropat; și a înviat a treia zi, după Scripturi; și s'a suit la ceruri și șede de-a dreapta Tatălui; și iarăși va să vie cu mărire să judece viii și morții, a căruia împărăție nu va avea sfârșit».

După ce a predicat ómenilor adevărul, Iisus Christos a voit să jertfescă omenirea, în persóna sa, supuind natura sa cea omenescă morței, pentru a face ca omenirea să viețuască împreună cu el o viață reînviată și renăscută. Pentru această el a fost răstignit. El a murit pentru ea spre a o rescumpăra, a o mîntui și spre a-î merita viața cea vecinică.

Noi nu putem fi justificați decît prin Iisus Christos, *unicul rescumpărător, unicul mijlocitor*. Numai *întru el* putem fi justificați, adecă identificîndu-ne lui *prin credință*.

Insă pentru ca acéstă credință să ne unéscă cu Iisus Christos, trebuie ca ea să fie adevărată, adecă să ne facă a împlini poruncile sau virtuțile ce ne sînt prescrise.

Faptele nóstre cele bune n'au puterea de a ne *justifica* prin ele-înseși, ci ele sînt urmarea necesară a adevăratei credințe, și acéstă credință manifestîndu-se prin fapte, ne unește cu Rescum-părătorul, care ne justifică.

Credința care ne îndéamnă spre bine este un dar dela Dumnezeu, dat nouă prin Iisus Christos; decî, tot ce este bun în noi vine dela harul lui Dumnezeu, în Iisus Christos; și, fără acest har noi nu putem face nimica bun și folositor pentru mîntuirea nóstră.

Natura nóstră fiind plecată mai mult spre rău decît spre bine, dela căderea originală, harul lui Dumnezeu este care ne dă o mai mare dragoste pentru bine și restabilește ast-fel liberul nostru arbitru într'o stare în care practicarea adevăratului bine ne devine posibilă.

Decî cînd chemăm în ajutor pe Sfînta Feciórá și pe Sfinți, îi rugăm numai de a ne căpăta dela Dumnezeu harul și justificarea ce ne-a căștigat-o Iisus Christos, și nu-î privim de fel ca *mijlocitori* propriu zis, pe lîngă Dumnezeu.

Iisus Christos a fost răstignit pe cruce în epoca cînd Ponțiu Pilat era guvernator al Iudeei și cînd Tiberiu era imperator al Romanilor.

În timpul care a precedat această epocă, ómenii au cunoscut viitórea sa venire, pentru-că Dumnezeu o descoperise din început. Acesta întie descoperire întunecându-se, din cauza greşélelor în carí căzuseră ómenii, Dumnezeu alese pe poporul Israelit pe care-l însărcină îndeosebí de a păstra făgăduéla *Trimisului* divin sau *Mesia*, și de a mărturisi de dînsul înaintea restului ómenirei. Acest popor priimi, prin Moisi, un așezămînt și rituri religioase al cărora scop era păstrarea făgăduelilor; el avu profeti carii vestiră tóte împrejurările vieței lui Mesia, și în particular îndărătnicirea lui Israel, care va da morței pe Acela, care va fi trimis să mîntuésca lumea.

Iisus Christos îndeplini tóte profetiile, în viața sa, în suferințele sale, în mórtea sa și în învierea sa care a fost a treia zi, *după Scripturi*.

Ast-fel Iisus Christos a fost *central* a tótă adevărata religiune dela începutul luméi. Așteptat ca *Mesia*, adorat ca *Mîntuitor*, el a fost principiul mîntuirei pentru toți ómenii, și numai într'însul s'a putut găsi *adevărul* și *harul*. El a păstrat, din religiunea primară și din religiunea israelită, fondul dogmatic și moral, care era *adevărul*, fiind-că venea dela Dumnezeu; el a înlocuit prin realitate riturile *figurative*, instituite pentru a reaminti promisiunea misiunei sale. Ast-fel că, dela începutul luméi, n'a fost decît o adevărată religiune, un singur Mîntuitor și

Rescumpărător, și creștinismul nu este decît *desvoltarea* și *plinirea* religiunei primare și a religiunei israelite.

După ce Iisus Christos a înviat, a părăsit lumea văzută și a reintrat în lumea nevăzută. Cuvîntul, chîiar în natura sa omenescă, care-î este unită ipostaticeste pentru tot-de-una, se bucură de o putere egală cu cea a Tatălui; acesta e înțelesul cuvintelor: *și șéde de-a drépta Tatălui*. Omenirea, în Iisus Christos, nu are aceeași esență ca Tatăl; dar, prin unirea sa cu Cuvîntul, ea este unită cu acea esență, și reprezintă, în Dumnezeu, întréga omenire renăscută.

A dóua óră, Cuvîntul îmbrăcat cu natura omenescă, va veni iarăși în lume. El va judeca pe toți ómenii cariî au viețuit dela începutul lumei. O hotărîre definitivă va fi dată celor buni și celor răi, și Iisus Christos va domni de-a pururea asupra omenirei, carea, separată în aleși și osîndiți, va avea o viață nemuritoare în condițiunile ce-î vor fi însemnate de către judecătorul suveran.

Lumea văzută va fi nimicită; și pămîntul însuși va fi mistuit prin foc (2 Petru, III, 12).

Deosebiriile între Bisericile Creștine în privința DOGMEI RESCUMPĂRĂREI.

Pînă în secolii acești mai de pe urmă Biserica romană păstrase în privința dogmei rescumpărării aceeași învățătură ca și Biserica de Răsărit. În zilele noastre, cea mai mare încurcatură domnește în învățămîntul ei. Unii din teologi susțin vechea învățătură; alții au născocit altele noi. Acești din urmă par mai autorizați decît cei dintîi, și învățătura lor este mai potrivită cu învățămîntul bulelor papale. Putem deci privi învățătura lor, ca învățătura Bisericeii romane de acum.

Iacă punctele principale în care ea se deosebește de învățătura Bisericeii de Răsărit și de a vechei Bisericii latine:

1. Faptele noastre sînt principiul justificărei, căci *noi merităm întîiul har*. Ca urmare justificarea noastră e datorită inițiativei noastre, și nu harului lui Dumnezeu, dat *in dar* prin meritele lui Iisus Christos. Acastă învățătură, semi-pelagiană, este sprijinită pe bula *Unigenitus*, priimită de Biserica romană ca *regulă de credință*.

2. Sfinții au avut merite *prisositoare* cari formează *o visterie* de care dispune papa, și pe care o împarte după cum voește, sau viilor, sau morților, prin *indulgențe*.

Acastă noțiune a indulgențelor, fundată pe

meritele prisositoare ale Sfinților, este contrară acestui principiu catolic: că nimenea n'are înaintea lui Dumnezeu *merit personal*, și că tot meritul nostru nu este decît acela al lui Iisus Christos însuși care ne este aplicat, și prin carele numai, câștigăm mîntuirea.

3. Fericita Fecióra Maria a fost în afară de omenire, nefind zemislită cu păcatul original; ea a contribuit la rescumpărarea noastră; ea este *mijlocitoare* precum Iisus Christos este *mijlocitor*; ea este corolariul Sfintei Treimi.

Aceste erori monstruóse sînt trecute astăzi în învățămîntul comun al Bisericeii romane, după cum se vede acésta din cărțile cele mai autorizate. Ea a părăsit decî noțiunea exactă a Rescumpărării care constă în a admite: 1. că Iisus Christos este *unicul* nostru mijlocitor; 2. că el a fost *Rescumpărătorul* omenirei, fără nici o excepțiune; 3. că noi sîntem justificați prin unirea noastră cu el *întru credință*; 4. că începutul cum și împlinirea mîntuirii noastre este datorită harului lui Dumnezeu, dat *în dar*; 5. că meritele noastre sînt *daruri ale lui Dumnezeu*, adecă, aplicațiunea ce el ne face din meritele lui Iisus Christos; 6. că Sfinții n'au câștigat mîntuirea decît prin meritele lui Iisus Christos, și că, prin urmare, pretinsa vistierie a *meritelor* lor *prisositoare*, e o închipuire greșită.

* * *

Biserica anglicană profesază o învățătura potrivită cu aceea a Bisericeii de Răsărit asupra rescumpărării și justificării, după cum se vede din *articulii de religione* 9—15, cari se completează unii prin alții, și din cari rezultă expunerea completă a învățămîntului ei asupra justificării prin credință, asupra faptelor cari nasc din credință, fără care credința ar fi *mórtă* și n'ar fi credința care justifică.

* * *

S'ar putea găsi propozițiuni exagerate la mai mulți teologi protestanți asupra justificării prin credință *fără de fapte*. Inșă, după studiul învățămîntului lor general, se póte zice că ei nu privesc ca *credință justificătoare*, o credință curat speculativă, ci o *credință practică*, adecă din care se nasc faptele bune.

Ast-fel înțelésă, învățătura lor este cam aprópe conformă cu aceea a Bisericeii de Răsărit, și se pot explica exagerațiunile unora din teologii lor, prin exagerațiunile, în sens contrariu, ale unor teologi romani, pe carií aveau de gînd să-í combată.

.....

V.

SFÎNTUL DUH.

«Și întru Duhul Sfînt Domnul de
«viață făcătorul, carele din Tatăl
«purcede; cela ce împreună cu Ta-
«tăl și cu Fiul este închinat și slă-
«vit, carele a grăit prin prooroc».

Pînă va veni împărăția definitivă a lui Iisus Christos, omenirea luptă și balansază între bine și între rău. Inșă, fiind-că în urmarea poștei, dragostea pentru rău predominază în ea asupra dragostei binelui, Duhul lui Dumnezeu care este *una* în esență cu Tatăl și cu Fiul, *fu trimis* ei (omenirei) de către unul și de către altul, pentru a-î da ajutor prin înrîurirea sa cea mîntuitoare. Acéastă înrîurire se numește *har*, pentru-că el este un ajutor dat *in dar* omenirei, a-decă fără ca el să fi fost *meritat* de ea, și numai în vederea meritelor lui Iisus Christos, a cărui natură omenéscă a *meritat* în urmarea unirei sale ipostatice cu Cuvîntul. Din acésta ur-

méză că Sfântul Duh este principiul *viu făcător* al omenirei, fiind-că prin înrîurirea sa, este isvorul vieței ei renăscute.

Sfântul Duh vine, ca și Fiul, din Principiul unic sau din Tatăl, prin un act mai înainte de veci care se numește *purcedere*. Nu trebuie a confunda cu acest act *ab intra* care a produs pe Sîntul Duh și care este *propriu* Tatălui, un alt act *ad extra* care este comun Tatălui și Fiului și care constă în *trimiterea* Sfîntului Duh pentru o lucrare exterióră.

Aceste două acte sînt lămurit arătate în Sfînta Scriptură prin aceste cuvinte: „Cînd va veni Mîngîitorul, pre care *eu voiî trimitede* DELA TATĂL, Duhul adevărului care *dela Tatăl purcede*“ (Sf. Ión, XV, 26).

Sinodul dela Nicea a copiat Scriptura, în Simbol, și n'a adaus nimic la aceste cuvinte: *care dela Tatăl purcede*, fiind-că era convins că spiritul omenesc nu trebuie să adauge nimic la descoperirile lui Dumnezeu.

După cum Fiul are aceeași substanță cu Tatăl din carele este născut, de asemenea Sfîntul Duh are aceeași substanță cu Tatăl din carele *purcede*; pentru acésta el este un singur și același Dumnezeu cu Tatăl și cu Fiul, deosebit numai de unul și de cel-l-alt prin însușirile sale *personale*. Afară de calitatea de *a purcede* din *Tatăl*, Simbolul, după Sfînta Scrip-

tură, atribue Sfântului Duh și aceea a comunicațiilor divine omenirei; pentru acesta este scris: *carele a grăit prin prooroci*. Biserica de Răsărit crede că Sfântul Duh nu încetază a vorbi lumii prin Biserică, pe care o investește cu *darul nerătăcirei*. Inșă această direcțiune a Bisericei prin Sfântul Duh nu este o *insuflare* propriu zis, căci Biserica nu e asistată de Sfântul Duh pentru a face lumii *descoperiri noi*, ci numai *pentru a păstra* învățătura lui Iisus Christos în curăția ei dintîi. *Insuflarea* dumnezească în Biserică nu e decî decît o *direcțiune*, o *asistență* neîncetată. Acastă *misiune* a Sfântului Duh este comună Tatălui și Fiului.

Sfântul Duh fiind unul și același Dumnezeu cu Tatăl și cu Fiul, trebuie a fi *împreună* închinat și slăvit cu ei.

Deosebirile între Bisericile Creștine în privința SFINTULUI DUH.

Am spus că Bisericile apusene n'au păstrat Simbolul așa cum a fost întocmit de Sinódele ecumenice dela Nicea și Constantinopole. După cuvintele: *care dela Tatăl purcede*, ele au adaus: *și dela Fiul* (în latinește: *filioque*). Acest adaus a fost introdus și în Simbolul zis al

Sfîntului Atanasie, care datéază din seculul al nouălea al erei creştine.

După cum am spus deja mai sus, adausul făcut la Simbolul Nicean se urcă la seculul al şeptelea şi a fost făcut în Spania. El se răspîndi în apus în seculul al optulea şi al nouălea prin influenţa imperatorului Carlo cel Mare. Roma nu 'l admise decît în seculul al unsprezecelea, după rugăciunea imperatorului Enric.

Dela acea epocă, el a fost priimit de tóte Bisericile apusene.

* * *

În seculul al şese-spre-zecelea, Biserica anglicană şi Bisericile protestante, cari se apucară să reformeze abuzurile Romei, nu reclamară contra adausului. Biserica anglicană îl păstră; ba încă mai mulţi din teologii ei i-au luat apărarea şi au încercat a dovedi că el este potrivit cu învăţămîntul tradiţional. Însă, ca şi Romanii, n'au putut cita decît nişte texte trunchiate, schimbate, iscodite sau luate în altă însemnare.

* * *

Biserica de Răsărit a păstrat Simbolul așa cum a fost dat, fără a scóte ce-va din el, fără a-'i adăugi ce-va. Ea susţine: 1. Că adausul a fost făcut în chip neregulat; ceea ce nu póte fi tăgăduit; 2. Că adausul cuprinde în sine o mare greşală împotriva taînei Sfîntei Treimi.

În adevăr, *purcederea*, considerată ca actul večinic care produce pe Sfântul Duh, este o însușire *personală* a Tatălui care este *principial*. Acastă calitate de principiu este însușirea care deosebește *personalitatea* Tatălui de cea a Fiului și de cea a Sîntului Duh. A da Fiului o însușire *personală* a Tatălui, este a-î da *personalitatea sa*, este a amesteca în Treime, ceea ce trebuie să fie deosebit, este a nimici însași taîna.

Și Părinții Bisericeî au fost unanimi întru a învăța că Sfântul Duh nu purcede decît din Tatăl. Textele autentice cari s'au citat în favoarea credinței contrarie nu se raportă decît la actul *ad extra*, în virtutea căruia Sfântul Duh este *trimis* de Tatăl și Fiul, iar nu la *actul etern* și *ab intra* care produce pe Sfântul Duh.

Fericitul Augustin, care, în aparență, se pare a favoriza mai mult opiniunea formulată prin adausul apusean, o condamnă în realitate; căci, după ce a rezumat, în *tractatul* său *despre Treime*, tot ce scrisese asupra acestui subiect, declară, în termenî formali, că ar trebui să fi perdut care-va mintea pentru a zice că Sfântul Duh *trage originea sa* din Fiul ca și din Tatăl. El nu înțelegea decî, prin cuvintele *purcedere din Fiul*, decît *trimiterea* dela Tatăl și Fiul.

Acastă *trimitere* comună Tatălui și Fiului nu e tăgăduită de Biserica de Răsărit, care

menține numai, că adausul apusean, făcut în chip neregulat, este contrar învățămîntului universal al Bisericeî pînă în seculul al optulea, și cuprinde în sine o greșală foarte primejdiosă, cu toate silințele ce 'și-au dat apusenii da a o micșora.

Principalul mijloc ce s'a luat pentru a o micșora a fost de a zice că Fiul este numai *principiu secundar* în Treime. Mai întîi, această expresiune nu pôte fi justificată prin învățămîntul tradițional; această e o *inovațiune*; mai mult, ea face a presupune că este ce-va *secundar* în Dumnezeu, ceea ce e contrar sănătoșei învățături universale și simplei rațiuni, care ne arată că în Dumnezeu nu pôte fi decît *necesarul*. Tatăl este *unicul principiu* pentru actul *ab intra*; Tatăl și Fiul nu sînt, cum zice fericitul Augustin, decît *un singur principiu* pentru actul *ad extra*. Ast-fel este învățătura constantă a Bisericeî Ortodoxe.

Toate Bisericile apusene s'au abătut decî dela adevăr în privința Sfîntului Duh prin adausul făcut la Simbol, cu toate că profesază punctele de căpetenie ale taineî Sfînteî Treimî.

* * *

Biserica romană a păcătuit contra Sfîntului Duh denaturînd dogma infailibilităței *Bisericeî*, atribuind *papei* o prerogativă pe care Iisus Christos n'a promis-o decît societăței creștine luată

în universalitatea ei, pe cît timp e cîrmuită de Sfîntul Duh.

* * *

Biserica anglicană și Bisericile protestante resping tîtă autoritatea *infailibilă* în Biserică. Ele nîgă ast-fel influența permanentă a Sfîntului Duh și contrazic Sfînta Scriptură după care Iisus Christos trebuie a fi *cu Biserica* sa pînă la sfîrșitul vîecurilor și Sfîntul Duh trebuie a o conduce.

VI. BISERICA.

«Și întru una, sfântă, sobornicească
«și apostolicească Biserică».

Biserica este societatea celor ce cred *în totă* descoperirea făcută de Domnul nostru Iisus Christos.

Acésă Biserică este *una*, adecă nu pôte fi compusă din membri ce mărturisesc învățături deosebite;

Ea este *sfântă*, adecă, nu e compusă decît din acei ce mărturisesc învățături al căror caracter este potrivit cu sfințenia cea mai înaltă, adecă cu Dumnezeu;

Ea este *de a totă lumea* (*catolică, sobornicească*), adecă, n'are un caracter local, național și provizor, ca sinagoga israilită, ci că tôte popórele, în toți timpii, sînt chemate a face parte din ea, și că ea menține, *în întregime*, învă-

țătura descoperită, fără scădere, nici adăugire;

Ea este *apostolică*, adevă, vine dela Apostoli și că mărturisește învățăturile ce au predat Apostolii din partea lui Iisus Christos.

Biserica creștină fu dela început cîrmuită de o preoție care e aceea a lui Iisus Christos însuși, transmisă mai întîi Apostolilor și ucenicilor aleși, cari o transmiseră ei înșiși la alții. Iisus Christos însuși institui ierarhia creștină și-î arată dregătoriile prin aceste cuvinte: „Datu-mi-s'a tótă stăpînirea în ceriū și pre pămînt. Drept aceea, mergînd, *învățați* tóte némurile, *botezîndu-i pre ei* în numele Tatălui și al Fiului, și al Sîntului Duh; *învățîndu-i pre dinșii* să păzescă tóte cîte am poruncit vouă; și iacă *eu cu voi sînt* în tóte zilele, pîna în sfîrșitul vécului“ (Mat., XXVIII, 18 și urm.).

Ast-fel Iisus Christos va fi *necontenit* cu ierarhia sa, care trebuie să se țină pîna la sfîrșitul lumii, însărcinată de a *învăța* și de a *boteza*.

Peste acestea ea fu însărcinată de a ierta păcatele. Iisus, în adevăr, suflînd asupra Apostolilor săi, le zise: „Luați Duh Sfînt: cărora veți ierta păcatele, se vor ierta lor; și cărora le veți ținea, vor fi ținute“ (Sf. Ión, XX, 22, 23).

După ce a instituit Euharistia, el zise Apostolilor săi: „Faceți acésta întru pomenirea mea“ (Sf. Luca, XXII, 19).

A învăța, a administra tainele, a săvârși cultul, acestea sînt dregătoriile acestei ierarhii cu care Iisus Christos va fi în acelaș timp ca și cu Biserica, pînă la sfîrșitul lumei.

Mijlocul de transmitere al preoției, practicat de Apostoli, fu *punerea mînilor*, unită cu órecari rugăciuni. Sfîntul Pavel zice ucenicului său Timotei, pe care-l învrednicise cu preoția: „Nu fii nebăgător de sémă de darul ce este întru tine, care ți s'a dat prin profeție, cu punerea mînilor preoților“ (I. Tim. IV, 14).

„Pentru care pricină îți aduc aminte ție, ca să aprinzi darul lui Dumnezeu, care este întru tine prin punerea mînilor mele“ (II. Tim. I, 6).

În timpii apostolici se deosebiau două trepte în preoție ¹⁾. Acei de trépta întîia aveau putere asupra acelor de trépta a doua. Cu tóte acestea erau numiți cu acelaș titlu de preoți sau *bătrîni* și de episcopi sau *supraveghetori* (Act. XX, 17, 28; Filip., I, 1; Tit., I, 5, 7). Cu tóte că se dedeau aceleași titluri tuturor celor ce aveau preoția, totuși acei ce fuseseră înălțați la trépta întîia, erau superiori celor-l-alți. Sfîntul Ión îi numește îngerii ai Bisericilor. (Apocalips, I, 20; II, 1, 8, 12, 18; III, 1, 7, 14).

1). Cu tóte acestea însuși autorul rezumă învățătura Bisericei Ortodoxe de Răsărit, despre cele *trei* trepte ale ierarhiei, în chipul următor: «Singura ierarhie dumnezeiește instituită este aceea a preoției, împărțită în episcopat, presviterat și diaconat» (pag. 56).

Cuvîntul *inger* (ἄγγελος) înseamnă *vestitor*, el are deci aceeași însemnare ca și titlul de *evangelist*, *binevestitor*, dat celor ce însoțiau pe Apostoli în călătoriile lor apostolice, și cari erau puși de ei în capul Bisericii.

Sfîntul Pavel face cunoscut pe larg funcțiunile (dregătoriile) acestor *intii preoți*, în Epistolele sale către Timotei și către Tit, cari priimiseră acest titlu, cel dintîi pentru Efes, cel de-al doilea pentru Creta. Intre aceste funcțiuni era și aceea de a împărtăși preoția prin punerea mînilor (I, Tim. V. 22).

Deosebirea ierarhică între simplul preot și între episcop este deci de *drept divin*, fiindcă se vede acésta existînd *cu titlul de instituțiune*, chîiar dela început, și că ea era baza constituțiunii Bisericeî în cele dintîi zile ale existenței sale.

Chipul de a transmite preoția, adecă punerea mînilor de către episcop, în unire cu adunarea preoților, și unită cu rugăciunea, este deasemenea din *instituțiune divină*, fiindcă ea *împărtășește harul* și puterea preoțescă, și se vede practică din cele dintîi zile ale existenței Bisericeî.

Preoția, în Biserica creștină, este un cin ierarhic, compus din episcopi și din preoți, cari priimesc puterile lor prin *un mijloc* sau *un rit*

de instituție divină, și care a fost transmis de către acei ce-l priimiseră legitim.

Episcopul și preotul sînt însărcinați, în societatea creștină, de a săvîrși toate sfintele slujbe, de a învăța potrivit învățăturilor descoperite și păstrate fără schimbare în Biserică, de a apăra doctrina revelată contra atacurilor de orî-ce natură ce ar fi îndreptate contra ei. Ei n'au *nicî o putere* asupra acestei doctrine, au numai *datoria* de a constata, fie-care în numele Bisericeii particulare ce reprezintă, credința de-a pururea admisă de acea Biserică. Toți păstorii, în ce privește doctrina, sînt glasurile, resunetele sau reprezentanții Bisericilor lor respective.

Cît pentru diaconat, orî că este instituție apostolică de care se vorbește în Faptele Apostolilor (VI), orî că se urcă direct la timpul lui Iisus Christos, după cum mai mulți Părinți au cugetat, Biserica de Răsărit îl consideră ca un ordin (cin) sacru, adecă ca a treia tréptă a ierarhieii. În adevăr, diaconii fac parte din acest cin prin *punerea mînilor* unită cu rugăciunea, ca și episcopii și preoții; numai puterile lor sînt mărginite, ca și acelea ale preoților, și numai episcopii au toate puterile preoțești.

Dela începutul Bisericeii, cei dintîi păstori, însoțiți de preoți și diaconi, se întruniră în prezența credincioșilor pentru a apăra credința atacată. Aceste întruniri se numesc *Sinóde*. Unele

erau locale, altele universale sau ecumenice, pentru-că ele reprezentau t^otă Biserica, sau o mare Biserică, compusă, ca cea de Răsărit, din mai multe patriarhate.

În aceste adunări se discută cestiuni doctrinale și se fac regulamente pentru buna cîrmuire a societății creștine.

Cît pentru cestiunile doctrinale, primii păstori ai Bisericeii se mulțămără de a *constata* doctrina *nevariabil* și *universal* admisă, și de a o opune teoriilor noi ce voiau unii a introduce în Biserică. Ast-fel cele două dintîi Sinóde ecumenice, ținute întîiul la Nicea, al douilea la Constanti-nopole, formulară în simbolul lor doctrina tradi-țională asupra tuturor punctelor cari fuseseră contestate de către eretici pînă în timpul lor.

Sinódele, în virtutea autorității divine dată episcopilor pentru a cîrmi Bisericile, au făcut regulamente disciplinare. Despre acestea vom vorbi în altă parte. Aici vom arăta numai organizațiunea din afară a Bisericeii, pe care Sinódele o împărțără în cinci patriarhate, cari fură sub-împărțite în primății, provincii și dieceze, epi-scopii. Acéstă organizațiune, precum și titlurile și demnitățile ce decurg din ea, sînt din *insti-tuțiune bisericescă*.

Singura ierarhie dumnezeeste instituită este aceea a preoției, împărțită în episcopat, presvi-terat și diaconat.

Unul din drepturile episcopilor este de a reprezenta adunarea Bisericilor parohiale supuse jurisdicțiunii lor, care formeză Biserica lor episcopală, și de a *da mărturie* de credința admisă de acea Biserică fără întrerupere. Ast-fel, din toate mărturiile episcopale rezultă mărturisirea *constantă și universală* a Bisericeii asupra cestiunilor doctrinale. De această mărturisire *universală și constantă* este alipită *nerătăcirea*.

Dacă Biserica n'ar fi *nerătăcitoare*, adecă dacă ea s'ar putea abate dela adevăr, atunci ea n'ar mai fi *stîlpul și întărire a adevărului*; n'ar mai fi *mirésă sfîntă, curată, neîntinată, fără sbîrcitură, nici prihană* a Cuvîntului întrupat, care este *adevăr*; Iisus Christos n'ar mai fi *cu ea*, cu totă făgăduela sa de a fi cu ea pînă la sfîrșitul lumii; el ar înceta de a fi Marele Arhiereu, șeful; Sfîntul Duh ar înceta de a o conduce; ea n'ar mai exista.

Deci Biserica este *nerătăcitoare*, și ea se exprimă de primii ei păstori, cînd *toți constată credința constantă, universală*, fie care în numele Bisericeii sale particulare, de acord cu preoții, diaconii și credincioșii acelei Biserici. Dar dacă episcopii vorbesc în numele lor personal, mărturia lor n'are nici o valoare universală.

Dacă episcopii constată *credința* admisă fără întrerupere, episcopatul este reprezentantul și resu-

netul Bisericeii *universale din toți timpii*, este organul *nerătăcitor* al Bisericeii.

În acest înțeles Sinodul ecumenic este *nerătăcitor*.

Biserica de Răsărit admite șapte Sinóde ecumenice:

Intîiul dela Nicea.

Intîiul dela Constantinopole.

Acel dela Efes.

Acel dela Halcedon.

Al doilea dela Constantinopole.

Al treilea dela Constantinopole.

Al doilea dela Nicea.

Tóte cele-l-alte, fie în răsărit, fie în apus, au fost Sinóde ale unuia sau ale mai multor patriarhate, ale uneea sau mai multor provincii, și nu reprezentară Biserica universală.

* * *

Toți membrii Bisericeii, morți sau vii, numai să nu fi perdut caracterul lor în lumea acésta sau în cea-l-altă, sînt *în comunicare* între ei, adecă pot să se ajute unii pe alții prin rugăciunile lor, și să capete haruri unii pentru alții.

Membrii cari au părăsit acésta vieță și cari sînt admiși în ceriū, forméză Biserica *triumfătoare*, pentru-că ei au căștigat coróna promisă pentru credincioșie. Membrii cari trăesc în acésta lume pămîntéscă forméză Bisesrica văzută și *lup-*

tătore, pentru-că ei sînt încă în luptă contra răului.

În cea-l-altă lume, caracterul de membru al Bisericeî se perde prin osîndă; pe pămînt, prin schismă, erezie, apostazie și excomunicare.

Schismaticul este acela care se desparte de păstoriî legitimi ai Bisericeî, refuzînd a se supune autorităței lor.

Ereticul este acela care, sau prin adăugire, ori scurtare sau prin o negațiune absolută, respinge cu îndărătnicie un adevăr descoperit, definit de Biserică.

Apostatul este acela care se lepădă de creștinism, prin un act învederat.

Excomunicatul este criminalul pe drept lepădat dela comunicarea Bisericeî, de către autoritatea legitimă.

Toți creșiniî, buni sau răi, cari nu sînt cuprinși în nici una din aceste patru categorii, sînt membri ai Bisericeî. Zicem *buni sau răi*, căci Iisus Christos ne-a spus că Biserica este asemenea unei țérine, în care neghina se găsește cu grîul cel bun, și că ast-fel va fi pînă la sfîrșitul lumeî (Mat., XIII).

În existența sa exterióră și în legătură cu ocîrmuirile, Biserica pôte să se găsească, sau în stare liberă, sau în stare de instituțiune socială protegiată, sau în stare de persecuțiune. Ea pôte viețui, după împrejurări, sub aceste diverse re-

gime. Dacă este liberă, membri ei datoresc, ca cetățeni, supunere ocîrmuirii legitim stabilită; dacă este protegiată, nu trebuie să jertfescă nimic pentru Stat din doctrina și din instituțiunile sale esențiale; dacă este persecutată, membrii ei n'au dreptul de a se rescuța împotriva ocîrmuirii legitime stabilită.

În toate cazurile, puterea Bisericii este cu totul duhovnicescă; șefii ei n'au nici o putere pentru lucrurile exterioare, și ea nu trebuie nici o dată să alege nici la silă, nici la violență, nici la violență, nici contra particularilor, nici contra ocîrmuirilor.

Deosebirile între Bisericile creștine asupra DOGMEI DESPRE BISERICĂ.

Biserica romană pretinde, din secolul al nouălea, că Patriarhul Romei este șeful văzut al Bisericii, din *drept divin* și prin moștenire dela Sfîntul Petru, care ar fi fost, după ea, șef al Bisericii și episcop al Romei.

Ea adaugă astăzi că Patriarhul Romei este reprezentantul nerătăcitor al întregii Biserici, și tîlcuitorul *nerătăcitor* al Sfintei Scripturi și al Tradițiunii apostolice; că el se bucură de o stăpînire absolută în totă Biserica și că episcopii sînt vicarii săi, trăgînd totă puterea lor dela instituirea ce el le dă.

Chiar cînd Sfîntul Petru ar fi fost șef al Bisericeî, nu ar urma că acest titlu să fie trecut la episcopul Romei, căci acest privilegiu ar fi putut fi *personal*, și nu se pôte susține că privilegiile personale ale Apostolilor să fi trecut la episcopiî Bisericii ce eî au cîrmuit.

Maî mult, ar trebui ca Sfîntul Petru să fi fost episcop al Romei. Dar istoria atestă că Lin a fost cel *întîi* episcop al acestui oraș, și că Sfîntul Petru nu s'a dus acolo decît pentru a suferi martiriul; că acea Biserică a fost întemeiată ¹⁾ de Sfîntul Pavel. Așa dar numai din cauza martiriului Sfîntului Petru la Roma, episcopiî acestui oraș au putut să se zică succesori ai acestui apostol, iar nu pentru că el ar fi fost episcop al Romei.

Afară de acêsta, Sfîntul Petru n'a fost nici cum șef văzut al Bisericeî. El a fost numai *primul* între Apostoli. Acêstă prerogativă a fost *personală*, și nici o dată titlul de *prim* n'a echivalat cu acela de *șef*, și încă maî puțin cu acela de *stăpînitor absolut*. ²⁾

Biserica romană a încercat de a sprijini pre-

1). Expresiunea «întemeiată» ține locul expresiunii «consolidată».

2). Domnul Christos a zis Apostolilor Săi: «Unul este rabi al vostru, adecă domnul și învățătorul vostru, Christos, iar voi toți sînteți *frați*». Sf. Ap. Pavel nu numai că a declarat că cu nimic nu este maî puțin decît Petru, dar l'a și muștrat în Antiohia. Insuși Sf. Ap. Petru se numește pe sine *conpresviter* și zice că Christos este «maî marele păstorilor».

tențiunile papale pe Sînta Scriptură și pe Tradițiune.

Textele Scripturii pe cari ea le-a citat au un sens cu totul altul de cît acela ce ea le atribue, după cum s'a demonstrat prin alte texte ale Scripturii și prin mărturisirile Părinților, cari au tălcut acele texte altmintrelea decît Papii.

Cît pentru Tradițiune, Roma n'a putut cita decît fapte și mărturisiri orî cu totul *inventate*, orî *falșificate*, orî *denaturate*, orî cari nu probază nici cum ceea ce ea pretinde.

Papalitatea distruge decî constituțiunea Bisericeî, care n'are decît un *șef*, pe Iisus Christos, de-a pururea prezent în mijlocul ei; care nu are decît *o autoritate*: preoția, a cărei plinire o au episcopii în virtutea hirotoniei lor, și pe care ei o exercită din *drept divin*, în virtutea sfințirii lor, și nu prin delegațiunea orî cui ar fi; care nu are decît *o nerătăcire*, care-'i vine dela asistența Sfîntului Duh. *Biserica întregă*, compusă din credincioși și din păstori, este asistată de Sfîntul Duh și se arată nerătăcitore prin mărturisirea constantă ce dă adevărului descoperit. Ea n'are din *drept divin* decît *un centru de unitate*, pe Iisus Christos, și adevărul său atestat prin vocea *constantă și universală* a tuturor seculilor creștine, al cărui resunet permanent este *episcopatul*.

Autoritatea *centrală* exterióră reșede în cor-

pul întreg al episcopatului, care este *unul* și pe care (autoritate) toți episcopii legitimi o posedă *solidarmente*, precum zice Sfântul Ciprian.

Aceste adevăruri, atestate de Sinódele ecumenice și de Sfinții Părinți, *marturi* ai tradițiunei apostolice, sînt direct atacate prin pretențiunile episcopilor Romei.

Cît pentru existența exterioară a Bisericeii, papii și teologii lor dau o idee foarte greșită, atribuindu-i puteri *exteriore* ce ar avea dreptul de a exercita prin episcopi și mai cu sémă prin Papa, chiar contra guvernămintelor, stăpînitorii cărora ar fi *locuțiitorii* (papei) în cele vremelnice, precum episcopii n'ar fi decît *delegați* sau *vicarii* (papei) în cele duhovnicești.

* * *

Protestanții atacă în sens contrar aceleași verități, respingînd preoția. După părerea lor, dregătoria (ministerul) nu e decît o delegațiune a credincioșilor, și punerea mîn lor este curat o ceremonie care nu conferă nici harul, nici auctoritatea.

Predicatorul protestant (ministrul) nu e decît un simplu credincios *delegat*, pentru a prezida la cult, și nu *un preot* investit de funcțiunii sfinte prin un mijloc divin. El nu pôte, prin urmare, nici învăța, nici administra taînele decît ca delegat, nu al lui Iisus Christos, ci al

credincioşilor, şi ceea ce-î conteră óre-cari prerogative este *alegerea*.

Alegerea propriu zisă ne mai fiind în întrebuinţare în cea mai mare parte din Bisericile protestante, predicatorul (ministrul) nu mai e delegatul credincioşilor, ci al altor óre-căror miniştri aleşi ei-înşişi fără participarea turmei.

Nu mai e decî astăzi la protestanţi nici preoţia, nici chîiar minister propriu zis, ci numai un corp de credincioşi însărcinaţi cu óre-cari funcţiuni de către alţi credincioşi, cariî îşi atribue dreptul de a investi cu acele funcţiuni pe cei ce-î aleg.

Ast-fel de miniştri nu pot să-şi atribue nici o autoritate, nici dumnezească, nici omenescă, fiind-că n'au nici hirotonia, nici alegerea adevărată. Şi apoi ei nici nu ar putea a-şi o atribui decît atacînd principiul fundamental al protestantismului, după carele fieşte-care credincios trebuie a-şi forma însuşi credinţa sa prin mijlocul Scripturei explicată liber.

În tovărăşiile protestante nu se pôte recunoşte nici unul din semnele Bisericeî: *una, sfîntă, sobornicescă, apostolescă*, căci ele (tovărăşiile) nu se légă cu nimic, fie din punctul de vedere doctrinal, fie din punctul de vedere al guvernămîntului.

* * *

Biserica anglicană admite cele trei sfînte trepte:

a episcopatului, a presviteratului și a diaconatului. Ea admite transmiterea lor prin hirotonie.

Sub acest dublu raport, ea este de acord cu Biserica de Răsărit, afară de părerea sa cu privire la caracterul hirotoniei, părere de care vom vorbi mai jos.

Însă ea refuză corpului episcopal al Bisericei universale dreptul de a atesta *cu nerătăcire* credința *constantă și universală* a Bisericeii, în numele acestei Bisericeii (art. 21) și nu recunoște chiar însăși Bisericeii *darul nerătăcirii*, deși îi acordă *autoritatea în controversele privitoare la cestiuni de credință* (art. 20).

Aici este contrazicere, căci o *autoritate doctrinală* nu poate exista decât cu condițiunea de a fi *nerătăcitoare*.

S'ar face greșală dacă s'ar lua nerătăcirea ca un *drept* de a impune cutare sau cutare învățătură; aci este greșala romană contra căreia Biserica anglicană a voit negreșit să protesteze. După învățătura ortodoxă, nerătăcirea este privilegiul ce are adevărata Biserică de a nu schimba nimic din învățătura descoperită, pentru cuvîntul că ea are pe Iisus Christos ca cap și pe Sfîntul Duh ca conducător. După această noțiune se înțelege că nu poate fi nici un neajuns de a învăța că Biserica vorbește prin păstorii săi, și că episcopatul, așezat de Dumnezeu pentru a cîrmui Biserica, este nerătăcitor cînd el vorbe-

ște în numele acestei Biserici și constată credința sa; dacă Biserica n'ar fi nerătăcitoare, ea n'ar fi condusă de Sfântul Duh; dacă păstorii săi n'ar putea vorbi în numele său, nerătăcirea sa ar fi curat *pasivă* și n'ar putea să se manifeste.

VII.

DESPRE BOTEZ

și celelalte Taîne ale Bisericeii.

«Mărturisesc un botez întru Ier-
«tarea păcatelor».

Biserica ortodoxă de Răsărit crede că Iisus Christos a stabilit șapte rituri sfinte sau taîne, cari sînt: Botezul, Confirmația (Ungerea cu sfîntul Mir), Euharistia, Pocăința, Hirotonia, Nunta și Maslul. Aceste rituri misterioase sau *taîne* se numesc *sacramente* în Bisericile apusene. Numirea răsăritenă exprimă mai bine înrîurirea ascunsă a harului divin asupra sufletului. Trei lucruri constituie *taînele*: 1. insituțiunea divină; 2. semnul *simțibil* la care harul este alipit prin rugăciune; 3. harul însuși comunicat prin mijlocul acestui semn sfințit. Iisus Christos, după zicerea Sfîntului Ión Gură-de-

Aur, nu ne-a transmis decît lucruri spirituale, însă prin mijlocul lucrurilor *corporale*. Sufletul fiind unit cu *corpul*, omul este *corporal*, pentru acésta Iisus Christos a comunicat darurile sale *corporalmente*, adecă prin mijlóce conrespunzátore naturei omului.

Trei lucruri sînt trebuincioase pentru săvîrșirea unei taîne: 1. *un lucru simțibil*, adecă cazănd sub *simțuri*; 2. *ragăciunea* pentru a sfinți acel semn; 3. *un ministru competent* pentru a celebra ritul misterios, după forma stabilită.

Despre Botez.

Botezul este un rit sfînt sau o taînă instituită de Domnul nostru Iisus Christos pentru iertarea păcatelor săvîrșite înaintea priimirei lui, pentru a șterge pata originală și a ne da principiul vieței renăscute în Iisus Christos.

Botezul îl institui însuși Iisus Christos, fiind-că a trimis pe Apotoliș săi să-'l administreze: „Mergînd, le zise el, învățați tóte némurile, *botezîndu-î* pre ei în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh“.

Botezul a fost administrat în tóte Bisericile creștine, din timpii apostolică, prin o *întreită afundare în apă*, unind la acésta și formula: „In numele Tatălui, și al Fiului, și al Sfîntu-

lui Duh". Semnul *simțibil* este deci *apa*; rugăciunea sfințitoare constă în formula: *In numele Tatălui*, etc. Ministrul competent este episcopul sau preotul, căci Apostolilor și urmașilor lor s'a zis: *Mergînd botezați* etc. Forma stabilită pentru administrarea taînei este *intreita afundare*.

De mai mulți seculi, Bisericile apusene au adoptat obiceiul orî de a turna apă pe capul celui ce se botéză, orî de a-l stropi, unind formula arătată de Iisus Christos.

Acest chip de a administra botezul nu era obiceiuit în Biserica primară, decît pentru bolnavii în pat (sau *cliniți*). El este deci *valid* în sine, adecă, botezul ast-fel administrat este *adevărat botez*, altmintrelea Biserica primară nu l'ar fi autorizat, chîar pentru caz de bôlă; cu tóte acestea e sigur că chipul de a administra botezul fie prin *turnarea apei*, fie prin *stropire*, nu este *îngăduit*, pentru-că este contrar unei regule apostolice, care trebuie să fie respectată de tóte Bisericile. Ast-fel e învățătura Bisericeii ortodoxe de Răsărit asupra acestui punct.

Botezul este *trebuincios*, fiind-că după Sfîntul Ión (III, 5) *de nu se va naște cine-va din apă și din Duh nu va putea să intre întru împărăția ceriurilor*.

Omul fiind născut, prin botez, la viața creștină, acéstă taînă nu póte fi repetită sau ad-

ministrată a două ore, căci nimeni nu poate fi *născut* decît o dată.

Copiii creștinilor trebuiesc botezați mai înainte chiar de a avea vârsta rațiunei; căci părinții avînd credință în divinitatea religiunei, dătoresc a transmite copiilor lor credința lor ca o moștenire prețioasă, a-și crește în credințele lor și a nu-și lăsa fără religiune pînă la vârsta în care patimile pot atrage foarte lesne pe om, lipsit de harul lui Dumnezeu și al renașterei, departe de adevăr și de bine.

Biserica este o tovărășie statornică ai cărei membri trebuie să se perpetueze prin fiii lor. Nu trebuie decî a lăsa pe fiii săi expuși la réua înrîurire a Satanei, pînă în ziua cînd ei ar fi în stare de a-și alege ei înșiși o religiune, după potrivirea lor, și sub réua inspirațiune a patimilor. A face ast-fel, ar fi din partea părinților dovada învederată că n'au credință în adevărul religiunei ce profesază.

Copii sînt asistați, cînd sînt prezentați la botez, de nași și nașe, cari sînt ca părinți și mume spirituale ale lor, însărcinați în lipsa de părinți și mume naturale, de a veghea pentru educațiunea creștină a copiilor botezați.

Acei ce sînt botezați după vârsta rațiunei, trebuie de asemenea să fie însoțiți de nași și nașe, cari se fac garanți către Biserică de credința nofiților.

Biserica de Răsărit unește la administrarea botezului mai multe rituri foarte vechi și cari au un sens mistic foarte apropiat tainei; acestea sînt: lepădările, semnul crucei și crucea ce e dată fie-cărui nou botezat pentru ca să o pórte tótă viața la pept.

Deși episcopul și preotul sînt miniștrii botezului, se permise, încă din primii seculi, diaconilor și chiar laicilor de a-l administra *în caz de trebuintă*.

Biserica Ortodoxă învață, afară de acestea, că martiriul ține loc de botez la cei ce n'au putut să-l primescă înainte de a-și da viața pentru Iisus Christos.

Despre Confirmație sau Ungerea cu Sfintul Mir.

Acéstă ungere este considerată de Biserica Ortodoxă de Răsărit ca un rit sfînt, instituit de Iisus Christos pentru a împărtăși Sfîntul Duh nouilor botezați. Despre ea se găsește o probă în aceste cuvinte ale Sfîntei Scripturi: „Iar auzind Apostoliî cei din Ierusalim cum că a primit Samaria cuvîntul lui Dumnezeu, a trimis către dînșii pe Petru și pe Ión, cariî pogorîndu-se *s'au rugat* pentru ei ca să ia Duh Sfînt; pentru-că încă nici preste unul dintre ei nu se

pogorîse, ci *numai botezați erau întru numele Domnului Iisus*. Atunci *puneau mîinile preste ei și luau Duh Sfînt*“ (Fapt. Ap. VIII, 14 și următoarele). Indată după înălțarea lui Iisus Christos, Apostoliî săi săvîrșau decî *un rit sfînt*, consistînd în *rugăciune și punerea mîinilor*, și avînd de rezultat împărtășirea *Sfîntului Duh* nouilor botezați.

Sfîntul Pavel, venind la Efes, găsi acolo credincioși încă puțin instruiți și cariî priimiseră numai botezul lui Ión. „Ei fură botezați întru numele Domnului Iisus, și puindu-și Pavel mîinile preste ei, a venit Duhul Sfînt preste dînșii,“ (Fap. Ap. XIX, 1 și următoarele).

În epistola către Evreî (VI, 2), Sfîntul Pavel unește la botez *punerea mîinilor*.

Acéstă punere a mîinilor era însoțită de rituri diferite, după efectul ce se avea în vedere.

În taina Mirului acea punere a mîinilor era unită cu o *ungere* făcută cu unt-de-lemn sfînt. Pentru acésta împărtășirea Sfîntului Duh se numește *ungere*, în sfintele cărți: „Și voi, zice Sfîntul Ión credincioșilor, *ungere aveți dela Sfîntul Duh*, și știți tóte.... Și *ungerea* care ați luat dela dînșul, întru voi să rămîe....“ (1. Ión, II. 20, 27).

Sfîntul Pavel se servește de aceeași expresiune: „Iar cel ce ne face statornici pre noi, împreună cu voi întru Christos, și care ne-a *uns*

pre noi, Dumnezeu este; care ne-a și pecetluit pre noi, și a dat arvuna Duhului întru inimile noastre". (2. Corint I, 21, 22).

Impărtășirea Sfântului Duh nu putea fi numită metaforic *ungere* decît pentru *semnul* acestei împărtășiri, care era o *ungere exterióră* unită cu *punerea minilor* și cu *rugăciunea*.

Biserica de Răsărit a păstrat aceste trei elemente principale ale taînei, și poruncește ca ungerea să se facă noului botezat pe pept, urechi, ochi, buze, picîore și pe mîni, pentru ca omul întreg să fie sfințit după renașterea sa duhovnicescă; ea întrebuintează unt-de-lemn mirositor, sfințit de episcop și numit Sfînt Mir. Ea poruncește ca ungerea să fie făcută îndată după botez; recunoște tuturor preoților puterea de a o face; învață că ungerea nu este, ca să zic așa, decît deplinirea botezului, că ea imprimă asupra noastră *pecetea* Sfîntului Duh, și că prin urmare nu se pôte repeți.

EUHARISTIA.

Se numește ast-fel taîna corpului și sîngelui lui Iisus Christos unite cu divinitatea sa, împărtășite celor ce se cuminecă, sub chipul pînei și al vinului.

Iisus Christos institui această taină la cea din urmă cină ce avu cu ucenicii săi, cînd înfățișîndu-le pînea și vinul ce binecuvîntase, le zise: „Luați mîncăți, acesta este trupul meu, carele se frînge pentru voi.... Beți dintru acesta toți, acesta este sînge e meu al legei celei noui, carele pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor... Acésta să faceți întru pomenirea mea“ (Mat., XXVI, 26 și urm.; Marcu, XIV, 22 și urm.; Luca, XXII, 19 și urm.).

Apostoliî ascultară de porunca Invățătorului. Se adunau la un loc cu credincioșii, sfințeau pînea și vinul și le împărțiau credincioșilor ca corpul și sîngele lui Iisus Christos, (1. Corint., X, 16; XI, 20). Ei o făceau *întru pomenirea lui*, a corpului său *dat* și a sîngelui său *varsat*, adecă a *jertfei* ce făcuse de sineși pe Golgota. Cina ce ei făceau era decî însași jertfa crucei, făcută într'un chip mistic și figurativ, însă care nu îndepărta realitatea corpului și a sîngelui.

Biserica de Răsărit a păstrat această învățătură apostolică. Ea crede că în urma sfințirei pînei și vinului, corpul și sîngele lui Iisus Christos sînt real și *substanțial* de față în Euharistie; că pînea și vinul nu există mai mult *substanțial*, ci numai în aparență, adecă prin calitățile prin al căror mijloc cad sub simțurile năstre.

Cît pentru *chipul* cu care corpul și sîngele sînt de față, Biserica de Răsărit crede că ele nu sînt de față în chip *simțibil, fizic*, ci în chip *spiritual*, în acel sens că ele nu lovesc simțurile noastre, și că există într'o stare *spiritualizată* asemenea aceleea în care era corpul lui Iisus Christos după înviere.

Ea crede că de îndată ce pînea și vinul sînt sfințite, sînt corpul și sîngele lui Iisus Christos, sub chipurile lor în mod *permanent*; că divinitatea fiind unită acolo, persoana lui Iisus Christos are drept, în Euharistie, ca și în ceriū, la închinare din parte-ne; că se pôte păstra sfînta Euharistie pentru bolnavi; că se pôte, după exemplul primilor creștini, a o transporta în casele particulare; că nu numai *prin credință* se participă la corpul și sîngele lui Iisus Christos, ci că el este substanțial și real împărtășit celor ce nu cred, cari împărtășindu-se, mănîncă *judicata lor și osînda lor*, după cuvintele Sfîntului Pavel.

Ea crede că credincioșii sînt datorii a se împărtăși sub amîndouă chipurile, al pînei și al vinului, și că lipsind pe credincioși de împărtășirea sub chipul vinului, se calcă porunca dumnezească formulată ast-fel de Iisus Christos: Beți dintru acesta TOȚI, acesta este sîngele meu, etc.

Aceea ce privește săvîrșirea sfîntei Cine, o lăsăm pentru partea *liturgică* a acestui tratat.

POCĂINȚA

Este o taină sau rit sfânt instituit de Iisus Christos pentru iertarea păcatelor săvârșite după botez.

Apostoli și, în persóna lor, următorii lor în preoție, priimiră dela Iisus Christos puterea de a ierta sau a ține păcatele cînd dumnezeescul Invățător suflă asupra lor și le zise: „Luați Duh Sfînt; cărora veți ierta păcatele, se vor ierta lor; și cărora le veți ținea, vor fi ținute“ (Ión, XX, 22, 23). „Adevăr, zic vouă, orî cîte veți lega pre pămînt, vor fi legate și în ceriū; și orî cîte veți deslega pre pămînt, vor fi deslegate și în ceriū“ (Mat., XVIII, 18).

Păcatele sînt decî ținute sau iertate în puterea *unei hotărîri* dată de acei ce au puterea preoțescă. Acéstă hotărîre pôte *lega* sau *deslega*; trebuie decî ca ea să fie dată în cunoștință de cauză; și acésta nu pôte fi fără cunoștința păcatelor și a înclinărilor păcătosului. Acéstă cunoștință se pôte dobîndi prin declarațiunea păcătosului însuși, adecă prin *mărturisire*.

Biserica de Răsărit privește mărturisirea ca *o faptă de căpetenie* pentru taina pocăinței, adecă, pentru ca preotul să pótă da hotărîrea sa, și ea o privește ca *institație divină*, în ea însași.

Cît pentru *modul* cum are a se face mărtu-

risirea, ori-ce formă este din *drept bisericesc*.

În primii seculi, mărturisirea se făcea *în public*, și episcopul sau preoții dedeau în public hotărîrea lor. Mărturisirea păcatelor era impusă tuturor acelor ce se făcuseră vinovați de păcate cunoscute tuturor, cari pricinuiseră smintelă și pentru cari păcate se impuneau căințe publice. Alții judecau ei înșiși în conștiința lor, dacă trebuiau să se mărturisească înainte de a se apropia de sfintele taîne. Cu toate acestea, fiind-că omul e aplecat a se amăgi asupra propriilor sale înclinări, toți erau datorî a se înfățișa la preoți pentru a le face cunoscut starea conștiinței lor. Ast-fel era învățătura Bisericeii primare, care este și acum aceea a Bisericeii sobornicești (catolice) de Răsărit.

Disciplina bisericească a fost modificată în privința mărturisirilor publice, cari puteau să aducă neajunsuri primejdióse. Cu toate acestea Biserica Ortodoxă de Răsărit a menținut căințele publice pentru óre-cari păcate bine cunoscute și legal constatate. Pentru cele-l-alte, iacă disciplina ei:

Toți acei ce se pregătesc pentru împărtășire trebuie să-și mărturisească păcatele înaintea preotului.

Mărturisirea se face în Biserică, înaintea preotului, îmbrăcat cu epitrahilul, semn al dregătoriei sale, și înaintea icónei lui Iisus Christos răstignit.

Ea constă în spunerea păcatelor unită cu căința și hotărîrea de a se îndrepta.

Mărturisirea nu trebuie să fie însoțită de o cercetare asupra amănuntelor și împrejurărilor, cari nu pot schimba întru nimic înclinările căințosului, cari consistă cu deosebire în smerita mărturisire a vinovăției sale și în sincera sa căință.

Duhovnicul p^ote să impună canon particular, după regulile de căință, sau să lase asupra căințosului de a face canonul ce va judeca el că e potrivit.

Ast-fel, rînduiala de acum a Bisericei de Răsărit, în ce privește *chipul* mărturisirei, este apropiată de cea veche, după desființarea mărturisirei publice.

Taîna Pocăinței constă decî: 1. din mărturisirea căințosului; 2. din hotărîrea preotului.

Mărturisirea nu este *adevărată* dacă nu este însoțită de căință.

Cu t^ote acestea, mărturisirea *deslușită* nu e trebuincioasă pentru iertarea păcatelor, în cazurile cînd ea este cu neputință, și înaintea lui Dumnezeu e de ajuns dispozițiunea inimei.

HIROTONIA SAU PREOȚIA

Este un rit sfânt sau o taină așezată de Domnul nostru Iisus Christos pentru neîntrerupta urmare a propriei sale preoții în Biserică, adecă pentru a da puterea de a învăța, de a împărtăși harul prin sfințele taine, de a cîrmui societatea credincioșilor.

„Așa să ne socotescă pre noi omul, zice Sfîntul Pavel, ca pre niște *slujitori ai lui Christos* și *îngrijitori* ai tainelor lui Dumnezeu“ (1. Corint., IV, 1). Acelaș Apostol zice către bătrîni Bisericei din Efes: „Privighiați asupra voastră și asupra turmei preste care *Sfîntul Duh v'a pus privighetori, pentru a cîrmui* Biserica lui Dumnezeu, pe care a căștigat-o cu sfînt sîngele său“.

Semnul *văzut* în hirotonie este punerea mînilor: „Nu fii nebăgător de sémă, scrie Sf. Pavel către Timotei, de *darul* ce este întru tine, care *ți s'a dat prin profeție cu punerea mînilor preoților*“ (1. Tim., IV, 14). „Ți-aduc aminte ție, ca să aprinzî în tine *darul* lui Dumnezeu, care l'ai priimit prin punerea mînilor mele“ (II. Tim., I, 6). Apostolul pusese mînilor pe ucenicul său în unire cu adunarea preoților, și acea punere a mînilor împărtășise ucenicului său *harul*. Sf. Pavel scrie aceluiaș Timotei: „Mînilor degrab să nu-ți puî pe nimeni“ (1. Tim., V, 22).

La capitolul despre Biserică am arătat învățătura ortodoxă asupra celor trei trepte ierarhice ale preoției: episcopatul, presviteratul și diaconatul.

N'am citat textele de mai sus decît pentru a stabili în ce constă *semnul văzut* al hirotoniei. Este evident că acest semn e *punerea mînilor* făcută de episcop, și la care se pôte uni tîtă adunarea preoțescă.

Acest *semn* este consfințit prin rugăciunea ce-l însoțește.

Acest mijloc de a împărtăși hirotonia fiind pus în practică dela început, Biserica de Răsărit îl privește ca așezat de însuși Iisus Christos. El numai, putea, în adevăr, așeza un rit prin care *se dă harul, prin Sfîntul Duh*. Și, din textele citate se vede, că *însuși Sfîntul Duh* îmbracă cu preoția pe acei ce au priimit punerea mînilor. Sfîntul Pavel ne învață iarăși că *însuși Iisus Christos* așeză diferitele feluri de păstori însărcinați de a cîrmui Biserica sa (Efes., IV, 11, 12).

Se vede iarăși, din textele citate, că cei ce *pun mîinile* sînt Apostolii și acei pe cari ei îi îmbracă cu *preoția desăvîrșită*, adecă *episcopii* cari *pun mîinile*. Pentru acêsta Biserica de Răsărit crede că săvîrșitorul hirotoniei este episcopul, și că, fără punerea mînilor episcopului, preoția nu este dată.

NUNTA.

Nunta p \acute{o} te fi privit \acute{a} sub un \acute{i} ntreit raport: 1. ca o \acute{i} nvoial \acute{a} *natural \acute{a}* \acute{i} ntre b \acute{a} rbatul \acute{s} i femeea ce se unesc; 2. ca un contract civil, c \acute{i} nd autoritatea cet \acute{a} ten \acute{e} s \acute{c} \acute{a} d \acute{a} \acute{i} nvoelei naturale un caracter public \acute{s} i legal; 3. ca o *tain \acute{a}* sau un *rit sfint*, c \acute{i} nd b \acute{a} rbatul \acute{s} i femeea se unesc biserice \acute{s} te dup \acute{a} prescrip \acute{t} ionile Biserice \acute{i} .

Ac \acute{e} st \acute{a} de pe urm \acute{a} c \acute{a} s \acute{a} torie este singur \acute{a} \acute{i} nvoit \acute{a} \acute{i} ntre cre \acute{s} tin \acute{i} , c \acute{a} c \acute{i} Iisus Christos a stabilit, c \acute{a} unirea \acute{i} ntre b \acute{a} rbat \acute{s} i femeee trebuie s \acute{a} fie *religi \acute{o} s \acute{a}* pentru a fi *legitim \acute{a}* . Ast-fel e \acute{i} nv \acute{a} țatura Biserice \acute{i} de R \acute{a} s \acute{a} rit, care se \acute{i} nteme \acute{e} z \acute{a} pe textul urm \acute{a} tor al Sf \acute{i} ntului Pavel, pentru a sprijini credința sa privitoare la așezarea Nunței creștine de c \acute{a} tre \acute{i} nsuși Iisus Christos: „Pentru ac \acute{e} sta va l \acute{a} sa omul pre tat \acute{a} l s \acute{a} u \acute{s} i pre muma sa \acute{s} i se va lipi de femeea sa \acute{s} i vor fi am \acute{i} ndo \acute{i} un trup. Taina ac \acute{e} sta mare este, \acute{i} ns \acute{a} *in Iisus Christos \acute{s} i in Biseric \acute{a}* “ (Efes. V, 31, 32). Este dec \acute{i} o C \acute{a} s \acute{a} torie *in Iisus Christos \acute{s} i in Biseric \acute{a}* , care este deosebit \acute{a} de simpla unire natural \acute{a} , \acute{s} i ac \acute{e} st \acute{a} nunt \acute{a} se numește de Sf \acute{i} ntul Pavel *tain \acute{a}* . Apostolul vorbește de ac \acute{e} sta ca de o *instituție* care era \acute{i} n timpul s \acute{a} u. Dec \acute{i} ceea ce era practicat dela \acute{i} nceput de c \acute{a} tre Apostol \acute{i} , nu p \acute{o} te fi dec \acute{i} o instituție divină, tr \acute{a} g \acute{i} ndu-și \acute{i} nceputul ch \acute{i} ar dela Iisus Christos.

Biserica de Răsărit nu privește Nunta ca o datorie impusă tuturor. Ea crede că fecioria păzită cu religiozitate și pentru motive supra naturale, este mai pe sus de căsătorie, după aceste cuvinte ale Scripturei: „Nu toți încap cuvîntul acesta, ci numai aceia cărora *li s'a dat darul de sus*“ (Mat., XIX, 11, 12). „Iar celor necăsătoriți și văduvelor, zic: bine este lor de vor rămînea precum și eu. Iar de nu se vor putea ținea, să se căsătorască; căci mai bine este să se căsătorască de cît să se aprindă. Cel neînsurat grijește de ale Domnului, cum să placă Domnului; iar cel ce s'a însurat grijește de ale lumii cum să placă femeii.... Decî dar, și cel ce-și mărită pre fiica sa, bine face; iar cel ce nu o mărită, *mai bine face*“ (St. Pavel, I. Corint. VII).

Însă, de și recunoscînd fecioria sau celibatul religios ca superior stărei căsătorești, Biserica de Răsărit îl privește ca o *condițiune excepțională*; pentru acésta ea nu-l impune nimenui. Ea nu face din celibat o lege *irevocabilă* pentru acei ce s'au apucat de acésta; totuși ea nu le dă voie a se căsători decît după ce li s'au făcut muștrări de mai multe ori, pentru a dovedi stima ce are ea pentru celibatul religios. Ea privește de asemenea căsătoria ca o stare sfîntă și crede că omul nu pôte fugi de căsătorie de cît pentru motive înalte și creștine.

Căsătoria are ca *semn* exterior însași unirea

acelora ce se căsătoresc; această unire, sfințită prin rugăciune, dă soților un har deosebit pentru starea ce îmbrățișază, și preotul este organul care e însărcinat să sfințească unirea prin rugăciune.

Căsătoria legitim încheiată, nu se poate desface, după această poruncă dumnezească: „Ceea ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă“. (Mat. XIX, 4—6). Acelaș adevăr este învățat în mai multe locuri din sfintele Scripturi (Marc. X, 2, 9, 11, 12; Luca, XVI, 18; 1. Corint. VII, 10, 11). Cu toate acestea vinovăția de adulter o desface, după această altă învățătură dumnezească: „Orî cine își va lăsa femeea sa, afară de cuvîntul de preacurvie, și va lua alta, preacurvește“ (Mat., XIX, 9, și V, 32). După rînduiala Bisericeii de Răsărit, potrivit învățămîntului Sinódelor și Părinților, în caz de adulteriu a uneia din părți, ceea-l-altă poate încheia o nouă căsătorie, însă cel vinovat este oprit de la acesta.

Despre Ungerea bolnavilor (Maslul).

Ungerea bolnavilor este un *rit sfînt* sau *taînă*, așezată de Dumnezeu pentru ușurarea spirituală și corporală a bolnavilor.

„De este cine-va bolnav între voi, să cheme preoții bisericeii și să se róge pentru dînsul, ungîndu-l pre el cu unt de lemn întru numele Dom-

nului; și rugăciunea credinței va mîntui pe cel bolnav, și-l va ridica pre dînsul, și de va fi făcut păcate, se vor erta lui". (Iac. V, 14, 15).

Chiar înainte de mórtea lui Iisus Christos, Apostolii ungeau bolnavii și-î vindecau (Marc. VI, 13).

Acéastă ungere, sfințită prin rugăciune, este decî un rit din instituție divină, întrebuițat chiar din timpii apostolicî și care dă un har deosebit. Iacă pentru ce Biserica de Răsărit o recunoște ca o *taină* dumnezeește instituită.

Sfîntul Iacov a arătat fórte lămurit: 1. că *semnul* taînei este ungerea cu unt de lemn; 2. că acest semn trebuie să fie sfințit prin rugăciune; 3. că preotul este săvîrșitorul ungerei; 4. că acéastă ungere póte pricinui un îndoit har: spiritual și corporal. Ast-fel este și învățătura Bisericei Ortodoxe de Răsărit.

Deosebirea între Bisericile creștine în privința riturilor dumnezeeste instituite.

1. Deosebirea în privința tainelor în genere.

Biserica romană a priimit tot-de-una, sub numele de *sacramente*, cele șapte rituri dumnezeeste instituite, pe cari Biserica Ortodoxă de Răsărit

le numește *taîne*. Ea le privește ca instituțiuni divine, ca semne văzute cari, sfințite prin rugăciune, dau harul. Numai ea a priimit în săvîrșirea sacramentelor mari greșeli, despre cari vom vorbi mai pe urmă.

* * *

Biserica anglicană nu dă titlul de *sacrament* decât Botezului și Euharistiei. Cît pentru celelalte cinci rituri, priimate ca divine de Biserica Ortodoxă de Răsărit și de Biserica romană, ea pretinde că sînt produsul *unei imitațiuni corupte* a Apostolilor, sau că sînt *niște condițiuni de viață aprobate în Scripturi, dar care n'au natura sacramentelor* (Art. XXV). Cu tóte acestea, ea admite că aceste rituri *împărtășesc harul*. Ast-fel ea afirmă că hirotonia conferă preoția (Art. XXXVI); și totul, în săvîrșirea hirotoniei de episcop, preot și diacon, face a se vedea că se privește hirotonia ca trebuincioasă pentru a confera treptele. În *ceremonialul pentru confirmație*, episcopul *pune mînil*e, unind cu acest semn din afară *rugăciunea*, pentru a cere ca să se pogóre Sfîntul Duh asupra celui ce este confirmat; în rugăciunile de *celebrarea nunței*, preotul *sfințește* unirea conjugală *prin rugăciune*, și se consideră această unire sfințită ca *însoțită de har*; în ceremonialul de cercetare bolnavilor preotul se rógă numai pentru ei, însă

îi este recomandat de *a-i confesa* și de a le da *deslegarea* de păcate, ceea ce constituie un rit din afară *conferind harul*.

Ast-fel se pôte zice că *Cartea de rugăciuni publice* a păstrat cel puțin *patru* din cinci rituri respinse prin *articoli de religiune*. Afară de *ungerea* bolnavilor, cele-l-alte au fost păstrate mai mult sau mai puțin complet, și li se atribue evident *harul* ca efect. Decî, ce este un rit *care conferă harul*, dacă nu un rit dumnezeeste instituit? O instituțiune omenescă pôte fi *un mijloc* de pregătire pentru priimirea harului, dar nu pôte *conferi însuși acel har*. Biserica anglicană are decî datoria de a pune în armonie *Cartea sa de rugăciuni publice* cu cele *trei-zeci și nouă de articole*, și de a formula o învățătură mai lămurită și mai hotărîită de cît aceea pe care o are acum. Fiind-că ea a lepădat *ungerea* în riturile în cari este întrebuintată de Biserica Ortodoxă de Răsărit și de Biserica romană, este fără îndoelă prin aluziune la acel semn din afară care, în al XXV-lea din *articoli de religiune* se pretinde că, în mai multe din cele cinci rituri, nerecunoscute ca sacramente, se găsește *o imitațiune coruptă a Apostolilor*. Reformatorii Bisericeî anglicane s'au făcut supaveghetori ai tuturor celor-l-alte Bisericeî, cari admit *ungerea* ca o practică adevărat *apostolică*, și pe care Apostoliî o priimiseră dela Iesus Christos. Ei admit *în fapt* că *ungerea* este

o practică apostolică, dar că *imitațiunea* ei este *coruptă*. În ce constă această pretinsă *corupere*? În ce se deosebește ungerea de acum de ungerea întrebuințată din timpii Apostolilor? Autorii celor *trei-zeci și nouă articole de religione* n'ar fi putut să ne spună. Espresiunea lor este decî mai mult decît riscată; și, sub înrîurirea spiritului protestantic al continentului, ei au desființat cu ușurință o practică apostolică, sub pretext că se corupsese, dar fără a putea să spună în ce constă corupțiunea.

* * *

Protestanții resping cu totul cele cinci rituri, asupra cărora Biserica anglicană are o învățatură necompletă și contrazicătoare. Ei nu admit decît două *sacramente*, Botezul și Cina, și încă acest din urmă e numai o simplă ceremonie exterioară, din lipsă de preoțime; în adevăr, preotul este ministrul trebuincios al sfintei Euharistii, și protestantismul a desființat preoția. Botezul putînd fi administrat *valabil* ori și de către cine, de îndată ce apa este aplicată persoanei și formula sacramentală este pronunțată, Botezul protestant este o adevărată taină, și nu trebuie a fi repetită *de îndată ce e certitudine* că a fost administrat în regulă. Protestanții n'au decî decît o taină, de și pretind că au *două*.

2. Deosebiri în privința Botezului.

Protestanții botéză în general prin *stropire*, adecă aruncă apă asupra persónei ce are a fi botezată, pronunțînd formula: „Te botez în numele Tatălui, al Fiiului și al Sfîntului Duh“.

* * *

În Biserica romană se botéză prin *turnare*, adecă se *tórnă* apa pe capul celui ce se botéză, pronunțîndu-se formula de mai sus. Acest obicei nu era încă peste tot admis în apus în secolul al cincî-spre-zecelea, după cum se vede în vechile rituale ce s'au păstrat; în secolul al patru-spre-zecelea se boteza și în apus prin o întreită afundare ¹⁾.

* * *

În Biserica anglicană este prescris de a *afunda în apă* pe copilul ce se botéză; cît pentru omul mai în vîrstă, este permis sau *de a-l afunda* în apă, sau *de a turna apă* asupra lui (Vezi *Cartea de rugăciuni publice*). Se póte decî afirma, că *afundarea* este forma regulară a Bisericeî anglicane pentru administrarea Botezului. Nu e prescrisă hotărît *întreita afundare*, practicată în Biserica de Răsărit, dar nici nu e oprită.

¹⁾ Vezi D. Martène, *Des rites sacrés de l'Eglise*.

Se p te deci afirma, că Biserica anglicană, conform ndu-se cu *Cartea sa de Rugăciuni*, este aceea din Bisericile apusene, care se apropie mai mult de Biserica de R sarit în s v rșirea Botezului.

Am arătat mai sus, că Botezul, fie *prin stro-pire*, fie *prin turnare*, fie *prin o singură a-fundare*, este *valid*, adecă are efectele unui ade-v rat Botez; însă nu e *permis*, pentru-că Bisericii particulare n'au dreptul de a schimba, în admi-nistrarea sacramentelor sau ta nelor, regula așe-zat  de Apostoli și urmată din timpii apostolicii.

3. *Deosebiri în privința Mir-Ungerei sau Confirmației.*

Biserica de R sarit  nvat , că trebuie a s v rși Mir-Ungerea îndată după Botez, și că preoții sînt s v rșitorii acestei taîne, cu acelaș drept ca și episcopii. Ea  nvat , că semnul de afară al taînei este *ungerea* făcută asupra diferitelor părți ale corpului.

* * *

Biserica romană a păstrat, în administrarea Botezului, ungera asupra diferitelor părți ale corpului, și acéstă ungera se face de preot. Însă ea o deosebește de o altă ungera, care se face celor

mai în vîrstă, de către episcop, și pe care o numește *confirmație*. Episcopul, după învățămîntul Bisericeii romane, este ministrul sacramentului *confirmației*; cu toate acestea ea n'a hotărît că *confirmația* făcută de către preot ar fi *nevalidă*; mai mulți din teologii ei susțin că preotul poate administra *confirmația* în urma împuternicirii din partea episcopului, și fără a avea caracterul episcopal; și Roma recunoște ca validă confirmarea administrată, după Botez, de către preoții *Greco-uniți*. Cît pentru semnul de afară al taînei, unii din teologii romani îl pun în ungere, alții în punerea mînilor, alții în fine și în una și în alta.

Pînă în secolul al trei-spre-zecelea, *Confirmația* se făcea îndată după Botez, în totă Biserica apuseană; dela acea epocă, săvîrșirea acestei taîne s'a lăsat numai episcopului. Cu toate acestea preotul a continuat a face *ungerea cu sfîntul Mir* noului botezat, însoțind cu acesta rugăciunea ce se vede în cele mai vechi rituale pentru săvîrșirea *Confirmației*. Evident, aci este o rămășiță din vechiul obicei de a uni *Confirmația* cu Botezul. Acest obicei este din timpul bisericeii primare ¹⁾.

Fără îndoială, se poate privi *ungerea* făcută de preotul roman botezatului, ca o adevărată *confirmație*; din acesta rezultă că *confirmația* de mai

¹⁾. Vezi D. Martène, *Des rites sacrés de l'Eglise*.

din urmă făcută de episcop este curat o ceremonie, fiind-că, chiar după învățătura romană, taîna Mir-Ungerei nu pôte fi repetită.

* * *

Biserica anglicană a suprimat ungera în Confirmație, și n'a păstrat, ca semn de afară al acestuî rit sfînt, decît punerea mînilor. Ea a admis obiceiul introdus în Biserica romană în seculul al trei-spre-zecelea de a despărți Confirmația de Botez, și a adoptat ast-fel și greșala acestei Biserici, cu privire la săvîrșitorul acestei taîne, învățînd că numai episcopul trebuie a o administra.

* * *

Protestanții n'au păstrat în învățăturile lor nici o urmă de Mir-Ungere.

4. *Deosebiri în privința Euharistiei.*

Biserica romană a schimbat felul pînei întrebuințată pentru sfințire. Ea se sluzea mai întîi de pîne dospită, după cum se face și azi în Biserica Ortodoxă de Răsărit, însă mai pe urmă priimi spre întrebuințare pîne nedospită, sau azimă, care, în urma diferitelor schimbări, a ajuns la a nu mai avea nici măcar aparență de pîne.

Bisericile de apus adoptară pînea azimă spre secolul al zecelea. Patriarhul de Constantinopole, Mihail Cerulariu, le impută cu putere acésta schimbare. Papa Leon al IX-lea îndrăsni a-î răspunde, că întrebuițarea azimelor este de *o mie douăzeci de ani*, adecă dela mórtea Mîntuitorului. Unii din scriitorii apusenî au conchis din acésta afirmare a lui Leon IX, că Mihail Cerulariu calomniase Bisericile de apus, și că în îndrăsneala sa luase un obicei fórte vechi, drept inovațiune. Ei au căutat să întărescă cu probe afirmațiunea lui Leon al IX-lea, dar n'au putut ajunge decît la a cita niște scriitori din secolul al un-spre-zecelea și al doi-spre-zecelea, ale căror mărturisiri au cu atît mai puțină valóre, cu cît în acea epocă istoria era cu totul necunoscută în apus. Alți scriitori apusenî, în fața numeróselor dovezi ce arată că inovația s'a făcut pe la al zecelea secol, nu s'au temut de a afirma acésta și de a răzbuna ast-fel pe Mihail Cerulariu. Dintre ei cităm pe preotul Sirmond, iezuit, și pe învățatul liturgist cardinalul Bona.

Nu se póte tăgădui, chîiar în apus, o schimbare mult mai gravă din partea Bisericeî romane, în privința împărtășirei. Tótă lumea știe că, pînă în secolul al doi-spre-zecelea, împărtășirea se da credincioșilor sub amîndouă chipurile, al pînei și al vinului, după cum face și acum Biserica Ortodoxă de Răsărit, și că numai dela secolul

al trei-spre-zecelea se așează în apus obiceiul de a nu împărtăși pe credincioși decît sub chipul pînei. Acastă schimbare este împotriva unei porunci dumnezeiești. În adevăr, Iisus Christos, după ce a bine-cuvîntat pînea, a zis ucenicilor săi: „Luați mîncăți, acesta este trupul meu“. Și după ce a bine-cuvîntat vinul, a zis: „Beți dintru acesta TOȚI, acesta este sîngele meu,“ ca și cum Mântuitorul ar fi avut grijă să osîndescă mai dinainte Biserica romană, care zice astăzi dimpotrivă: „Nu veți bea *toți* dintru acesta, ci numai *preoții* vor bea“.

Inovațiunea romană ridică în apus puternice protestări; restabilirea *potirului* pentru credincioși fu principalul motiv al unei resculări, care se sfîrși prin ivirea protestantismului și prin despărțirea multor Biserici de papalitate. Tóte aceste Biserici restabiliră împărtășirea *sub amândouă chipurile*.

* * *

Biserica anglicană a restabilit-o, și a păstrat rugăciunii liturgice vechi pentru sfințirea pînei și a vinului de către preot, și pentru împărtășire

* * *

Bisericile protestante au desființat preoția și, prin urmare, ele nu pot avea o adevărată sfințire. Cu tóte acestea, deși nu privesc pînea și

vinul decît ca *niște simple figuri*, totuși ele învață că, potrivit poruncei Mîntuitorului, toți credincioșii trebuie a fi părtași vinului ca și pînei, în ritul lor figurativ pe care-l numesc *Cină*.

* * *

Din punct de vedere *dogmatic*, Biserica romană n'a rătăcit în privința Euharistiei. Ea crede că pînea și vinul, după sfințire, nu mai sînt decît *în aparență*, și că *realitatea*, ascunsă sub aceste *aparențe*, este corpul și sîngele lui Iisus Christos. Pentru a preîntîmpina tóte chichițele protestanților împotriva dogmei prezenței reale, ea a născocit cuvîntul *transubstanțiațiune*. Cu tóte că cuvîntul este barbar și nou, totuși exprimă fórte exact vechea și constanta credință a Bisericeii. Biserica de Răsărit n'a priimit cuvîntul; cu tóte acestea credința ei este aceeași cu a Bisericeii romane asupra acestui punct.

În evul mediu, unii teologi apusenî exagerară prezența reală și se exprimară ast-fel, că *materializară*, așa zicînd, pe Iisus Christos în Euharistie. Alți teologi susținură, că el ar fi în Euharistie într'un chip *spiritual*. Acest cuvînt putea să aibă două înțelesuri: unul exact, care nu înlătura *realitatea*, și care era numai protivnic ideei *materialiste*; altul fals, care înlătura acea realitate și nu mai făcea din prezența lui Iisus Christos în Euharistie decît o prezență *ideală*.

* * *

În sensul acest de pe urmă înțeleg și Calvinii cuvîntul *spiritual*; ei nu văd în Cină decît pîne și vin, și în această pîne și în acest vin, o simplă *figură* a corpului și a sîngelui lui Iisus Christos. Cu toate acestea Mîntuitorul a zis: „Acesta este trupul meu, acesta este sîngele meu, sîngele noului așezămînt, care se va vărsa“. Calvinii contrazic decî pe Iisus Christos; ei contrazic tot o dată pe *tôte Bisericile creștine fără excepție*, care, dela începutul creștinismului au înțeles tot-de-una cuvintele lui Iisus Christos în sensul direct și natural ce ele prezintă.

Chîiar Luteranii osîndesc explicarea arbitrară a Calvinilor, și cred că Iisus Christos este în realitate de față în Euharistie. Numai și ei dau cuvintelor lui Iisus Christos *un sens arbitrar*, pretinzînd că pînea și vinul subsistă în acelaș timp cu corpul și sîngele lui Iisus Christos. Cu toate acestea Mîntuitorul n'a zis: „*In acesta sau sub acesta* este trupul meu și sîngele meu“, ci a zis: „*Acesta este trupul meu, acesta este sîngele meu*“. Trebuie a adauge că Luteranii nu pot avea *adevărata sfințire*, fiind-că ei n'au preoție; credința lor în prezența reală este decî zadarnică

* * *

Biserica anglicană pare a fi căzut în aceeași

greșală ca Luteranii, relativ de împreună-ființa de față a pînei și vinului cu corpul și sîngele lui Iisus Christos. Cu tóte acestea, în vechile rugăciuni liturgice ce ea a păstrat, s'ar putea găsi elemente pentru a stabili, că ea reformîndu-se, a voit numai a protesta contra *materialismului* óre-căror teologi romani. Ar fi de datoria ei să stabiléscă lămurit credința sa asupra acestuî punct atît de însemnat al învățătorei descoperite. De îndată ce ea admite *realitatea* lui Iisus Christos în Euharistie, trebuie, pentru a fi logică, se înlătore *realitatea pînei și a vinului*. Pentru ce să se admită *două realități contrare în acelaș subiect*? Ar fi acésta óre după mărturisirea Sfintei Scripturî? Nu, evident, căci Iisus Christos nu arată decît o *realitate*, aceea a corpului și a sîngelui său. Ar fi acésta óre după mărturia simțurilor nóstre? Simțurile nóstre *nu ne atestă natura lucrurilor*, ci numai *calitățile lor exterioare*. Și de îndată ce se admite că *aparențele* sau *chipurile* subsistă după sfințire, se dă simțurilor tot ce se póte cere pentru ele; și, priimind, după cuvîntul lui Iisus Christos, *realitatea corpului și sîngelui său*, să dăm respectul desăvîrșit descoperirei ce El ne-a făcut.

Învățătura Bisericei Ortodoxe de Răsărit, ar-mene și romane, păstrată și de tóte sectele vechi ale răsăritului, este singura care este de o dată

potrivită și cu sfânta Scriptură și cu rațiunea, precum și cu învățămîntul constant al celor dintîi secole creștine.

5. *Deosebiri în privința Pocăinței.*

Pocăința trebuie a fi considerată: 1. ca o virtute consistînd în căința de greșalele făcute; 2. ca un rit sfînt așezat spre a ne da un har deosebit pentru iertarea păcatelor.

Pocăința, privită ca căință de greșala săvîrșită, a fost rînduită de Iisus Christos; toți creștinii se unesc cu acesta, după cum se unesc de asemenea și în aceea că, căința nu pôte căpăta prin ea însași ertarea păcatului, și că nu are meritul său decît din jertfa lui Iisus Christos.

Insă căința trebuie să fie numai dinlăuntru, sau trebuie a se arăta prin fapte de afară, precum postul sau alte îndeletniciri ca acesta?

* * *

Protestanții resping așa ce-va; pentru acesta ei au desființat în Bisericile lor tôte practicele de afară ale pocăinței, chîiar acelea cari au cea mai mare vechime. Sub acest raport, ei au respins sfînta Scriptură, care e plină de precepte pentru penitențele exterioare, ca mărturisiri de sentimente de căință; ei s'au despărțit cu totul

de Biserica primară, carea, dela Apostoli, a avut tot-de-una o legislație foarte aspră în privința penitențelor exterioare.

Intre aceste penitențe trebuie a se pune *mărturisirea păcatelor săvârșite*, sau *confesiunea*.

Nu intrăm în expunerea complectă a discuțiunilor ce au fost în privința acestei instituțiuni. După ce am cercetat cu băgare de seamă probele aduse de către acei ce au apărat-o sau au combătut-o, considerăm faptele următoare ca sigure: 1. mărturisirea, orî publică, orî în taînă, a fost tot-de-una întrebuințată în Biserică; 2. mărturisirea publică n'a fost nicî o dată obligătoare pentru păcatele ascunse, ci numai pentru greșalele cunoscute de toți; 3. mărturisirea publică se dete uitărei din seculul al patrulea, și pentru a preîntimpina neajunsurile ce ea aducea, de și recunoscînd-o *ca instituțiune iuridică*, s'a făcut încercare de a se așeza un preot *însărcinat de a face cercetări* spre a stabili vinovăția și *a determina penitențele publice*, cari trebuiau să se facă; 4. acéastă așezare a preotului duhovnic a fost trecătoare; 5. din seculul al-cincilea nu se mai vede decît mărturisirea *făcută lui Dumnezeu*, adecă mărturisirea în taînă făcută în fața preotului; 6. acéastă mărturisire n'a fost nicî cum impusă fără deosebire ca o îndatorire, ci a rămas facultivă pentru toți acei cari n'aveau să-'și impute păcate.

Aș putea cita mărturiile în sprijinul celor ce afirm, dar fiind-că intențiunea mea nu este de a face știință înaltă în această cărticică mă mulțămesc a observa că, Biserica grécă și arménă, despărțite din seculul al cincilea, și cari n'au putut a-'și împrumuta nimic dela acea epocă, au, și una și alta, mărturisirea tainică, fără vre o îndatorire bisericéscă specială. Acest fapt singur probéză că în seculul al cincilea se urma în privința mărturisirei păcatelor obiceiul ce l-am arătat

Că mărturisirea, în cele dintîi patru secole, ar fi fost tot-de-una publică, precum pretind unii din scriitorii, sau că ar fi fost orî publică, orî în taină, după natura păcatelor, precum socotesc eu, nu este mai puțin sigur că, mărturisirea în ea însași este o instituțiune *primară, apostolică*; *forma* mărturisirei este un lucru curat de disciplină, care pôte fi modificată după timp și împrejurări; însă mărturisirea însași e din *drept divin*, fiind-că este din primii seculi, cari n'au urmat decît învățămintele Apostolilor, și Apostolii n'au învățat decît ceea ce au învățat și ei dela Iisus Christos.

Mărturisirea este privită de Biserica grécă și arménă, ca partea de afară sau *semnul văzut*, în taina sau sacramentul Pocăinței, nu în acel sens că mărturisirea trebuie a fi făcută tot-de-una deslușită și prin viul grai, ci prin vre un

semn 6re-carele, 6n caz c6nd m6rturisirea propriu zis6 este fizicamente cu neputin6. Partea spiritual6 a tainei este rug6ciunea sau hot6r6irea prin care preotul 6art6 p6catele 6n numele lui Dumnezeu

Peniten6ele exterio6e (canonul) ce trebuie s6 fac6 c6inc6osul nu fac parte din *ritul sf6nt* sau *tain6*; ele s6nt numai 6ndeplinirea prescrip6iunilor Biserice6i, 6i dovada c6in6ei ce trebuie s6 6nso6e6c6 m6rturisirea p6catelor.

* * *

Biserica roman6 a r6t6cit asupra acestui din urm6 punct. Ea deosebe6te m6rturisirea p6catelor de c6in66, pe care o nume6te *contri6iune* 6i peniten6ele exterio6e (canonul) fac parte *esential6* din sacrament, sub numele de *satisfac6iune*. Ea 6nva66, dec6, c6 taina Poc6in6ei are patru p6r6i: confesiunea, contri6iunea, absolu6iunea 6i satisfac6iunea. Num6i prin o deosebire curat scolastic6 desparte ea m6rturisirea de c6in66, 6i desparte de c6in66 hot6r6irea de a se poc6i 6i de a repara gre6ala pe care c6inc6osul p6te s6 fi pricinuit. 6n adev6r, num6i 6n ac6st6 hot6r6ire const6 cu deosebire c6in6a 6nsa6i, 6i f6r6 c6in66, m6rturisirea propriu zis6 nu este. 6n urma fal6șelor 6i subtililor sale distinc6iuni, Biserica roman6 a fost adus6 la a se contrazice cu ea 6nsa6i, d6nd *patru p6r6i* unui sacrament, care, dup6 teoria

sa generală, nu pôte avea decît *două*: *materia* și *forma*, precum zic teologii ei, adecă un semn de afară și actul spiritual care-l sfințește. Ea a fost așijderea adusă la a pune între părțile sacramentului, sub numele de satisfacțiune, penitențele exterióre, cari nu pot fi nici *materia*, nici *forma* sacramentului.

Indulgențele forméză încă o greșală tórte mare în învățatura ei despre taína Pocăinței

Se numea așa la început *iertarea unei părți a penitențelor publice*, orî după stăruințele mucenicilor cari sufereau pentru Iisus Christos, orî din cauza dispozițiunilor excepționale ale óre-cărora penitenți. Biserica romană a schimbat cu totul natura indulgențelor, pretinzînd că ele sînt ertarea în totul sau în parte a penitenței în general, că ele sînt aplicarea la cutare sau cutare individ, a meritelor lui Iisus Christos, ale Sfinței Fecióre și ale Sfinților, cari merite, prin *prisosirea lor*, ar forma o vistierie din care papa ar putea lua merite, pe care le aplică altora decît acelora ce le-au avut; afirmînd că aceste merite pot fi îngăduite celor ce îndeplinesc cutare sau cutare faptă a nume, fie ea sau nu potrivită cu meritele date; pretinzînd în fine că puterea papei se întinde pînă la sufletele din purgatoriu, pe cari le pôte libera din osînda lor, în totul sau în parte, aplicîndu-le indulgențe orî parțiale, orî plene.

Acastă învățătură se sprijinește mai întâi pe o falsă noțiune despre meritele Sfinților, cari se găsesc amestecate la un loc cu acelea ale lui Iisus Christos, în pretinsa vistierie, născocită de către pași. Acest dintîi punct, precum am observat mai sus, este protivnic învățătorei sobornicești despre Rescumpărare. Invățătura romană se mai sprijinește și pe principiul *meritului imputativ*, după libera dispozițiune a papei, ceea ce este contrar noțiuneii catolice (sobornicești) despre îndreptare și pocăință. În adevăr, dacă meritile prisositoare ale lui Iisus Christos și ale Sfinților ne sînt *imputate* (atribuite) prin voînța papală, omul se pôte scuti de faptele anevoioase ale pocăinței care ne merită îndreptarea (justificarea) noastră prin Iisus Christos. Cîte va cuvinte de rugăciuni, la care papa alipește indulgența, sînt de ajuns pentru a ne scuti de totă penitența și pentru a ne îndrepta desăvîrșit.

E greu de priceput cum pôte să se mai țină învățătura despre purgatoriu în Biserica romană, alătoreea cu acea a indulgențelor, aplicabilă sufletelor ce ar suferi în acel loc. Dacă nu atîrnă decît de papa de a le libera, pentru ce este el atît de nemilos, că le lăsa acolo să sufere? Dragostea creștinescă îi impune o datorie de a întrebuiința față de tôte sufletele de puterea sa suverană, și de a face ast-fel din purgatoriu un loc nefolositor și fără rațiune de a fi.

Biserica romană a dat, în secolul al treisprezecelea, o poruncă formală și bisericească pentru mărturisirea anuală, obligînd la acesta, sub pedepsă de păcat, adecă de osîndă. Acea poruncă a fost priimită de sinodul al patrulea din Lateran, în timpul lui Inocent al III-lea. Acel sinod putea da o poruncă, dacă i se părea că e bine, dar n'avea dreptul de a hotărî, că cei ce nu o vor păzi vor fi osîndiți, căci numai Dumnezeu pôte mîntui și osîndi.

Biserica Catolică de Răsărit n'a dat poruncă formală, ea s'a mulțămît cu îndatorirea generală de a se spovedi omul cînd simte trebuință, și a favorizat obiceiul de a se mărturisi, spre a se putea cuminica, cel puțin odată pe an, la Paști.

Biserica romană are greșeli foarte mari în privința practicei mărturisirei. În principiu, este adevărat, ea învață că mărturisirea păcatelor de mörte este singura trebuinciosă; însă ea a înmulțit, din propria sa putere, păcatele de mörte; apoi teologii, urmînd îmboldirei ei, s'au silit a ridica în jurul fie-căreii acțiunii religioase sau morale o mulțime de *cazuri*, de împrejurări în cari păcatul de mörte jöcă cel mai mare rol. De aici îndatorirea pentru căincios de a intra în miș de detaliuri, din cari cea mai mare parte n'ar putea fi nici măcar indicate fără scandal. Unii teologi s'au emancipat, sub acest raport, pînă la un așa grad, că, scrierile lor sunt de sigur din cele mai

rușinóse ce se pot ceti; ast-fel este, de exemplu, *Tractatul* despre căsătorie al lui Sanchez, care *tractat* Liguorio l-a prescurtat în teologia sa zisă *morală*, ajunsă aprópe clasică în Biserica romană; ast-fel sînt și tractatele speciale explicate în *conferințe secrete* diaconilor tineri, cari sunt chemați la preoție, conferințe numite *diacónale*.

Alătura de *cazuiști* riguroși, sunt alții cari s'au silit a găsi mijlóce ipocrite de a scăpa nu numai de tóte păcatele de mórte de simplă învoială, ci și de cele mai stricte îndatoriri ale conștiinței.

Aceste lucrări, în sens invers, au făcut din mărturisire, în Biserica romană, o *artă* meșteșugită, în care vicleșugul și imoralitatea jócă cel mai mare rol. Dibacii de meserie capătă succese acolo unde morala n'are nimic de căștigat. Mărturisirea romană, făcută în taína unui fel de coșciug numit confesional, cuprinde fórte adese-orí mistere pe atît de păgubitóre moralității duhovnicului, pe cît și moralității sau intereselor celor mai sfinte ale căinciosului. Iacă rațiunea pentru care, în apus, ea a devenit obiectul unui fel de gróză și de scîrbă.

Biserica Ortodoxă de Răsărit n'are nici confesionale, nici cazuiști, nici păcate de mórte de tocmélă. Căinciosul, pentru a se mărturisi, stă în picíóre, în loc deșchis, înaintea icónei lui Iisus Chri-

stos; preotul stă în picioro lîngă el, îmbrăcat în veșmintele sale preoțești. El aduce aminte mai întîi căinciosului că se mărturisește înaintea lui Dumnezeu, apoi ascultă mărturisirea, fără a face întrebări indiscrete. Dă sfaturi; apoi, punînd pe capul căinciosului epitrahilul, care este semnul vredniciei preoțești, rostește cuvintele de ertare în numele lui Iisus Christos, al cărui ministru el este. Acastă mărturisire, la care totul este serios, cuvios și demn, nu pôte fi, n'a fost nicî odată și n'a putut fi învinovățită ca mărturisirea romană. Totul, în acastă instituțiune, ca în tôte cele ale Bisericei Catolice de Răsărit, are întipărirea unui spirit adînc creștin, și aduce aminte de cele dintîi timpuri ale Bisericei. Nimica nu se simte în ea, nicî iscodirea, nicî spurcata curiozitate; se înțelege că mărturisirea adevărat creștină nu este o cronică mai mult sau mai puțin complectă a greșalelor și împrejurărilor lor, ci numai mărturisirea vinovăției, făcută înaintea lui Dumnezeu, cu umilință și căință.

Aceste detaieri fac a se înțelege nemărginita deosebire ce este între mărturisirea romană, scîlciată prin o mulțime de abuzuri, și mărturisirea ortodoxă, care este o instituțiune mîntuitoare și însuflețitoare.

* * *

Biserica anglicană a păstrat în principiu măr-

turisirea în ascuns, însoțită de deslegarea păcatelor din partea preotului.

Formula ei de dezlegare este întocma cu cea a Bisericei de Răsărit, în partea ei principală. Mărturisirea s'a dat uitărei în această Biserică, fără îndoelă în urma împotrivirei prea vii contra instituțiunei romane; cu toate acestea mai mulți preoți anglicani spovedesc pe credincioșii ce vin la ei și le dau dezlegare.

Ast-fel, de și Biserica anglicană nu pune Po-căința între *sacramentele* propriu zise, totuși ea o privește ca *un rit sfânt*, prin care se dă harul căințosului bine dispus. Ea se apropie decî mult de Biserica de Răsărit asupra acestui punct. Ea n'a făcut asupra mărturisirei în ascuns o lege a nume; dar iarăși nici pare a o privi ca trebuincioasă celor ce au căzut în păcate grele, ceea ce a dat loc de gândit că ea ar fi desființat-o.

Cît pentru penitențele exterioare, ea le priimește în principiu, și în calendarul său a păstrat Postul cel mare și zilele de penitență, pe cari le numește, cu Biserica romană: Patru Timpuri și Vigili (privegheri). Ea este decî foarte depărtată de protestantism în privința operilor de penitență, și n'ar avea nevoie decît de a completa și de a lumina ore-cari puncte ale învățămîntului său, pentru a fi în bună înțelegere cu Biserica Catolică de Răsărit.

6. Deosebiri în privința Hirotoniei.

Biserica romană a făcut o mare greșală, unind la hirotonie făgăduiala de celibat, și oprind hirotonia acelor care n'ar voi să-și ia îndatorirea de a păzi celibatul de-a pururea. Pe lângă că legea celibatului, luată ca lege generală, este *imorală*, apoi se dă o mare lovire hirotoniei, lipsind de ea pe acei care ar fi vrednici, numai pentru cuvântul că sînt legitim căsătoriți. Ast-fel, de și Biserica romană a păstrat esența tainei hirotoniei, și diaconi, preoți și episcopi ei sînt legitim hirotonisiți, totuși nu e mai puțin adevărat, că ea a introdus o forțe rea învățatură relativ de această taină.

Învățătura ei este cu scăderi și asupra altui punct: ea nu are învățămînt hotărît asupra a ceea ce formeză ritul văzut, sau, cum zice ea, *materia* tainei. Dintre teologii ei, unii o pun în impunerea mînilor, alții în ungere, alții în înfățișarea deosebitelor lucruri ce slujesc la practicarea ministeriului, așa că episcopul nu este sigur că a săvîrșit hirotonia decît după ce a îndeplinit toate riturile.

Sfînta Scriptură pune pozitiv hirotonia în impunerea mînilor împreună cu rugăciunea, și Biserica Catolică de Răsărit a crezut tot-de-una că așa este.

* * *

Bisericile protestante zic că, caracterul ecleziastic nu e conferit prin hirotonie, perpetuându-se din secol în secol și venind prin Apostoli dela Iisus Christos, singurul izvor al preoției. Rugăciunile de cari se slujesc pentru aceea ce numesc ei *consfințirea pentru sfântul minister*, n'au mai mult preț ca cele-l-alte rugăciuni de rînd, și pastoriile cari *consfințesc*, nu conferă un caracter pe care nici ei înșiși nu-l au.

Protestanții n'au nici preoție, nici ierarhie bisericască propriu zisă. Titlurile de *pastor*, *diacon* sau altele, sînt niște *cuvinte*, și acei ce le pîrtă, sînt niște *simpli laici*.

Unii protestanți au pretins că *alegerea*, iar nu *hirotonia* ar conferi caracterul ecleziastic și dreptul de a exercita ministeriul. Inșă această învățătură s'a dat uitărei de cînd Bisericile nu mai sînt chemate la alegerea pastorilor lor. Și apoi, ea este protivnică sfintei Scripturii în care vedem că numai Apostolii și acei pe cari ei îi hirotonisiseră, împărtășeau preoția prin *punerea minilor, unită cu rugăciunea*.

* * *

Biserica anglicană a păstrat hirotonia și ierarhia ecleziastică. Diaconi, preoți și episcopi ei sînt hirotonisiți prin punerea mînilor și rugă-

cîune, de către acei ce fuseseră mai dinainte hi-rotonisiți episcopi.

Numai, ea a scos afară hirotonia din numărul tainelor propriu zise, și ast-fel s'a depărtat de învățătura tuturor Bisericii creștine, fie din răsărit, fie din apus, pînă la seculul al șéese-spre-zecelea.

Totuși, ea admite că hirotonia este un rit apostolic, care împărtășește prin ea însași harul și caracterul preoțesc. Invățătura ei este în fond destul de exactă și n'ar avea nevoie, pentru a fi cu totul ortodoxă asupra acestui punct, decît de a declara într'un chip mai lămurit, că ea privește hirotonia ca un rit divin, de care Apostolii s'au slujit după învățămîntul lui Iisus Christos și al Sfîntului Duh.

Ea n'a fost adusă la aceea de a-l scóte afară din numărul tainelor, decît din cauza definiți-unei ce dă Biserica romană *tainei*, care ar fi, după ea, un semn văzut *așezat de Iisus Christos*. Fiind-că în Evangelie nu se vede că Iisus Christos ar fi instituit hirotonia, reformatorii anglicani au conchis din acésta, că ea n'ar fi *taină*. Inșă, orî că Iisus Christos însuși ar fi așezat-o în timpul vieței sale pămîntești, orî că Apostolii au așezat-o după învățămintele ce el le dete după învierea sa, și sub însuflarea Sfîntului Duh, este tórté evident că hirotonia are origină *divină*, și că ea este un rit sfînt instituit dumnezeeste

pentru a împărtăși harul și drepturile preoției.

Biserica anglicană a rătăcit decî scoțînd afară hirotonia din numărul taînelor *divine* și a căpătat cu chipul acesta un motiv puternic de a tăgădui validitatea hirotonirilor sale.

Desbateri grele au fost în sînul Bisericeii romane, în privința validității hirotoniilor anglicane. S'a pretins, în acele desbateri, că primii episcopi *reformați*, nefiind legitim hirotoniți, urmază din acesta că ei n'au putut împărtăși caracterul preoțesc, pe care ei înșiși nu-l aveau. Nu e vorba aici decît de cestiune *de fapt*, adică: dacă primii episcopi reformați au fost hirotoniți legitim de Parker, sau mai bine dacă acest episcop, care a hirotonit pe alții, fusese legitim hirotonit.

Acastă cestiune este de domeniul istoriei și n'avem a o desbate aici. Numai, fără a voi să limpezim această cestiune grea, vom cita, în favoarea validității, mărturisirea lui Iohn Lingard, *istoric englez* foarte învățat, și *preot roman*. El se exprimă ast-fel în a sa *Istoria Angliei*: „Ceremonia hirotoniei episcopului Parker a fost făcută, de și cu o mică deosebire, după *ordinalul lui Eduard VI*. Doi dintre hirotonisitori, Barlow și Hodgskins, fuseseră hirotoniți episcopi *potrivit pontificalului roman*; ceî-l-alți doi, după *ordinalul reformat*“. Decî, ordinalul lui Eduard VI, și ordinalul reformat ast-fel cum se

găsește și acum în *Cartea de Rugăciuni*, cuprind tot ce este esențial pentru a împărtăși legitim hirotonia.

Mărturisirea lui Iohn Lingard este de sigur de cea mai mare însemnătate, căci, în calitate de *preot roman*, el ar fi contestat validitatea hirotoniei lui Parker dacă nu i-ar fi demonstrat probe necontestabile că a fost făcută valabil.

Cea mai grea obiecțiune împotriva hirotonirilor anglicane este deci aceea care iese din învățătura că hirotonia nu este taină.

În adevăr numai printr'un rit divin se poate împărtăși preoția.

7. Deosebiri în privința Nunței sau Căsătoriei.

Biserica romană s'a depărtat de adevărata învățătură asupra Căsătoriei, în mai multe chipuri.

1. Ea nu are învățătură hotărâtă asupra săvârșitorului (ministrului) tainei, și teologii ei discută între dînșii pentru a se ști dacă este preotul, sau dacă sînt înșiși soții, a căroră căsătorie ar avea caracter de taină de îndată ce ei sînt fii ai Bisericeii. Sinodul dela Trident s'a ferit de a lămuri cestiunea și a declarat numai că preotul este *martur* trebuincios, pentru ca căsătoria să fie privită ca legitimă, din punct de vedere religios; 2. Biserica romană învață că, *chiar în*

caz de preacurvie din partea unuia din soți, Căsătoria nu se poate desface, și ea explică textul Evangheliei în acest înțeles: că în caz de preacurvie ambii convețuitori *se pot despărți*, dar fără ca cel nevinovat să pótă încheea o nouă căsătorie. Acéstă explicare nu e potrivită nici cu însuși textul, nici cu învățămîntul tradițional al Bisericeii din primii seculi; 3. Biserica romană pretinde că după făgăduința de celibat de-a pururea și intrarea în treptele sfinte, cuprinzîndu-se și ipodiaconatul, este cu neputință de a încheea o căsătorie legitimă. Ea se depărtéză cu chipul acesta de învățămîntul tradițional al Bisericeii, carea n'a recunoscut nici de cum făgăduiala de celibat de-a pururea; se depărtéză și de noțiunile simplei rațiunii, care se împotrivesțe la luarea unei îndatoriri contra poruncei de căsătorie, care poruncă este bazată pe însăși natura și pe o instituțiune divină pozitivă.

Biserica Catolică de Răsărit învață că, în unele cazuri deosebite, credincioșii, pentru motive religiose, pot rămînea celibatari; ea învață că starea monahală, din ale cărei îndatoriri una este celibatul, e o stare sfîntă; însă ea lasă celibatarilor libertatea de a se lăsa de starea lor și a se prinde în legăturile unei căsătorii legitime, cînd în conștiința lor știu că păzirea celibatului le este cu neputință. Prin acéstă legislațiune ea respectă: 1. Scriptura, care aprobă celibatul;

2. instituțiunea naturală și divină a Căsătoriei; 3. libertatea conștiinței individuale; 4. morala, care se împotrivește la luarea pentru tot-de-una a îndatoririlor celor mai pe sus de fire, și pe cari omul nu e sigur că le poate păzi cu asprime.

* * *

Biserica anglicană și Bisericile protestante admit trebuința de căsătorie religioasă, adică încheiată în fața preotului sau a pastorului; însă ele nu o recunosc ca un rit sfânt din așezare dumnezească, adică ca taină. Preotul sau pastorul nu este decî *ministrul* căsătoriei, după învățătura lor; aceea ce face din căsătorie o curată legătură firescă, însoțită de ore-cari rugăciuni.

Acastă învățatură este formal opusă învățămîntului Bisericii Catolice de Răsărit, care a păstrat adevărata învățatură primară asupra Căsătoriei ca și asupra celor-l-alte rituri sfinte de instituțiune divină.

8. *Deosebiri în privința Ungerei Bolnavilor (Maslului).*

Biserica romană numește acastă taină *extremă ungere*, pentru-că ea nu o săvîrșește decît dacă bolnavul este în *primejdie de mörte*. Biserica Catolică de Răsărit învață că trebuie a o săvîrși

în orî ce bôlă grea, fără ca să fie primejdie de mórte, și în scop de a căpăta vindecarea.

* * *

Biserica anglicană a respins ungerea bolnavilor și n'a păstrat decît rugăciuni însoțite de măr-turisirea și dezlegarea preoțească, în cazuri de bôlă de mórte.

* * *

Bisericile protestante au desființat totul, și pas-torul n'are ca îndatoriri pe lîngă bolnavi, decît de a-î mîngîia prin cetirea unor părți din Scrip-tură, cari îi plac să le alégă.

VIII.

DESPRE ÎNVIEREA MORȚILOR

și viața fără de sfârșit în lumea viitoare.

«Aștept învierea morților și viața
«vecului ce va să fie».

Omul este compus din un suflet și din un corp, și unirea acestor două elemente formază persoana omenescă. Când sufletul se desparte de corp, acest din urmă rămîne lipsit nu numai de inteligență, ci și de viață; căci în om sufletul este care e de o dată principiul uneia și altea, și funcțiunile organice n'au loc decît sub înrîurirea elementului spiritual, care este de o dată principiul inteligenței și vieții. Din despărțirea ambelor elemente, cari constituiesc pe om, rezultă *mórtea*. Sufletul fiind spiritual ființa sa nu e supusă stricăciunei ca materia, și el rămîne în propria sa natură după despărțire.

Corpul, din contra, lipsit de principiul vieții, se strică, și elementele cari-l compuneau reintră, după legile generale așezate de Dumnezeu, în marea masă materială, care compune lumea văzută.

Una din aceste legi, cunoscută din descoperirea lui Dumnezeu, este că fie care corp omnesc va păstra în acea masă elemente proprii la învierea sa, și că toate corpurile omenești înviate vor fi din nou împreunate cu sufletele lor, prin un act al a tot puterniciei lui Dumnezeu, pentru a trăi împreună o viață care nu va mai avea sfârșit.

Acastă înviere a morților va fi la sfârșitul lumii, adecă la o epocă a cărei dată numai Dumnezeu o cunoște. Atunci, tot ce formeză lumea văzută va fi nimicuit, și o nouă lume va fi întocmită, pentru a ține în veci (2. Epist. a Sf. Petru, III, 7, 13). Corpurile omenești, ca și restul lumii, vor căpăta o nouă natură, vor fi ca *spiritualizate* (1. Corint., XV, 42 și urm.), vor deveni *nestricăcioase* și vor fi scutite prin urmare de toate neajunsurile, cari sînt în viața de acum, urmările desorganizațiunei succesive al căror rezultat final este mórtea.

Pe cînd corpurile omenești se risipesc, sufletele cari au fost unite cu ele se găsesc într'o stare de viață ale crei condițiuni sînt diferite după binele și răul ce ele au făcut în timpul

unirei lor cu corpul. Sufletele drepte se bucură de o fericire, care, fără a fi desăvârșită, este totuși ca o înainte-gustare a fericirei, de care se vor bucura cu corpurile după înviere (Luca, XVI, 22; Epist. către Filip. I, 23). Sufletele păcătoșilor suferă pedepse mai mult sau mai puțin grele, după gradul lor de vinovăție (*ibid.*). Indurarea lui Dumnezeu poate îndulci acele pedepse în favoarea óre-căror suflete, în vederea meritelor lui Iisus Christos; și cei vii pot obține, prin rugăciunile și faptele lor cele bune, aceea îndulcire a pedepselor sufletelor cari se află în suferință, după cum am arătat în altă parte.

Intre ele sînt unele atît de vinovate că ele sînt irevocabil condamnate. Ele suferă acum, și vor suferi în veci, cu corpurile lor, după înviere.

Nefericirea acelor suflete și fericirea sufletelor drepte nu va fi desăvârșită decît după învierea corpurilor și judecata definitivă, care va fi rostită de Iisus Christos, la sfîrșitul lumii (2 Timot., IV, 8; 2. Corint., V, 10). Atunci dreptul judecător va împărți *cununile dreptăței* și fie-care va *priimi ceea ce se va cuveni după bunele sau relele sale fapte*.

O viață nouă, aceea a *lumei viitoare*, va începe atunci pentru drepti și pentru păcătoși. Ea va fi fericită pentru cei dintîi, nefericită pentru cei-l-alti.

Dreptii vor vedea pe Dumnezeu; vor stră-

luci ca sórele întru împărăția Tatălui lor, și limba omenescă n'ar putea grăi fericirea ce le este gătită (1. Corint., XIII, 12; XV, 28; 2. Corint., XII, 2, 4; Mat., XIII, 43). Corpul se va bucura de tótă fericirea de care natura sa spiritualizată va fi în stare să priimescă (I. Corint., XV, 43). Inșă nu toți dreptii se vor bucura de fericire de o potrivă; unii vor fi mai fericiți, alții mai puțin (1. Corint., XV, 41, 42).

Cît pentru cei osîndiți, starea lor va fi de plîns; munca la care vor fi osîndiți este însemnată cu numele de *iad*; pedepsele lor vor fi mai mult sau mai puțin aspre, după gradul de vinovăție; înșă toți vor fi lipsiți pentru tot-de-una de vederea lui Dumnezeu.

Deosebiri între Biserici asupra învierii morților și a vieții fără de sfîrșit în lumea viitoare.

Tóte Bisericile creștine sînt de acord în fond asupra acestor două dogme, dacă ne raportăm la monumentele lor doctrinale. Cu tóte acestea, în mai multe Biserici li se dă lovire într'un chip mai mult sau mai puțin autorizat și oficial.

* * *

În Biserica romană, unii exagerază pedepsele ce vor fi impuse celor osîndiți; alții prin siste-

mul lor zis *de mitigațiune* (îndulcire), tind la a le slăbi peste măsură. Un punct mult mai grav este, că autoritatea ecleziastică, reprezentată mai ales prin papa, își atribuie dreptul de a osîndi, cel puțin indirect, pe toți acei ce nu se supun slugărnicește, chiar contra conștiinței lor, regulamentelor sau înoirilor sale; ea pretinde a-î osîndi, ori scoțîndu-î afară din Biserică, ori lovindu-î cu cenzuri grele, ori pretinzîndu-î vinovați de păcate de *môrte*. Aceste abuzuri sînt pe atîtea loviri în dogma vieței viitoare, și tind la a-î denatura adevărata noțiune.

* * *

Biserica anglicană pare a îngădui părerea după care cuvîntul de *vecînicie*, de care se slujește sf. Scriptură, ar trebui înțeles într'un chip metaforic, și ar însemna o durată nehotărîtă după care cei osîndiți ar vedea terminîndu-se osîndirea lor. Hotărîrile de curînd, date în acest sens, contrazic totuși învățătura profesată în tot timpul de Biserica anglicană.

* * *

Bisericile protestante par a lăsa astăzi o mare libertate asupra explicărei cuvîntului *vecînicie*. Cu tóte acestea, învățătura oficială a acestor Biserici osîndește acéstă lăbărțare. Ele păcătuiesc

mai greu împotriva adevărului prin sistemul lor de *predestinațiune*.

Este adevărat că Dumnezeu cunoște mai dinainte pe acei ce vor fi mîntuiți și pe acei ce vor fi osîndiți.

Este iarăși adevărat că Dumnezeu a putut *predestina*, prin o hotărîre formală, pe unii la o stare superiôră, pe alții la o stare inferiôră, în iconomia generală a vieței viitoare, ca și în aceea a vieței de acum. Inșă, nu se pôte profesa, fără a tăgădui dreptatea sa, că sînt de acei carii vor fi răsplătiți sau osîndiți fără să fi meritat.

Preștiința lui Dumnezeu, în privința celor aleși și a celor respinși, nu pôte fi decî privită ca o *hotărîre formală*, predestinînd mai dinainte pe unii la fericire, pe alții la muncă, ci ca o *vedere*, în sînul vecîniciei sale, a tot ce are a se întîmpla în timp, în considerația unor cauze generale stabilite de providența sa, și a acțiunii libere a omului, care se bucură de libertate în săvîrșirea faptelor sale individuale. Vom avea prilej de a arăta învățătura ortodoxă asupra acestui punct în partea a doua a acestei cărți. Observăm numai aici că protestanții n'au explicat bine sfînta Scriptură aplicînd la răsplata și la munca viitoare, într'un chip general, hotărîrea de predestinațiune care n'avea decît un înțeles restrîns, explicat prin alte locuri ale cuvîntului

lui Dumnezeu. Ei au fost conduși ast-fel la niște teorii nimicitoare ale dreptății dumnezeiești, libertății omenești și adevăratelor noțiuni asupra vieții viitoare.

PARTEA A DÓUA

MORALA BISERICÉI ORTODOXE

I.

PRINCIPII GENERALE.

Morala este regula faptelor omenești. Dintre aceste fapte sînt unele de care omul n'are conștiință, fie din pricina desvoltărei încă nedesăvîrșite a ființei sale, fie din cauza slăbiciunii momentane sau necontenite a facultăților sale. Aceste fapte sînt curat instinctive sau, cel puțin, nu au condițiunile trebuincioase pentru ca ele să facă a apăsa vre o responsabilitate asupra celui ce lucră.

Condițiunile necesare pentru ca un act să fie imputabil omului, sînt: mintea sănătósă și liberul exercițiu al voinței.

Cu mintea se cunosc legile *naturale* sau ale *conștiinței* și legile *pozitive*; cu liberul exercițiu al voinței, omul își conformeză fapta cu acele legi.

Fapta conformă cu legea este o faptă bună; fapta protivnică legii este o faptă rea sau păcat. *Obicînuința* de a face fapte rele constituie *vițiul*; *obicînuința* de a face fapte bune constituie *virtutea*.

Fapta rea sau păcatul este mai mult sau mai puțin *grea*, după însemnătatea legii ce este călcată și după gradul de inteligență sau de libertate a aceluia ce lucră. Omul care calcă o lege importantă cu deplină cunoștință și cu desăvîrșită libertate, este mai vinovat ca acela care, avînd inteligență și libertate mai slabă, calcă o lege mai puțin importantă.

Legile naturale constau în simțimintele și primele cunoștințe ce a pus Dumnezeu în noi, și cari constituiesc natura noastră morală, precum simțurile și organele lor constituiesc natura noastră fizică. Legile naturale constituiesc conștiința, care este mărturisirea intimă ce fie-care își face naturalmente de moralitatea cutăreea sau cutăreea fapte. Conștiința are de bază noțiunea lămurită despre bine și rău. Rațiunea acestei deosebiri este însuși Dumnezeu, carele este *binele* absolut. In afară de noțiunea de Dumnezeu, binele și răul sînt cuvinte fără înțeles; faptele sînt indiferente

în ele înseși; ele sînt numai rezultate necesare ale unei organizațiuni dezvoltată în cutare sau cutare sens, în cutare sau cutare grad, prin o întîmplare de care nu ne putem da sémă. Binele și răul ne fiind decît vorbe, și omul fiind pus sub stăpînirea unei organizațiuni fatale, morala este o nălucire ¹⁾.

Pentru a ajunge la această extremitate trebuie a nega înseși elementele naturei constitutive a omului. Legile morale, în omenire, sînt tot așa de evidente ca și legile fizice; s'ar tăgădui omul tot așa de bine contestînd pe cele dintîi ca și pe cele din urmă. Permanența acelorăși noțiunii morale, în toți timpii, la toți indivizii, dovedește că aceste noțiuni sînt în natura omului în stare de *legi*, după cum permanența instinctelor și a dezvoltărilor succesive cari constituiesc natura fizică, dovedește că corpul este supus unor legi. În aceste legi, totul conlucrînd spre un scop, din acesta rezultă dovedirea unei acțiuni inteligente în ființa omenescă, adecă acțiunea unui creator a cărui voință a pus legile generale ale omului, fie morale, fie fizice.

Dumnezeu este decî *rațiunea* legilor conștiinței omenesci, și conștiința este resunetul voinței sale.

¹⁾ Ateii au născocit, în timpii din urmă, o *morală independentă*. Aceste două cuvinte esprimă una din cele mai mari absurdități de care omul s'ar fi făcut vinovat.

Dar omul căzînd din starea dintîi în care fusese creat, mintea i s'a întunecat și voința i s'a slăbit, așa că el nu se mai bucură de o *libertate* desăvîrșită pentru a face binele.

Pentru a restabili această libertate, Dumnezeu a luminat mintea și a îndreptat voința.

Pentru a lumina mintea, a dat omenirei noțiunii *pozitive* asupra adevărurilor la cari ea nu mai putea ajunge prin sine-însași: acesta e partea dogmatică a descoperirei. Pentru a îndrepta voința, a dat *legi pozitive*.

În fine Dumnezeu a dat omului un ajutor intim prin înrîurirea Duhului său, meritată de Iisus Christos. Prin acest ajutor, ce se chemă *har*, el a restabilit pe om în libertatea sa pentru adevăr și pentru bine.

Omul pôte fi decî privit sub un îndoit raport moral: în sine însuși, făcînd abstracție de har, și sub înrîurirea harului. În starea dintîi el posedă naturalmente elementele binelui, cari formează esența constituțiunei morale a omenirei; el posedă rațiunea, care este mintea în posesiunea primelor adevăruri, și conștiința, care este simțimîntul intim al binelui. Însă el nu e îndestul de luminat pentru a vedea tôte adevărurile ce-î sînt trebuincioase, și simțimîntul binelui nu este în el îndeajuns de puternic pentru a-l face să lucreze tot-de-una într'un chip moral; el

nu se bucură pentru aceea de o libertate desăvârșită.

Omul, privit ca creștin, adecă sub *înfrurirea harului*, are libertate desăvârșită pentru a vedea adevărul și a face binele. Acéstă libertate venind dela Dumnezeu, trebuie a se admite, că tot binele ce face omul, pus în condițiunile creștine, este datorit harului, și că tóte meritele ce póte avea, îi vin prin harul lui Dumnezeu.

De aici aceste mari principii ale moralei creștine: 1. Omul are neapărată trebuință de harul lui Dumnezeu, care, decî, este *trebuincios*; 2. harul lui Dumnezeu este *folositor*, adecă el determină fapta omului; 3. omul nu e constrîns, prin har, de a vedea adevărul sau de a face binele, căci acest har este un ajutor întremător, care *restabilește libertatea omenescă* în loc de a o stinghîri; 4. harul e dat de Dumnezeu *în dar*, adecă, fără ca noi să-'l fi meritat măi dinainte, fiind-că înainte de a lucra sub înfrurirea sa, faptele nóstre, prin sine însăși, nu puteau avea decît un caracter *defectuos*, în urma decăderii intelectuale și morale.

Deosebiri între Bisericile creștine cu privire la principiile generale ale moralei.

Bazele creștine ale moralei au fost sgduite de două mari erezii contrazicătore: pelagianismul

și fatalismul sau predestinaționismul. Cea dintîi, osîndită de Biserica primară, a fost reînnoită de către iezuiți, cari au sfîrșit prin a o impune Bisericei romane întregi, nu pe față și sub adevăratul ei nume, ci prin ajutorul a miî de violenți teologice. Primul ajutor al acestor violenți a fost iezuitul Molina. El nu atacă pe față învățăturile tradiționale despre har, ba încă se prefăcu a le admite. Cu tôte acestea, papismul care era încă ortodox, în acéstă privință, în seculul al șese-spre-zecelea, puse de se examinară nouile învățături într'un șir de conferințe, cunoscute sub numele de *Congregațiuni de Auxiliî*. Pelagianismul iezuitic fu osîndit în acele conferințe, dar în chipul de a lăsa iezuiților óre-cari eșiri pentru a strecura greșita lor învățatură. Catolicii sinceri deteră pe față șiretlicurile lor și învățură sănătósă doctrină. Iezuiții le imputară o erezie închipuită și făcură a fi osîndiți de papalitate ca *ianсениști*. Aceiași iezuiți încurcară cu scop noțiunile cele mai clare asupra autorității în Biserică și asupra harului; ajunseră în sfîrșit la a face să se învețe doctrina lor pelagiană de către papalitate. Bulla *Unigenitus*, dată de Clement XI, este promulgarea oficială a pelagianismului, și ea este priimită astăzi, de toți episcopii și teologii romani, ca *regulă de credință*.

Biserica romană profeséză de asemenea cele mai mari greșeli asupra moralei, pe care o ni-

micește cu ajutorul finețelor *cazuiștilor*. S'a dat acest nume teologilor cari s'au apucat să deslege diferitele *cazuri de conștiință*. Iezuiții mai cu sémă au însemnătate în această parte a teologiei, și s'au silit a născoci mijlóce ca să scape de prescripțiunile cele mai formale, cînd acesta putea fi folositor scopului ce-și propune tovarășia lor. De aci un sistem întreg de distincțiuni mai mult sau mai puțin subtile, de restricțiuni mintale, de miș de șiretlicuri, pentru a rătăci conștiințele și a legitima sau a scuza la ocaziune abaterile cele mai mari. Nu e vre un punct din morală care să fi fost lăsat neatins. Învățătura *cazuiștilor* fu de o cam dată osîndită de papalitate și de episcopat în secolul al șapte-sprezecelea și al opt-sprezecelea. Insă, de un secol aprópe, iezuiții au putut zădărnici acele osîndiri. Invățămîntul lor imoral s'a respîndit; ei l'au prescurtat în teologia unui episcop italian, Alfons Liguorio, l'au făcut să fie apr bat indirect prin canonizarea acestuï episcop, și de atunci el a devenit învățămîntul *clasic*, precum acesta rezultă din scrierile sus și tare autorizate ale lui Liguorio, ale cardinalului Gousset, ale iezuitului Gury, etc., etc. Puținele glasuri ce se înalță acum în Biserica romană, în favórea moralei creștine, sînt izolate și considerate ca suspecte. Cazistica iezuiților a luat prepoderanța asupra vechi-

lor principii, după cum și pelagianismul lor a nimicit sănătoșele noțiuni asupra harului.

* * *

Se impută cu dreptul lui Luther că a zdruncinat bazele moralei creștine cu o învățătură care, în fond, se rezumă în cuvîntul: *fatalism*. Dacă omul, precum a învățat Luther, este predestinat, în virtutea unei hotărîri irevocabile a lui Dumnezeu, orî în bine, orî în rău, el nu mai are nici o parte la faptele sale; liberul său arbitru este nimicit. Luther n'a dat înapoi dinaintea acestei consecințe și a înlocuit cuvîntul de *liber* arbitru prin acela de *serv* arbitru. Dacă omul nu lucrăză liber, și dacă acțiunea harului, în loc de a restaura libertatea sa, o anuleză și o nimicește, omul e numai un instrument *pasiv* sub acțiunea lui Dumnezeu; el nici conlucră măcar la binele ce se face în el. De asemenea, răul ce el săvîrșește nu-î este imputabil, fiind-că n'are conștiințele și voința trebuincioasă moralității orî-cărei fapte omenestî.

Mai mulți teologi protestanți au urmat lui Luther în acéstă învățătură. Urmarea a fost: faptele nu sînt de nici un folos pentru mîntuire. Cu tóte acestea, trebuie a recunoște că cea mai mare parte dintre protestanți fug de acéstă învățătură și de înfricoșatele ei urmări. Mulțamită libertăței de care se bucură fie-care protestant

în explicarea Scripturilor, înțelesul silit pe care Luther îl dedese ôre-căror texte a fost părăsit de mulți, cari au înțeles că acel sens prea absolut și exclusiv era protivnic sensului general al cuvîntului lui Dumnezeu. Trebuie a mărturisi cu tóte acestea, că domnește o încurcătură ciudată în învățămîntul protestant, în urma diferitelor sisteme ce au fost priimate cu privire la har, liberul arbitru și trebuința faptelor. Mii de cestiuși întâmplătoare au fost ridicate asupra acestor grele subiecte cari se ating de Dumnezeu și cari prin urmare vor avea tot-de-una o lature misterioasă. Neavînd de călăuză învățămîntul pozitiv și general al tradițiunei creștine, teologii protestanți au adoptat o mulțime de sisteme contrazicătoare, cari necesarmente au trebuit să exercite o jalnică înrîurire asupra diferitelor îngrămădiri protestante și să producă o mare turburare în conștiințe.

Biserica Ortodoxă este pe atît de departe de fatalism pe cît și de pelaginizm; ea priimește principiile moralei în înțelesul lor cel mai clar, și nu alérgă la viclesugurile cazuistice. Cu chipul acesta, învățătura ei este pe atît de potrivită cu simțimintele unei conștiințe drepte și cinstite precum și cu învățămintele pozitive ale descoperirei.

II.

LEGEA DIVINĂ POZITIVĂ.

Nu vom expune legile naturale; mai întîi, pentru-că fie-care le găsește în conștiința sa, a cărei mărturisire pôte fi falsă, dar nici o dată nimicîtă, chîiar prin cele mai mari abateri; apoi, pentru-că Dumnezeu, prin legile sale pozitive, n'a făcut decît a complecta legile generale, din' carî a făcut baza naturei morale a omului.

Legile divine pozitive sînt prescurtate în poruncile date Israiliților prin Moisi, și carî sînt propuse de Biserica Ortodoxă, după textul biblic, ast-fel:

„1. Eu sînt Domnul Dumnezeuul tău; să nu ai alți dumnezei afară de mine.

„2. Să nu-ți faci ție chip cîoplit, nici vre o asemănare a cîte sînt în ceriî sus și pre pămînt jos, în ape și sub pămînt; să nu te închinî lor, nici să slujești lor.

„3. Să nu îți iaî numele Domnului Dumnezeuului tău îndeșert

„4. Adu-ți aminte de ziua sîmbetei ca să o sînt_știi pre ea. Șese zile să lucrezi și să faci tôte lucrurile tale, iar ziua a șeptea este ziua Domnului Dumnezeuului tău.

„5. Cinstește pre tatăl tău și pre muma ta.

„6. Să nu ucizi.

„7. Să nu preacurvești.

„8. Să nu furi.

„9. Să nu mărturisești mărturie mincinosă împotriva aprópelui tău.

„10. Să nu poștești casa aprópelui tău, nici femeea lui, nici sluga lui, nici slujnica lui, nici boul lui, nici asinul lui, nici toate câte sînt ale aprópelui tău.

Iisus Christos n'a desființat legile date prin Moisi, din potrivă a declarat, că ele rămîine îndatoritoare (Mat., V, 18). Ele trebuesc decî a fi regula de căpetenie pentru tot creștinul în datoriile sale către Dumnezeu și către aprópele¹⁾,

1) Declarînd că legea mozaică nu era desființată, Iisus Christos a întărit autoritatea Vechiului Testament întreg, a căruia prescurtare este acea lege. Pentru acesta Biserica Ortodoxă venerază ca cuvînt al lui Dumnezeu, Vechiul Testament, tot așa ca și pe cel Nou. Cărțile Vechiului Testament pe cari ea le consideră ca *canonice* sînt următoarele, cari formeză și *canonul* Evreilor:

Facerea.

Esirea.

Leviticul.

Numerii.

Deuteronomiul.

Iozua.

Judecătorii și Rut.

Cele patru cărți ale Impăraților.

Două cărți Paralipomena.

Cartea întâia și a doua a lui Esdra.

Esthera.

Iob.

Psalmii.

Proverbi.

Ecleziastul.

Cîntarea Cîntărilor.

Isaia.

căci, după Iisus Christos, ele se reduc la cele două porunci de căpetenie, a iubirei către Dumnezeu și aprópele (Mat., XXII, 36, 40).

Ieremia.

Ezechiil.

Daniil.

Cei doi-spre-zece Profeți (micți).

ÎNȚIIA PORUNCĂ.

«Eu sînt Domnul Dumnezeul tău ;
să nu ai alți dumnezei afară de
mine».

Prin acéastă poruncă Dumnezeu prescrie omului de a-l *cunoște* și de a-î da închinarea ce i se cuvine.

Cunoștința exactă de Dumnezeu, de natura sa, de însușirile sale, este cea dintîi datorie impusă omului. Pentru a o îndeplini, el trebuie a se sluji nu numai de cunoștințele minței sale și de mărturiile ce dau toate ființele universului pentru Creatorul lor, ci încă a studia învățămintele dumnezeești cuprinse în cărțile sfinte ale Vechiului sau ale Noului Testament. Pentru a nu se înșela în studiul acestor cărți dumnezeești, el trebuie a lua de călăuză învățămîntul general predat de Biserică, din véc în véc, fără înterupere, și a ceti, prin urmare, pe cît îi va fi cu putință, cărțile scriitorilor pe cari Biserica i-a privit tot-de-una ca Părinți și Învățători. Ast-fel omul nu va fi expus a avea despre Dum-

nezeu o cunoștință falsă, care ar putea să aibă urmările cele mai cumplite de rele pentru mintea și conștiința sa.

Cunoștința lămurită despre Dumnezeu va avea de rezultat trebuincios ideea adevăratului cult ce îi este cuvenit și care este rînduit în întâia poruncă, prin aceste cuvinte: „Să nu ai alți dumnezei afară de mine“.

Tot cultul se rezumă în iubirea de Dumnezeu, după aceste cuvinte ale lui Iisus Christos: „Să iubești pre Domnul Dumnezeuul tău cu totă inima ta, și cu tot sufletul tău, și cu tot cugetul tău; acésta este întâia și mai mare poruncă“ (Mat., XXII, 37).

După aceste cuvinte ale Dumnezeescului Învățător, Dumnezeu trebuie a fi scopul *spiritului nostru*, adecă al cugetărilor noastre; *al inimii noastre*, adecă al simțimintelor noastre; *al sufletului nostru*, adecă a totă activitatea noastră. Pentru acésta sfîntul Apostol Pavel ne-a arătat trei virtuți de împlinit către Dumnezeu: Credința, nădejdea, dragostea. Credința care închină lui Dumnezeu *spiritul nostru*; nădejdea care-î închină dorințele și simțimintele noastre; dragostea, care-î închină tóte acțiunile noastre (1 Corint., XIII, 13). Acésta activitate este caracterul esențial al dragosteî, după Sfîntul Apostol Ión (Ión, XIV, 15).

DESPRE CREDINȚĂ.

Credința este virtutea prin care credem în toate adevărurile descoperite de Dumnezeu și păstrate de-a pururea în Biserică, întemeindu-ne pe nedeslipirea de adevăr a lui Dumnezeu și pe darul nerătăcirii ce are Biserica pentru a păstra adevărurile ce i-au fost încredințate.

Ast-fel credința are de *obiect* numai adevărurile descoperite. Tot ce nu se ține de descoperire face parte din domeniul părerilor omenești, ce se pot primi sau respinge în totă libertatea, după cum sînt sau nu potrivite cu adevărurile descoperite.

Motivul credinței este nedeslipirea de adevăr a lui Dumnezeu, care nu poate nici a se înșela nici a înșela.

Condițiunea esențială a credinței este ca noi să ascultăm Biserica care singură numai poate să ne împărtășească adevărata descoperire a lui Dumnezeu, din pricina darului nerătăcirii cu care a fost îmbrăcată pentru a o păstra. Dacă n'am lua glasul Bisericii de călăuză, n'am fi nici o dată siguri de a cunoște lămurit adevărurile ce Dumnezeu a descoperit; noi le-am supune cercetării proprii noastre rațiuni și am crede atunci nu în Dumnezeu, ci în propriul nostru spirit; credința noastră n'ar mai fi o credință adevărată, ci o simplă încredințare mai

mult sau mai puțin desăvârșită, sprijinită pe niște simple motive de încredințare, agonisite prin judecată.

Adevăratul creștin crede în adevărurile descoperite *pentru-că* Dumnezeu *este adevărat*; crede că cutare adevăr este descoperit, *pentru că* Biserica mărturisește.

Credința este o virtute *interiőră*, însă trebuie a se arăta în afară, adecă *a o profesă*, după aceste cuvinte ale Sfântului Pavel: „Că cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mîntuire“ (Rom., X, 10). Astfel credința *interiőră*, adecă încredințarea intimă, adîncă, este trebuinciosă, căci fără această condițiune, credința nu este *adevărată*; este de trebuință a profesă credința în afară, de a arăta ceea ce este în fundul conștiinței, sub pedepsă de a nu dobîndi mîntuirea. „Orî cine se va rușina de mine și de cuvintele mele, de acesta Fiul omului se va rușina cînd va veni întru slava sa“ (Luca, IX, 26).

NĂDEJDEA

Este o virtute prin care noi închinăm lui Dumnezeu tóte năzuințele, tóte dorințele nóstre, orî pentru această *viếtă*, orî pentru *viếtă viitoare*.

Acastă virtute este sprijinită pe acea cuno-

știință ce ne-o dă credința: că Dumnezeu este suveranul bine, și că noi sîntem chemați a ne bucura într'însul de o fericire neperitoare, după ce vom părăsi această lume văzută.

Nădejdea are decî ca *obiect* pe Dumnezeu însuși; ea are ca *motiv* făgăduiala ce a făcut Dumnezeu de a ne da în lumea această *harul* pentru a face binele, și în lumea viitoare *slava*; ea are ca temelie pe Iisus Christos însuși, care ne-a meritat harul și slava, și care este astfel, după Sfîntul Pavel, singura temelie a nădejdei noastre. (1. Tim., I, 1).

DRAGOSTEA

Este o virtute care ne face a lucra în tôte potrivit voinței lui Dumnezeu. Ea este astfel închinarea la Dumnezeu a tôte activitatea noastră; pentru această Sfîntul Pavel a făcut din ea cea mai mare din virtuți, și o înalță mai pe sus de credință și de nădejde (1. Corint., XIII, 13). Aceste două din urmă virtuți ar fi în adevăr curat teoretice, dacă dragostea nu le-ar da caracterul *practic* care este însași esența a tôte virtutea.

Dumnezeu este *obiectul* dragosteii; însă Iisus Christos ne-a învățat că noi n'am putea iubi pe Dumnezeu fără a iubi tot de o dată și pe apró-

pele nostru. Pentru acésta dar, după ce a prescurtat în *iubirea de Dumnezeu* cele dintîi patru porunci, el prescurtáză pe cele-lalte șese în *iubirea către aprópele*; apoi declară că acéstă a dóua lege este *asemenea* celei dintîi (Mat., XXII, 39).

Dragostea, pentru a fi adevărată, trebuie a fi *desăvîrșită*, adecă a ne face să îndeplinim tóte poruncile fără abatere, pentru-că tóte legile lui Dumnezeu, eșind din acelaș isvor, ne impun o deopotrivă îndatorire.

Dragostea, prin însași natura ei, este o virtute *lucrătoare*, adecă ea constă în facerea binelui. De aceea Iisus Christos a zis: „Cel ce are poruncile mele și le păzește pre ele, acela este care mă iubește pre mine... De mă iubește cine-va pre mine, cuvîntul meu va păzi“ (Ión, XIV, 21, 23). Sfîntul Ión zice în acelaș înțeles: „Acésta este dragostea lui Dumnezeu, ca poruncile lui să păzim“ (1. Epist. Ión, V, 3) „Fraților, zice Sfîntul Iacov, ce folos este de ar zice cine-va că are credință, iar fapte n'are? Au póte credința să-'l mîntuéscă pre dînsul? Că precum trupul fără de duh, mort este, așa și credința fără de fapte, mórtă este“ (Iacov, II, 14, 26).

Faptele cele bune, sînt dragostea unită cu credința; și prin credința unită cu dragostea, dobîndim îndreptarea în Iisus Christos.

Iudeii se credeau îndreptați prin păzirea ce-

lor legale și curat exteriore. Creștinul p^ote fi îndreptat numai prin alipirea strînsă de adevărurile creștine, adecă prin unirea sa cu Iisus Christos prin credință, însă ac^oastă credință este m^ortă dac^o nu e însuflețită de dragoste, virtute înaltă pe care Dumnezeu a pus-o în sufletele n^ostre prin meritele lui Iisus Christos, și prin carea el ne însuflețește, ne sfințește, ne duce la fericirea vecinică.

CULTUL

Datoriile ce avem de îndeplinit către Dumnezeu sînt rezumate în credință, nădejde și dragoste. Inșă dac^o aceste virtuți ar rămînea în starea de calități interiore, ele n'ar mai fi virtuți *omenești*, fiind-că omul, în urma naturii sale spirituale și corporale, trebuie, firește, să a-rate în afară cugetările și simțimintele sale. Cu chipul acesta omul este îndatorat a face *fapte văzute* de credință, de nădejde și de dragoste, și în aceste fapte constă *cultul*.

Cultul este sau privat sau public: privat, cînd în particular se aduc lui Dumnezeu acte de credință, de nădejde sau de dragoste; public, cînd se aduce lui Dumnezeu aceste acte la un loc cu cei-l-alți credincioși.

Cultul privat constă mai ales în *rugăciune*;

cultul public, în riturile ce însoțesc săvârșirea tainelor și cudeosebire în săvârșirea Sfintei Liturgii. Despre acesta vom vorbi în partea a patra a acestei cărți.

Cît pentru rugăciune, care formeză temelia cultului privat, Iisus Christos a prescurtat pe toate acelea, ce am putea adresa lui Dumnezeu, în această formulă (Mat., VI, 9 și urm.):

„Tatăl nostru carele ești în ceruri!

„Sfîntescă se numele tău!

„Vie împărăția ta!

„Facă-se voea ta precum în ceri și pre pămînt!

„Pînea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi!

„Și ne iertă nouă greșalele noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri!

„Și nu ne duce pre noi în ispită!

„Ci ne izbăvește de cel rău!

„Amin“.

Acastă rugăciune dată de Domnul, cuprinde *chemarea și șapte cereri*.

CHEMAREA.

Chemarea constă în aceste cuvinte: „Tatăl nostru carele ești în ceruri!“ Dulcele nume de *Tată* este acela ce trebuie să-l dăm lui Dumne-

zeu; el numai are un drept strict la acest nume, căci Iisus Christos a zis: „N'aveți decît un Tată, carele este în cerîuri“ (Mat, XXIII, 9). Dacă acest nume se dă omului dela care, după Dumnezeu, avem ființa, este pentru cuvîntul că acel om este chipul paternității dumnezeești, în rînduiala naturală; dacă se dă păstorilor Bisericeii, este pentru cuvîntul că ei sînt imaginea paternității dumnezeești în ordinea spirituală. Și unii și alții sînt, deci, numai *simbóle* ale paternității, care își are locul numai în Dumnezeu, pentru-că el este singurul creator a tot ce există.

Mîntuitorul, prin cuvîntul *nostru*, pe care l'a pus în gura tutaror discipulilor săi, aduce aminte că omenirea rescumpărată alcătuește una și aceeași familie înaintea lui Dumnezeu. „Iar cîți l'au priimit pre dînsul (pre Cuvîntul întrupat) le-a dat lor putere ca să se facă *fii ai lui Dumnezeu*“ (Ev. s. Ión, I, 12). Deosebirile sociale nu dau nici un drept de a se privi care-va ca pus în afară de familia omenescă renăscută. A pretinde, din mîndrie, drepturi deosebite, în afară de rînduiala socială, însemnă a tăgădui că Dumnezeu este *Tatăl* tutaror, și a respinge unul din adevărurile de căpetenie ale creștinismului.

Iisus Christos adauge la cuvintele: „*Tatăl nostru*“, pe acestea: „*carele ești în cerîuri*“, pentru a ne aduce aminte că fiii lui Dumnezeu nu sînt născuți „nici din sînge, nici din poftă

trupéscă, nici din poftă bărbătéscă, ci dela Dumnezeu“ (Ev. s. Ión, I, 13); că ei nu trebuie a mărgini nădejile lor în lumea acésta; că ei sînt pe acest pămînt într'o stare trecătore; că obîrșia lor este în cerîuri, unde este Tatăl lor, adecă într'un loc înalt de fericire și nemurire.

ÎNȚÎIA CERERE.

«Sfințéscă-se numele tău».

„Numele lui Dumnezeu este sfînt prin sine însuși“ (Luca, I, 49). Însă, noi sîntem datorî a-l face sfînt sau a-l *sanctifica*, mai întîi întru noi, viețuind într'un chip potrivit cu sfințenia, arătîndu-ne fii vrednici ai unui Tată, carele este *întra tot sfînt*, îndeplinind legile sale, cari sînt spunerea sfințeniei sale. Sîntem datorî de asemenea a-l *sfînți* înaintea altora, arătînd simțimintele nóstre dinlăuntru prin virtuțile nóstre, „slăvind prin faptele nóstre pre Tatăl nostru carele este în cerîuri“ (Mat., V, 16).

Ast-fel, prin întîia cerere, noi cerem harul lui Dumnezeu pentru a pune în practică acésta poruncă a Domnului, carea cuprinde pe tóte celelalte: „Fiți desăvîrșiți precum Tatăl vostru cel ceresc desăvîrșit este“ (Mat., V, 48), și acésta a treia poruncă a legei: „Să nu iaî numele Domnului Dumnezeului tău îndeșert“. In adevăr, a

sfinți numele lui Dumnezeu, este a-l respecta, a-l cinste, a i ne închina, a nu face din el nici un abuz; a-l slăvi tot-de-una prin cugetările, simțimintele, cuvintele și faptele noastre.

Intîia cerere este deci un act de credință, de nădejde și de dragoste.

A DŌUA CERERE.

«Vie împărăția ta».

Numai Dumnezeu este împăratul lumii; el împărățește și va împărăți tot-de-una prin a tot puternicia sa; însă ómenii abuzéză adese-orî de libertatea lor pînă la aceea de a pune împotriva descoperirilor lui Dumnezeu, cugetările lor, și a nu se supune legilor dumnezeesti; ei se pun ast-fel într'o stare de rescólă împotriva lui Dumnezeu. Prin cuvintele: „*Vie împărăția ta!*“, ne plecăm înaintea a tot puterniceii lui Dumnezeu, și ast-fel facem act de *credință*; recunóstem că el are dreptul de a împărăți asupra spiritelor și asupra inimilor, ca și asupra a tótă natura fizică; ne arătăm dorința ca toți ómenii să recunóscă a tot puternicia lui Dumnezeu asupra lor înșiși și să-'i închine tótă vieța lor; cu chipul acesta facem act de *dragoste*.

După Sfîntul Pavel, „împărăția lui Dumnezeu este împărăția harului, care constă în drep-

tate, în pace și în bucuria ce dă Sfântul Duh“ (Epist. către Rom., XIV, 17). Cerînd ca *ea să vie*, dorim ca toți ómenii să viețuască în dreptate; să aibă între ei *pace*; să se bucure, în tundul inimei lor, cu acea bucurie dumnezească, cu acea fericire ce dă buna conștiință, sub înrîurirea Sfîntului Duh. Acésta e adevărata împărăție a lui Dumnezeu, care nu se arată *în afară*, și care este *înlauntrul nostru* (Luca, XVII, 20, 21).

Însă împărăția lui Dumnezeu se arată în lume, prin adevărata religione. Mîntuitorul a voit să ne aducă aminte neîncetat, în rugăciunea ce ne-a dat, că noi sîntem datorî a lucra pentru întinderea împărăției lui Dumnezeu în lume, respîndind adevărul și făcînd cunoscută sfînta Biserică, care este singura păstrătoare a adevărului; căci Biserica este împărăția lui Dumnezeu în acésta lume, adecă domeniul unde el împărățește ca stăpînitor, în care i se dă respectul ce i se cuvine.

De óre-ce împărăția lui Dumnezeu nu-și va avea îndeplinirea decît în lumea viitoare, cuvintele: *vie împărăția ta*, sînt un act de *nădejde*, o năzuință către ziua în care, desfăcuți de legăturile corpului muritor și stricăcios, vom fi fericiți cu Iisus Christos, în stăpînirea vecinică a lui Dumnezeu.

A TREIA CERERE.

«Facă-se voea ta precum în ceriți
și pre pămînt».

Legea care dă omului caracter moral, adecă conștiința, ca și legile *pozitive*, este rostirea voinței lui Dumnezeu. Acéstă voință este regula tot-de-una urmată în ceriți; acei ce se bucură acolo de fericire nu lucréză decît sub îmboldirea binefăcătore a voinței dumnezeesti, nu de silă, ci de liberă voință, de-a pururea în armonie cu cea a lui Dumnezeu. Pe pămînt nu este așa, de cînd păcatul strămoșesc a adus întunerecul în mintea omului și înclinarea spre rău în inima lui. Cu tóte acestea fie-care om este dator să se siléscă, cu ajutorul harului lui Dumnezeu, de a reazeza într'însul armonia între lege și faptele sale, de a nu avea altă regulă decît voința lui Dumnezeu; trebuie să doréscă ca așa să fie la toți ómenii, pentru ca buna rînduială să domnéscă în indivizi ca și în societăți.

Recunoscînd voința lui Dumnezeu ca unică lege, facem act de *credință*; privind spre ceriți, unde domnește voința dumnezeescă, și luînd ceriul de model pentru buna rînduială pămîntéscă, facem act de *nădejde*; dorind, cu o dorință reală și activă, ca tótă omenirea să fie cîrmuită ca lumea ceréscă, facem act de *dragoste*.

A PATRA CERERE.

«Pînea noastră cea spre ființă dăne-o nouă astă-zî».

Mîntuitorul ne învață, că noi sîntem față de Dumnezeu, în atîrnare desăvîrșită, atît în privința celor timporale cît și în privința celor spirituale. Omul nu are cele trebuincioase ale vieții, nici chiar viața, decît prin harul lui Dumnezeu. Faptul că trăește, este urmarea actului creator ce i-a dat ființa; și, dacă trăește, este pentru-că Dumnezeu vrea să-î țină viața.

În fie-care zi sîntem datorî a cere dela Dumnezeu *pînea noastră*, pentru-că noi n'o putem avea decît din dărnicia Lui. Nu trebuie să cerem decît *pînea zilei*, căci nu știm dacă mîne vom mai fi în lumea acésta. „Nu vă grijiți de ziua de mîne, a zis Iisus Christos, că ziua de mîne se va griji de sine; ajunge zilei răutatea ei“ (Mat., VI, 34).

Dacă Dumnezeu ne dă mai mult decît avem trebuință, nu ne dă pentru ca să întrebuițăm rău acel prisos, ci pentru ca să fim iconomi credincioși față cu aprópele, și să ne socotim ca mijlocitorii Providenței față cu el.

„Nu numai cu pîne va trăi omul, ci cu tot cuvîntul ce iese din gura lui Dumnezeu“ (Mat., IV, 4); căci el este format din o îndoită substanță: spirituală și materială. Cuvîntul lui Dum-

nezeu este pînea sufletului; după cum pînea materială este principalul element al vieții corpului, ast-fel cuvîntul lui Dumnezeu este elementul vieții spiritului, și noi sîntem datorî să cerem dela Dumnezeu pînea spiritului nostru ca și pînea corpului nostru.

Maî este o pîne: aceea a Euharistiei, care însuflețește de o dată și sufletul și corpul nostru, comunicînd sufletului pe însuși Iisus Christos, carele este *viéta*, și sfințind corpul care slujește ca mijloc pentru acea divină comunicare.

Sîntem datorî să cerem dela Dumnezeu în fiecare zi să ne facă vrednicî de a ne împărtăși cu acea pîne a vieții, orî în realitate, orî dorind, și de a ne da tóte elementele vieții spirituale și corporale.

Ast-fel *credința* ne face a recunóște în Dumnezeu pe autorul vieții nóstre; *nădejdea* ne face a năzui la *viéta* înaltă, al cărei principiu este însuși Dumnezeu; *dragostea* ne face să căutăm tóte mijlócele de a slăvi pe Dumnezeu prin fapte de îndurare sufletescă și trupescă către aprópele.

A CINCIĂ CERERE.

«Și ne iartă nouă greșalele nóstre, precum și noi iertăm greșiților noștri».

Față cu Dumnezeu sîntem niște *datornicî*; îi sîntem datorî chîar ființa noastră. Deci, cugetă-

rile spiritului nostru, simțimintele inimei noastre, toate acțiunile vieții noastre sînt ale lui. Dacă-î răpim ce va din existența noastră, săvîrșim *far-tișag* și ne punem față cu dînsul în stare de vinovăție. Cine ar putea să se laude că a trăit numai pentru Dumnezeu, că a urmat în totul după legile lui, că i-a închinat toate cugetările, simțimintele și faptele sale? Ceî mai dreptî păcătuesc adese-orî, și „acel ce zice că e fără de păcat, se înșelă însuși pre sine“.

Prin urmare, în fie-care zi, sîntem datorî să recunoștem, *cu credință*, că Dumnezeu are drept la totă existența noastră; *să nădăjdaim* dela bunățatea lui iertarea datoriilor noastre; să reînoim, *prin dragoste*, hotărîrea de a ne face mai puțin vrednicî de muștrare.

Iisus Christos ne a învățat că Dumnezeu nu va fi îndurător către noi dacă și noi nu vom fi către alții. Toți ómenii sînt legați între ei prin *drepturi* și *datorii* unii către alții. Inșă, se întîmplă fórte adese-orî, că omul vrea să covîrșescă drepturile asupra datoriilor; că-și mărește drepturile și-și împutîneză datoriile; din acésta iasă o protivnicie din care se naște neorînduiala cu urmările ei.

Dumnezeu voește ca ómenii să-și ierte unul altuia greșalele, și a pus iertarea semenilor lor ca măsură a iertărei lor din partea Sa. Pentru acésta Iisus Christos a zis: „De veți ierta óme-

nilor greșalele lor, ȳerta-va și vouă Tatăl vostru cel ceresc. Iar de nu veți ȳerta ómenilor greșalele lor, nici Tatăl vostru nu va ȳerta vouă greșalele vóstre“ (Mat., VI, 14, 15).

Omul, ȳertînd pe fratele său, îndeplinește către el *dragostea*, care este desăvîrșirea *legei*; *nădăjduește* în îndurarea lui Dumnezeu, care va ȳerta greșalele nóstre; vede, *prin credință*, în aprópele său, pe însuși Iisus Christos carele a zis, că fapta din dragoste, făcută aprópelui, va privi-o ca făcută lui însuși.

A ȘESEEA CERERE.

«Și nu ne duce pre noi în ispită».

Ispita este o îngămădire de împrejurări cari ne pun în primejdia de a păcătui. Ispitele vin din plecarea spre rău și din neștiință, care sînt urmările păcatului strămoșesc. Satana, căruia Dumnezeu i a îngăduit să cerce pe om, caută a-l amăgi, abuzînd de nepriceperea lui pentru a-ı înfățișa greșala sub aparențele adevărului, și a-l face să păcătuască *contra credinței*; abuzînd de plecarea lui spre rău pentru a-ı înfățișa acel rău ca izvor al fericirei, pentru a-l face să calce legile conștiinței și poruncile lui Dumnezeu, pentru a-ı înfățișa lumea acésta ca singurul scop al nădejdirilor lui, plăcerile și bogățiile ca sin-

gurul lucru vrednic de *activitatea lui*. Luîndu-se după aceste insufări diavolești, omul perde credința, nădejdea și dragostea; se desparte de Dumnezeu în lumea acésta, și Dumnezeu va întări acéstă despărțire prin o hotărîre vecinică.

Însă, dacă și Dumnezeu a îngăduit lui Satana de a ispiti pe om, a însărcinat pe Ingeri de a-î însufla învățături și cugetări bune; a pus la îndemîna lui harul care-1 luminează și-1 îndemnă la bine, care-1 pune într'o stare în care, în libertate, pôte voi adevărul în locul minciunei, binele în locul răului. Cu tóte acestea, fiind-că neștiința și plecarea spre rău au în el o înrîurire fórte adese-orî hotărîtóre, omul este dator să cêră dela Dumnezeu ca să nu lase pe Satana a-1 împresura cu ispiti prea ademenitóre; sau dacă îl lasă, pentru a ne pune în starea de a-î da semne mai vădite de iubirea nóstră, să ne ajute în luptă și să ne facă să biruim.

A ȘÉPTEA CERERE.

«Ci ne izbăvește de cel Rău».

Acest Rău este Satana, ingerul căzut, carele, cu ingeriî săi cei răi, se silesc a trage pe om în nefericirea vecinică pe care ei au meritat-o. El e personificarea răului precum Dumnezeu e personificarea binelui. Numai că, Satana este *făp-*

tură, și dacă Dumnezeu 'i-a îngăduit o înrîurire rău făcătoare pentru a cerca pe om, acea înrîurire e tot-de-una supusă a tot puterniciei dumnezești, care pôte să ne scape de ea.

În Biserica de Răsărit urmază tot-de-una după *rugăciunea domnescă* această proslăvire, luată din Evangelie:

„Că a ta este împărăția și puterea și slava, în veci vecilor. Amin“.

Acésta e prescurtarea rugăciunei însași și motivul pentru care 'i-o adresăm lui Dumnezeu. Noi îl rugăm, pentru-că el e împăratul nostru și pentru că-î datorăm *supunere*; pentru-că el e *A Tot puternic*, și că pôte să ne dea tot ce-î cerem ca drept și bun; pentru-că tóte făpturile pe cari le-a zidit sînt datóre să cînte slava și laudele Lui în tótă vremea.

Cuvîntul *amin* (= *așa să fie*) se întrebuintează la sfîrșitul tuturor rugăciunilor Bisericeî. Este pecetluirea, cu un cuvînt, a tot ce s'a zis; este ca prescurtare a simțimintelor de credință, de nădejde și de dragoste ce a trebuit să însoțescă tóte cuvintele ce a rostit gura nóstră.

Invățîndu-ne *Rugăciunea Domnescă*, Domnul n'a voit să zică că ea ar fi singura rugăciune ce trebuie să zică discipulii săi; el nu voește ca, precum păgîniî sau răutăcioșii Iudei, să privim rugăciunile lungi ca adevăratul cult cuvenit lui Dumnezeu; însă el a aprobat, prin exemplul său,

rugăciunile însoțite de simțiminte în raport cu cuvintele. Pentru acésta Biserica, luînd simțimîntul ca bază a adevăratului cult, a voit ca acel simțimînt să fie arătat prin rugăciuni vocale, cari tóte nu sînt decît dezvoltarea și explicarea *Rugăciunei Domnești*. Aceste rugăciuni forméză *cultul public*, despre care vom vorbi mai la urmă.

Cultul, înțeles într'un chip strict, adecă, în înțelesul unui respect de *adorățiune*, nu póte să se rapórté decît la Dumnezeu. Lui numai, în adevăr, i se cuvine respectul desăvîrșit al cugetărilor, simțimintelor, vieței nóstre; lui numai i se cuvine mărturisirea acestor simțiminte, prin rugăciune.

Dar Biserica Catolică de Răsărit nu crede că se împotrivește poruncei întîia, autorizînd un cult secundar care se adreséză Sfintei Fecióre, îngerilor și Sfinților, numai ca, acest cult secundar să se țină în óre-cari condițiuni, cari să-'l deosebescă bine de *adorățiunea* cuvenită numai lui Dumnezeu. Cultul secundar constă mai întîi în onórea și respectul dat acelora pe cari Dumnezeu însuși i-a ales, fie prin o natură minunată, fie prin însărcinarea binefăcătoare ce le-a încredințat cu privire la noi, fie prin anume daruri sau puteri; el constă apoi în *chemarea întru ajutor*, care chemare nu trebuie a se amesteca cu *rugăciunea* propriu zisă, care este *semnul adorățiunei*. Prin rugăciune închinăm lui

Dumnezeu întréga nóstră ființă; *prin chemarea în ajutor*, cerem numai ca Sfînta Feciórá, Îngerii și Sfinții să îndrepteze către Dumnezeu rugăciunile lor pentru noi. Ne adresăm la ei ca la niște frați ce sînt în slavă și cari au mai multă apropiere de Dumnezeu ca noi. Le cerem rugăciunile lor precum cerem pe acelea ale fraților noștri ce sînt încă în acéastă lume. Mórtea n'a rupt legăturile dintre credincioși; și Ingerii chiar sînt *frații* credincioșilor, după învățătura cea descoperită.

Este decî o deosebire mare între cultul cuvenit lui Dumnezeu și cultul secundar dat Îngerilor și Sfinților. Biserica autorizînd acest cult secundar, nu înfrînge întîia poruncă, care oprește numai de *a avea un alt Dumnezeu* decît pe cel singur adevărat, adecă, de *a adora* pe un altul.

A DÓUA PORUNCĂ.

«Să nu-ți faci ție chip cîoplit, nici vre o asemănare a cite sînt în cerlî sus și pre pămînt jos, în ape și sub pămînt; să nu te închini lor, nici să slujești lor».

Prin acéastă poruncă Dumnezeu a oprit de a face *idoli* pentru a-î adora. Nu este decî slobod a înfățișa o făptură óre-care, fie din lumea nevăzută, fie din lumea văzută, pentru a face din

ea obiectul cultului înalt ce se cuvine numai lui Dumnezeu.

Înfățișarea în sine însași, sau icóna, nu este oprită, chiar în locul cel sfânt. În adevăr, Dumnezeu, carele a oprit de a face *idoli*, a poruncit lui Moisi de a pune pe chivotul legei chipurile a doi heruvimi de aur, în partea spre care se îndrepta poporul când cădea cu fața la pământ înaintea lui Dumnezeu (Exod, XXV, 18 și urm.). Dumnezeu a poruncit iarăși de a face chipul șerpelui de aramă căruia i-a dat chiar un caracter miraculos, fiind-că Israiliții cari puteau să-l vadă, erau vindecați (Num., XXI, 8 și următoarele).

Dumnezeu a autorizat deci sfintele icóne și cinstirea lor; el a oprit numai *idoli*, adecă icónele făpturilor ce le-am preface în dumnezei. Chiar chivotul pe care erau puși heruvimi, din porunca lui Dumnezeu, era o *icónă* și înfățișa, după David, scaunul pe care steteau picioarele lui Dumnezeu (I. Cron., XXVIII, 2). Și acea icónă era obiectul unei cinstiri aprobată de Dumnezeu. Iisus Navi a dat pildă despre acésta când a stat cu fața la pământ pînă séra înaintea chivotului; și toți bătrînii lui Israil au făcut ca el (Iozua, VII, 6).

Biserica de Răsărit explică lămurit a dóua poruncă, căci 1. oprește *idoli*, adecă chipurile cărorora le-am da un cult ca la niște dumnezei; și 2.

aprobă icónele cuvióse carí ne aduc aminte de Dumnezeu, de Sfînta Feciórá, de Ingeri și de Sfinți, precum și cinstirea ce se dă acestor icóne.

Cinstirea ce ea încuviințeză nu este nici cum adevăratul cult, care constă în credință, nădejde și dragoste; ea este numai o onóre dată acelor pe carí Dumnezeu însuși i-a înălțat la un rang superior, onóre care la urma urmelor se dă tot lui Dumnezeu, carele *este adorat întru sfinți*. Din punctul de vedere ortodox, icónele, după cugătarea sîntului Grigorie cel Mare (Cart. IX, epist. 9), sînt semne carí, ca și scrisul ne dau ideea lucrurilor religióse și ne insuflă simțiminte bune, dîndu-ne mai multe cunoștințe. Dumnezeu póte arăta prin ele puterea sa ca și prin șérpele de aramă pe care Moisi l'a înălțat în pustie. Inșă nu e icóna care are puterea; ea este numai un instrument în mînile lui Dumnezeu. De móștele sfinților se póte zice acelaș lucru ca și despre icóne.

A TREIA PORUNCĂ.

«Să nu Iaí numele Domnului Dumnezeuului tău îndeșert»

A abuza de numele lui Dumnezeu, este 1. a-'l întrebuintă fără judecată și cu ușurință; 2. a-'l chema ca martur în sprijinul minciúneí; 3. a-'l blasfema.

Creștinul nu trebuie vre o dată să rostescă numele lui Dumnezeu decît cu respect și pentru motive înalte; căci acest nume este sfînt și tot-de-una trebuie să ne producă simțiminte de adorațiune ce se cuvin Ființei prea înalte, care ne-a creat și căreia datorim toate momentele existenței noastre.

Dumnezeu este *adevăr*, și a-l chema ca martur cînd mărturisim pentru minciună, este a-l necinsti. Jurămîntul fals este unul din păcatele cele mai grele, fiind-că făcîndu-l, vatămăm însăși esența lui Dumnezeu și tăgăduim *în practică* existența Lui.

Blasfemia este o necinste dată lui Dumnezeu însuși. Este destul să zicem că nici o dată ea nu trebuie să întineze gura unui om cu minte, cu atît mai vîrtos gura unui creștin.

A PATRA PORUNCĂ.

«Adu-ți aminte de ziua Sîmbetel ca să o sfințești pre ea. Șese zile lucrăză și fă toate lucrurile tale; iar ziua a șeptea este ziua Domnului Dumnezeului tău».

Dumnezeu a făcut lumea în șese zile, iar în ziua a șeptea s'a odihnit. Săptămîna este ast-fel consacrată prin voința și exemplul lui Dumnezeu însuși. Șese zile sînt pentru lucru, iar a șeptea, pentru odihnă, consfințită de religione.

Sub legea mozaică, ziua de odihnă era cea de pe urmă a săptămînei sau sabbat (sîmbătă); sub legea nouă trebuie să ținem întîia zi (Duminică), în aducerea aminte de învierea lui Iisus Christos, carea a fost încoronarea glorioasă a marelui opere pentru sfințirea omului.

Acastă schimbare s'a făcut chiar din timpîi apostolicî; căci se vede în Faptele Apostolilor (XX, 7) că priimiî creștini se adunau, cu Apostoliî, *în ziua cea dintîi a săptămînei*, pentru a frînge pînea, adecă pentru a săvîrși Sfînta Cină Euharistică. De pe atunci se chêmă ziua acêsta *Duminică*, adecă *ziua Domnului* (Apoc., I, 10).

Afară de odihna în ziua a șeptea, Dumnezeu așezase în Legea veche serbătorî pentru prăznuirea întîmplărilor în care el arătase puterea sa într'un chip mai strălucit; și zile de pocăință pentru a face pe poporul său să-și spăsească greșalele săvîrșite.

Biserica Ortodoxă, credincioasă acestor învățăminte dumnezești, a orînduit serbătorî și zile de pocăință, cari trebuiesc a fi sfințite, ca și Duminica, de către toți credincioșii.

Serbătorile mai însemnate sînt:

1. Nașterea Sfîntei Fecióre, Maica lui Dumnezeu;

2. Intrarea în biserică a Maicei Domnului.

3. Buna-Vestire.

4. Nașterea lui Iisus Christos sau Crăciunul.
 5. Epifania sau Arătarea Sfintei Treimi la Botezul lui Iisus Christos.

6. Intrarea în Biserică a Domnului Iisus Christos (Intimpinarea).

7. Schimbarea la față a Domnului.

8. Duminica Stilpărilor sau intrarea biruitoare a lui Iisus în Ierusalim.

9. Paștile sau Invierea Mîntuitorului.

10. Înălțarea.

11. Cincizecimea, în aducerea aminte de pogorîrea Sfîntului Duh preste Apostoli și de Sfînta Treime (Duminica mare).

12. Înălțarea Sfintei Crucii, în aducerea aminte de crucea aflată de împărătesa sfînta Elena.

13. Adormirea Maicei Domnului.

Zilele de pocăință rînduite de Biserică sînt:

1. Postul mare, care ține în tot timpul celor patru-zeci de zile de dinaintea serbătorii Paștilor, și care a fost așezat în aducerea aminte de postul Mîntuitorului în pustie.

2. Mercurile și vinerile de peste săptămîină, în expierea trădării lui Iuda și a morții lui Iisus Christos.

3. Postul Crăciunului, Adormirei și Apostolilor, așezate ca pregătire pentru serbătorea nașterii lui Iisus Christos, Adormirei Sfintei Feclóre și Apostolilor, prăznuiți la un loc a doua

zi de serbătorea vîrfelnicilor lor, Sfîntul Petru și Sfîntul Pavel.

În timpul Duminicilor și al celor-l-alte zile de sărbătore rînduite de Biserică, creștinul trebuie: 1. a nu lucra; 2. a se ocupa de fapte religioase; căci odihna trebuie *sfințită*, și legile lui Dumnezeu și ale Bisericei s'ar călca mai mult prin neorînduială și lenevire decît prin lucru.

Pentru a *sfinți* Duminicile și serbătorile, trebuie: 1. a fi de față la liturgie sau alte rugăcîuni cari formeză cultul public, și la propoveduirea cuvîntului lui Dumnezeu; 2. a ne îndeletnici în particular cu rugăcîuni și cu lecturi evlaviose, mai cu sémă cu cetirea Sfintei Scripturi; 3. a face milostenii și alte fapte de dragoste creștinească.

După cum se calcă legea lui Dumnezeu și a Bisericei nesfințind ziua a șéptea a săptămînei și zilele de serbătore, tot așa se păcătuește împotriva legei dumnezeesti petrecînd cele-l-alte zile în lenevire. În adevăr, lucrul este obligator pentru toți în timpul zilelor de lucru, precum și odihna în zilele în cari acéstă odihnă trebuie ținută. Fie care, decî, e dator să lucreze după starea în care l'a pus dumnezeésca Providență, și a sfinți lucrul său prin rugăcîunea zilnică și prin intențiunea constantă de a face voința lui Dumnezeu tot-de-una.

A CINCIA PORUNCĂ.

«Cinștește pre tatăl tău și pre muma ta».

Cinstea cuvenită părinților aduce îndatorirea neapărată de a-î iubi, de a-î respecta, de a-î asculta, de a le da ajutor în bóle și la bătrînețe, de a ne ruga, după mórtea lor, pentru mîntuirea sufletelor lor și de a îndeplini cele din urmă voințe ale lor.

Dumnezeu a început al doilea șir de porunci cari cuprind datoriile noastre către aprópele, prin aceea care se rapórtă la părinți, pentru a ne face să înțelegem că familia trebuie a avea primul rang în inima noastră, și că la ea trebuie să se rapórté primele noastre datorii, în urma acelora ce avem de îndeplít către Dumnezeu.

Sub Legea veche, Domnul dedea o maí lungă viéță acelora ce-și îndeplineau în totul datoriile către părinții lor (Gen., XXXVII) și pedepsea cu mórte pe acei ce-î necinsteau (Exod, XXI, 16).

Sub Legea nouă, Dumnezeu respălătește și pedepsește, de ordinar, în chip spiritual. Aceia, dar, ce nu-și îndeplinesc datoriile către părinții lor, sînt vrednici de mórte spirituală sau de osîndă; iar acei ce le îndeplinesc vo. fi respălătiți cu viéță vecinică și întru tot fericită, căci Dumnezeu îi va binecuvînta și le va da harul său pentru a îndeplini cele-l-alte datorii.

A ȘESEEA PORUNCĂ.

«Să nu ucizi».

Porunca este generală. E oprit omului a se ucide pe sine însuși, ori de a ucide pe alții. *Sinuciderea* este interzisă ca și *omuciderea*.

Prin acest cuvânt de pe urmă, se înțelege omorul săvârșit de către un om asupra altui om cu intențiunea pozitivă de a-l săvârși.

Numai Dumnezeu are drept de viață și de moarte asupra omului. Inșă, punînd buna rînduiala ca temelie a tovarășiei omenești, el a împărtășit puterilor legiuite drepturi pentru păstrarea legilor fundamentale ale societăței. Nu trebuie deci a se privi ca omucidere oprită pedepsa cu moarte aplicată celor ce au înfrînt temeliile ordinei sociale am înlesni crime, de exemplu, prin asasinat.

Nu se pôte iarăși privi ca omucidere oprită, omorul ce se săvârșește, în caz de legitimă apărare a sa, a patriei sale, a familiei sale și, în general, a aprópelui său pe nedrept atacat. Ba am fi și părtași la omucidere dacă, din lașitate, n'am da ajutor celor ce sînt în primejdie, căci am înlesni cu chipul acesta crima de omucidere.

Dacă, în cazurile de legitimă apărare, cel care atacă este omorît, omorîtorul nu e vinovat de omucidere; acéstă moarte pôte fi privită ca dréptă

pedepsă a unui act contra căruia aveam dreptul să ne apărăm pe noi înșine sau pe alții.

Sinuciderea este o adevărată omucidere, căci noi nu avem mai mult drept asupra propriei noastre vieți, ca asupra vieții altora. Numai Dumnezeu, care ne-a dat-o, poate să ne-o ia.

Duelul este împotriva poruncei a șesea a lui Dumnezeu, căci în *duel* omul își primejduiește propria sa viață și aduce lovire vieții aprópelui său. Mórtea, care este urmarea unui duel, este un omor tot atât de vinovat ca și asasinatul.

A ȘEPTEA PORUNCĂ.

«Să nu preacurvești».

Căsătoria este legea fundamentală a familiei, și familia este temelia societății întregi. Preacurvia, sfărîmînd legătura căsătoriei, punînd, în familie, un principiu de nelegitimitate și neorînduială, atacă decî în sași societatea. Iacă pentru ce Dumnezeu a făcut din ea obiectul unei opriri anume. Acei ce desprețuesc această oprire se rescólă tot o dată împotriva unei legi formale a lui Dumnezeu și împotriva chiar a temelilor societății. Ei săvîrșesc o crimă, care, în Legea veche, era pedepsită cu mórte din porunca lui Dumnezeu. Sub Legea nouă, el pune pe acei ce se fac vinovați de această crimă, ca să zic așa,

în afară de familie și chiar de societate, fiind-că nu li se dă voe de a încheea o nouă căsătorie, după ce au întinat primul lor angajament, care poate fi rupt legalmente în urma crimei lor.

A OPTA PORUNCĂ.

«Să nu furi».

Prin acéastă poruncă este oprit de a-și însuși cine-va, prin orî și ce mijloc, ceea ce este al altuîa.

Proprietatea este pusă cu chipul acesta în rangul principiilor fundamentale ale societăței ome-nești, și tot ce aduce lovire proprietăței, este o vină.

Nu păcătuim numai contra acestei porunci prin furțișagul propriu zis, adecă prin luarea cu de-a sila sau prin violenție a lucrurilor sau valorilor altuîa, ei și pricinuind pagube; făcîndu-ne cămătari; înșelînd orî în privința greutăței, orî în privința calităței banilor sau mărfurilor; neplătînd datoriile; neîndeplinind conștiințios datoriile sarcinei pentru care priimim vre o plată; profitînd de vre o nenorocire mare publică pentru a ridica din cale afară prețul óre căror mărfuri; întrebuintînd mijlóce hoțestî pentru ridicarea sau scăderea valorilor publice, și a profita de acésta în paguba altora.

In sfîrșit, tot ce aduce lovire proprietăței al-
tuia, într'un fel óre-carele, este oprit de legea
lui Dumnezeu.

A NÓUA PORUNCĂ.

«Să nu mărturisești mărturie
mincinosă împotriva aprópe-
lui tău».

Aprópele se bucură de onóre, și, precum nu
se cuvine a-í răpi proprietatea, tot așa nu tre-
bue să-í atingem nici onórea.

Atingem onórea aprópelui, cînd dăm impro-
tiva lui mărturie mincinosă înaintea tribunale-
lor; cînd contribuim cu știință la osîndire ne-
dréptă; cînd aducem la judecată o plîngere
nelegitimă; cînd zicem sau cugetăm rău de ci-
ne-va, fără a fi obligați la acésta *in conștiință*.
Omul e obligat în conștiință de a cugeta și a
zice rău de acei ce s'au făcut vinovați de crime
contra societăței, cînd acésta este de trebuință
pentru a lumina justiția. Se îndeplinește atunci
o datorie socială, și vinovatul, care a atacat so-
cietatea, perde tóte drepturile sale la onórea de
care el însuși s'a desfăcut prin crima ce a să-
vîrșit.

A ZECEA PORUNCĂ.

«Să nu poftesti casa aprópelui tău, nici femeea lui, nici sluga lui, nici slujnica lui, nici boul lui, nici asinul lui, nici toate câte sînt ale aprópelui tău».

A pofti este a dori să câștigăm, prin mijloce nedrepte, ceea ce este al aprópelui.

Ast-fel, gîndul de a face rău este oprit tot pe atît ca și fapta rea; păcatul, de și este numai înlăuntrul omului, e tot păcat. Tótă gîndirea, tótă dorința care are de scop un lucru oprit, întinéză spiritul și inima și le face vinovate înaintea lui Dumnezeu.

Nu trebuie a pofti femeea aprópelui, adecă e oprit de a hrăni cugetări sau dorințe adultere.

Nu trebuie a pofti bunurile aprópelui, adecă nu trebuie să căutăm a le dobîndi pe căi oprite de lege.

Deoseblrea între Bisericile creștine în privința legii lui Dumnezeu.

Biserica romană are cele zece porunci ale lui Dumnezeu, însă nu le împarte ca Biserica Catholică de Răsărit. Ea face numai una din cele două dintîi, care se rapórtă la adevăratul cult și la cultul oprit, și împarte pe cea de a zecea în două: una, prin care este oprit de a pofti

femea aprópeluî; alta, prin care e oprit de a pofti bunurile lui. Ea are deci *trei* porunci cari se rapórtă la Dumnezeu, și *șapte* cari se rapórtă la aprópele.

Acéstă împărțire este după bunul plac și nu se póte vedea pe ce se sprijinește Biserica romană pentru a face dóuă porunci din aceea care este dată ca a zecea în Decalog. După acéstă lege, patru porunci se rapórtă la datoriile către Dumnezeu și șése la datoriile către aprópele.

Biserica Catolică de Răsărit a respectat acéstă împărțire ast-fel cum a fost dată de Dumnezeu prin Moisi.

* * *

Se póte zice, în general, că Biserica romană învață o *doctrină morală* asemenea aceleea a Bisericei Ortodoxe. Cu tóte acestea, trebuie a observa că, prin greșalele ei în credință și prin înoirile ei neiertate în administrarea tainelor, a păcătuit împotriva cultului orînduit în întâia poruncă. A păcătuit mai cu sémă prin nóua ei învățătură despre *Neîntinata Zemislire*, a cărei urmare este îndumnezeirea Sfintei *Fecióre*. Mai mulți din teologii ei autorizați, între alții Newman și Nicolas, au făcut acéstă încheere cu aprobarea cel puțin implicită a papei și a episcopilor.

O altă urmare a acestei false învățăture este

că, cultului adresat Sfintei Fecioresi s'a schimbat natura și a devenit un adevărat cult de *latrie* sau de *adoratiune*. Nu mai e o simplă *chemare întru ajutor*, care, după învățătura romană *de acum*, trebuie a fi adresată Sfintei Fecioresi; este *rugăciunea* propriu zisă, adică cultul întemeeat pe *credință*, în puterea trecerei ce are Sfânta Fecioră la însuși Dumnezeu; adică cultul întemeeat pe nădejde, în virtutea mijlocirii mai cu folos din partea Sfintei Fecioresi decât aceea a lui Iisus Christos; adică cultul întemeeat pe *dragoste*, care face din Sfânta Fecioră scopul nemijlocit a totă activitatea religioasă. Ar fi cu greu de crezut până la ce întreceri nelegiuite au ajuns scriitorii Bisericeii romane relativ de Sfânta Fecioră. Ei nu se tem cel puțin de a da *ca inspirate* scrierile cele mai de rușine în această privință, precum acelea ale Mariei d'Agrèda și ale surorii Emmerich, luate întocmai după *evangeliile apocrife*, sporite cu închipuirii neorînduite și contradicătoare ale unor creeri bolnavi.

Biserica romană a rătăcit asupra tuturor poruncilor fără excepție, autorizînd deosebirile cu ajutorul cărora *cazuiștii* înlătură prescripțiunile cele mai pozitive. Se pôte zice că nu e nici o îndatorire morală de care să nu pótă scăpa cu ajutorul acestor distincțiuni iezuitice. Să aducem un singur exemplu pentru a da o idee despre acésta: Se presupune un om, carele, din ură îm-

protiva unuia din vecinii săi, voește a ucide unul din animalele lui domestice; acela se înșală și ucide unul din animelele domestice ale altui vecin. Este ținut el să întorcă paguba? „Nu, răspunde cazuistul.—Pentru ce? Pentru-că el n'avea gândul săucidă animalul pe care l'a omorât“. In Biserica romană s'au scris o grămadă de cărți mari pentru a arăta toate cazurile analoge de conștiință și a sfărîma, prin urmare, toate poruncile morale și însuși simțul moral.

* * *

Protestanții au explicat rău întîia poruncă, pretinzînd că nu se pôte da Sfinților un cult secundar de *onóre* și de *chemare în ajutor*. Eî amestecă chemarea în ajutor cu rugăciunea propriu zisă, de și aceste două acte religioase sînt cu totul deosebite. Prin *rugăciune* facem act de *credință*, de *nădejde* și de *dragoste*. Prin *chemarea în ajutor*, cerem intervenirea Sfintei Fecîore, a Îngerilor și a Sfinților pe lîngă Dumnezeu. Nu facem din eî *mijlocitori*, căci nu e decît un mijlocitor, Iisus Christos; însă le cerem de a fi interventori pentru noi, ca prin meritele Singurului Mijlocitor să dobîndim dela Dumnezeu harurile ce ne sînt de trebuință.

* * *

Biserica anglicană onorează pe Sfinți, dar nu-'i

chémă în ajutor, pentru-că ea a priimit, în această privință, zăpăcéla și greșala protestanților.

Biserica anglicană și Bisericile protestante explică rău a două poruncă, care oprește închinarea la idoli, pretinzînd că orî-care icónă respectată este un idol. Ele se pun ast-fel în contrazicere cu însași Sfînta Scriptură și nu țin sémă că Dumnezeu a oprit numai icónele ce ar fi să le adorăm ca pe niște dumnezei, adecă idoli propriu ziși.

Aceste Biserici contrazic deopotrivă Sfînta Scriptură, pretinzînd că nu trebuie a cinsti mósștele Sfinților. Ei rătăcesc, căci corpurile Sfinților au fost tot-de-una, în Vechiul și în Noul Testament, obiectul unui mare respect, ca unele ce au fost sfințite de Sfîntul Duh, și cari au slujit ca organe ale unor suflete sfinte.

Cît pentru poruncile morale cuprinse în legea lui Dumnezeu, Biserica anglicană și Bisericile protestante le priimesc în sensul lor hotărît și lămurit; ele nu au *cazuiști* pentru a le schimonosi.

III.

DESVOLTAREA EVANGELICĂ A LEGEI LUI DUMNEZEU.

Legea evangelică dată de Iisus Christos pe un munte din Galileea, nu este protivnică legii iudaice dată prin Moisi pe muntele Sinaî. Și una și alta are obârșie dumnezească. Numai, legea evangelică este desvoltarea celei dintîi și aplicarea ei mai desăvîrșită. Ea este prescurtarea a tótă morala creștină, după cum legea din Sinaî era prescurtarea a tótă morala mozaică.

Iisus Christos a dat legea sa în nouă hotărîri numite *Fericiri*, pentru că încep cu cuvîntul *Fericiti*. Mîntuitorul a început hotărîrile sale prin acest cuvînt, pentru a face să se înțelégă că adevărata fericire, în această lume, constă în săvîrșirea virtuței și că prin ea căpătăm fericirea și în lumea viitoare.

Iacă acele nouă *Fericiri*:

1. „*Fericiti* cei săracl cu duhul, că acelora este împărăția cerșurilor.

2. „Fericiți cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia.

3. „Fericiți cei blînzi, că aceia vor moșteni pămîntul.

4. „Fericiți cei ce flămînzesc și însetoșează de dreptate, că aceia se vor sătura.

5. „Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui.

6. „Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pre Dumnezeu.

7. „Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema.

8. „Fericiți cei izgoniți pentru dreptate, că acelora este împărăția cerurilor.

9. „Fericiți veți fi cînd vă vor ocări pre voi și vă vor goni și vor zice tot cuvîntul rău împotriva vîștră, minșind pentru mine;

„Bucurați-vă și vă veseliți, că plata vîștră multă este în ceruri; ast-fel s'au prigonit proorocii cari au fost înainte de voi“.

ÎNTÎIA FERICIRE.

«Fericiți cei săraci cu duhul, că acelora este împărăția cerurilor».

Spiritul de deslipire, de lepădare de sine însuși, este virtutea de căpetenie a creștinului, care nu trebuie a privi nici lumea, nici bunurile tre-

cătore, ca scopul pentru care el a fost creat; care nu trebuie a se privi pe sine ca scopul pentru care lumea și bunurile ei au fost făcute. Spiritul de lepădare de sine este protivnic *egoismului*, care este vițiul cel mai anticreștin. Egoistul se stiméază pe sine și se admiră în cugetările sale: acésta e mîndria; el își închipuește că totul este făcut pentru a îndeștula gusturile și pofttele sale: de aici iubirea nemăsurată de bunurile acéstei lumii, iubire care se preface în robia omului la tóte lucrurile în care el crede că găsește fericirea. Din acéșta robie se naște o stare destrăbălată, care nu póte fi pentru om decît un isvor de su-părări, de ticăloșii fizice și morale, de *nenorocire*.

Creștinul, prin spiritul de sărăcie, ajunge la un rezultat cu totul opus. Dacă Dumnezeu i-a dat bogățiile, el le întrebuintéază nu pentru vre un scop egoist și pentru a căuta în ele fericirea sa, ci ca pe o *vistierie* al căreii iconom milostiv trebuie să fie el. Dacă este lipsit de bunurile acéstei lumii, el își înalță inima mai pe sus de dorințele pămîntești și-'și ridică privirile spre o lume mai bună, la care va ajunge cu atît mai sigur, cu cît nu va fi înfășurat în niște legături cari ar putea să-l lege de lumea pămîntescă. Bogat sau sărac, creștinul trebuie să aibă spiritul de lepă-dare, și numai cu acéșta condițiune el are, chîr din lumea acésta, *împărăția cerurilor*. Ce este

acéstă împărăție, dacă nu adevărul și harul? Și poate cine-va să aibă aceste bunuri cînd se închină propriilor sale cugetări, în loc de a su-pune, prin credință, spiritul său cuvîntului lui Dumnezeu? cînd își lîgă inima de bunurile acesteî lumî în loc de a le face să slujéscă pentru sfințirea sa?

Spiritul lumeî, după Sfîntul Apostol Ión (1. Epist. a S. Ión, II, 16), este: „Pofta trupului, pofta ochilor și trufia vieței“. Spiritul creștinismului este cu totul dimprotivă, adecă lepădarea de plăcerile trupesti nelegitime, de bogățiile vremel-nice cari încătușéază inima nóstră cu ajutorul ochilor, de mîndrie care se arată în tóte actele *omului lumeș* și care nu e alta decît iubirea de sine peste măsură sau egoismul.

Prin întîia fericire, Iisus Christos a înfățișat prin un cuvînt caracterul de căpetenie al adevăratului discipul, în opunere cu părtașul *lumeî*. Acest din urmă nu se vede decît *pe sine* ca scop a tot ce este, și, voind a se folosi de orî și ce ca *mijloc* de fericire, se face rob totului și ajunge nenorocit. Creștinul, din protivă, nu vede nimic în lumea acéstă care să fie vrednic de a-î lega spiritul și inima. El are tot-de-una ochiî ațintiți asupra lumeî viitoare, unde va fi cu totul fericit, și nu se slujește de cele ale lumeî, orî de ce natură ar fi ele, decît ca de *mijloce* pentru a ajunge la scopul pentru care

a fost creat, adecă *ceriul*. De aici, acel spirit de lepădare pe care Mîntuitorul l'a numit *spirit de sărăcie*. Bogatul și săracul pot să-'l practice de o potrivă. Cel care este bogat și încărcat de onoruri pôte fi *sărac* prin simțimintele sale, de îndată ce el nu privește bunurile și onorurile sale decît ca mijlôce ce i-a dat Providența pentru a face fapte de dragoste și de dreptate. De altă parte, cel ce este lipsit de bunurile acestei lumi, pôte fi sgîrcit și mîndru prin dorințele sale nelegitime, și privind bunurile pe cari le poștește ca isvor al fericirei. Omul pôte avea, decî, binecuvîntarea sărăciei în mijlocul bogățiilor, și blestemul bogățiilor în sînul sărăciei. Iisus Christos n'a înălțat pe sărac maî pe sus de bogat *pentru-că este* lipsit de bogățiile acestei lumi. Bogatul și săracul sînt de o potrivă înaintea Lui de îndată ce au și unul și altul spiritul de sărăcie și de lepădare de sine. *Adevăratul sărac creștin* este acel care nu-'și lipește inima de bunurile lumei, iar nu acel ce e lipsit de ele.

„Săracul, zice Sfîntul Ión Gură-de-Aur (Omil. II, §. 5.), nu este acel care n'are nimic și care dorește mult. Bogatul nu este acel care are și care restrînge trebuințele sale. Voința și chipul de a trăi este care face pe bogați și pe săraci, iar nu lipsa sau belșugul bunurilor acestei lumi“.

Fericitul Augustin învață aceeași doctrină: „Invățați-vă, zice el (asupra psalm. 85, n°. 3),

a fi *săraci și în lipsă*, voi cei cari aveți ce-va în această lume; așijderea și voi cari nu aveți nimic. Se găsec sāraci mīndri în sārăcia lor, și bogați smeriți în belșug. Inșă, *Dumnezeu mīndrilor stă împrotivă*, fie ei îmbrăcați în mătasă sau acoperiți cu sdrențe; *celor smeriți le dă dar*, orī de au bogățiile acestei lumī, orī de nu le au. Dumnezeu are în vedere inima, o cum-pănește și o cercetază. Voi nu vedeți cum-păna de care el se slujește, dar fiți încredințați că tōte cugetările vōstre sīnt cīntārite“.

Toți Pārīnțiī Bisericeī, fără abatere, au explicat ast-fel întīia din cele nōuă hotārīri ale lui Iisus Christos. Evangelia întrégă îi este explicătōrea credincīosă.

Creștinul, sub stăpīnirea spiritului de desli-pire și de lepādare de sine, are *împărăția lui Dumnezeu* în lăuntru său, cīnd Dumnezeu *împărătește* peste tōte cugetările și înclinările sale. Din acēsta urméză, în spiritul și inima sa, o armonie dumnezeescă, care-ī dă o înainte gustare a fericirei de care se va bucura în viēța nemuritōre în lumea viitōre.

Inșă, de și omul pōte fi *sārăc* în sīnul bogățiilor, totuși este încredințat că aceste bogății sīnt adese-orī o ispită de a se alipi prea mult de bunurile lumēi și de a perde spiritul de sārăcie. Pentru acēsta Iisus Christos a zis, că mai lesne este a trece cămila prin urechea acului decīt

bogatul a intra întru împărăția lui Dumnezeu (Mat., XIX, 24)¹⁾. Pentru acesta iarăși Mîntuitorul zicea bogatului, care-î cerea o regulă pentru a putea fi desăvîrșit: „De voești să fii desăvîrșit, mergi, vinde-’ți averile tale și le dă săracilor, și vei avea comoră în ceriū, și vino urmază mie“ (Mat., ibid., 21). Inșă, această regulă se adresează numai acelor pe cari Dumnezeu îi chemă la o stare deosebită de lepădare cu totul; ea nu este o regulă generală impusă tuturor.

Abaterea ce se împotrivesc legei cuprinsă în întîia fericire este egoismul, carele are de obîrșie *mîndria*, adecă iubirea nemăsurată de sine. Acastă abatere face ca noi să raportăm *total* la noi înșine; să ne privim ca scopul sau ținta a tot ce există; să ne înălțăm mai pe sus de alții.

1). Trebuie să observăm că se explică cuvîntul *cămilă* (funia corăbiei) și prin cuvîntul *cămilă*, ast-fel: cei bogați vor intra mai cu greutate în împărăția lui Dumnezeu decît *cămila* prin porțița ce se numea la Ierusalim *urechîa acului*. In adevăr cămila nu putea să trecă decît cu greutate, chiar după ce se lua de pe ea tot ce ducea. Învățătura este aceeași in amîndouă aceste explicări. După explicarea din text expresiunea *urechîa acului* nu mai este metaforică. Pentru ca *funia corăbiei* (cămila) să trecă prin *urechîa acului*, trebuie să fie redusă la cele mai subțiri proporțiuni. Acesta e tot o figură relativ de spiritul de deslipire și de lepădare.

A DÓUA FERICIRE.

«Fericiți cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia».

Iisus Christos a poruncit nu numai liniștea sufletului în necazuri și în neajunsuri, ci a înălțat durerea și lacrimile la înălțimea unei virtuți.

De la căderea în păcat, durerea a fost sorta celei mai mari părți a omenirii. Filozofia a cercat fără folos toate sistemele pentru a nimici această rană, dar nu va ajunge la acesta, după cum nu se poate ajunge la a schimba natura omenescă însași. E mai bine a învăța dela Mîntuitorul să sfințim lacrimile și să le facem a ne sluji la fericirea noastră.

Pentru acesta trebuie a trăi în acea stare de *plîngere interioară* de care se vorbește adese-orî în Sfintele Scripturi, și care ne face a socoti neajunsurile acestei vieți, ca niște mijloce pentru a ne deslipi de lume și a năzui după vecinicile mîngîierî. Iisus Christos în *a dóua fericire* n'a avut în vedere lacrimile văzute, cari curg pe față, ci simțimîntul care este isvorul lacrimilor, adecă o inimă atinsă de durere și de spiritul de pocăință.

După cum iubirea de bogății poate fi la un loc cu o sărăcie adevărată, și bogății pot avea spiritul de sărăcie; tot așa sînt uni, cari, copleșiți de durere în această lume, se dedau cu în-

focare, prin dorințele lor, spre bucuriile lumii; sînt uniți, din protivă, cari, în mijlocul plăcerilor, nu-și lăgă inima de ele.

In fericirea a doua, ca și în celelalte, e vorba mai ales de simțimintele inimei. Iisus Christos nu osîndește *în acésta fericire* bucuriile legitime, nevinovate, precum nu aprobă durerea însoțită de desnădejde. El a învățat numai că plăcerile, prin ele înseși, pot fi, ca și bogățiile, o pedecă pentru desăvîrșirea creștină; că e mai cu greu de a se mîntui în mijlocul plăcerilor decît în necazuri. În adevăr inima se deslipește mai cu ușurință de lume, cînd nu vin plăcerile spre a ne lua dela cele cerești și a ne face să socotim pămîntul ca un loc de desfătare.

Chiar din lumea acésta, spiritul de durere și de pocăință ne întărește împotriva relelor ce ne vin și de care nimenea nu pôte fi scutit. Se pôte zice dar, că acei ce au acest spirit se bucură de o fericire mai adevărată decît acei ce se dedau la iubirea de plăceri, — iubire însoțită de atîtea ticăloșii, și care ne lasă numai cu desnădejdea în ziua necazului. Insași mórtea este mai puțin amară pentru acei ce au trăit în spiritul de pocăință; mormîntul li se înfățișeză ca lăgănul unei vieți mai fericite, pe cîtă vreme el se arată cu tóte grozăveniile lui înaintea aceloră cari se obicînuiseră a privi bucuriile lumii ca cea mai înaltă fericire.

Cei ce plîng sînt, deci, *fericiți* încă din lumea acésta, fiind-că sînt mîngîiați și întăriți impro-tiva încercărilor. Ast-fel Sfîntul Pavel, coplesit de suferințe, lăuda mîngîerile interioare ce Dum-nezeu îi da prin harul său (II. Corint., VII, 5, 6, 7). Inșă Mîntuitorul a avut cudeosebire în ve-dere nemuritoarea mîngîiere ce va fi dată celor ce vor fi avut, în lumea acésta, spiritul de pocă-ință. Lor le va zice Mîntuitorul: *Slugă bună și credincioasă, intră întru bucuria Domnului tău*“ (Mat., XXV, 21). Atunci „întristarea se va în-tôrce într'o bucurie, pe care nimenea nu o va putea lua“ (Ión, XVI, 20, 22).

Abaterea protivnică fericirei a dóua este iu-birea nemăsurată a plăcerilor lumei sau *deșer-tăciunea lumescă*.

A TREIA FERICIRE.

«Fericiti cei blinzi, că aceia vor moșteni pămîntul».

Blîndețea este o virtute, care ne face a ne pă-s-tra liniștea sufletului în mijlocul întîmplărilor fericite sau nefericite ce pot veni peste noi în timpul vieței noastre în acésta lume. In fericire, ea ne face a nu ne lăsa cu totul în vre o bu-curie, care ne-ar face să uităm chemarea noastră vecinică; în nenorocire, nu ne lasă a cîrti îm-

protiva Providenței, care găsește cu cale să ne pună la încercare. Ast-fel explică fericitul Augustin (Cuv. 93, §. 2) a treia fericire.

„Invățați-vă dela mine, zice Iisus Christos, că sînt *blind* și smerit cu inima“ (Mat, XI, 29). Aceste cuvinte prescurtază viața sa pămîntescă; în toate acțiunile sale el ne-a dat modelul desăvîrșit al acestei liniștiri de suflet, care trebuie să fie unul din semnele de căpetenie ale creștinului.

Acel ce este în această dispoziție o va arăta în vorbele și în faptele sale. „Limba omului virtuos, zice un pios autor al Vechiului Testament (Eclis., VI, 5), e bogată în blîndețe“. Isaia, descriind mai dinainte chipul lui Mesia, zicea: „Lui nu-’l va plăcea nici sfezile, nici certele; nu va striga, și glasul lui nu se va auzi în uliți; nu va sdrobi trestia frîntă, și nu va stinge mucul încă fumegînd“ (Is., IV; Mat., XII, 18). „Iisus Christos, zice Sfîntul Petru (1. Epist. II, 21 și 22), a suferit pentru noi, nouă lăsîndu-ne pildă ca să urmăm urmelor lui. Care, ocărîndu se, împotrivă n’a ocărît; pătîmind, n’a îngrozit, ci se da în puterea celui ce-’l judeca cu nedreptul“.

Prin liniștea spiritului, omul se înalță mai pe sus de toate lucrurile pămîntești și le supune sieși; le stăpînește; nu se lasă a fi stăpînit de ele. Pentru acesta Iisus Christos a zis că, acei ce vor practica această virtute, vor moșteni pămîntul

și vor fi *fericiți*. În adevăr, dacă împrejurările lumești ne fac să perdem liniștea sufletului, ele ne pricinuesc miî de supărări și ne îngrijesc într-un atît, că ne stăpînesc cugetările și, ca să zic așa, tîtă ființa noastră.

Se pôte pricepe de asemenea prin cuvîntul *pămînt*, că ómenii cei blînzî vor moșteni *pămîntul celor vii*. Psalmistul numește așa cerîul, unde vom fi *fericiți*, ca resplată a virtuților noastre.

Păcatul protivnic blîndeței este mînia, care ne duce pînă la a ne împotrivi lui Dumnezeu sau aprópelui, cînd nu dobîndim aceea ce gîndim că avem drept. Fără îndoială, omul își pôte apăra drepturile sale legitime împotriva acelorora cari ar voi să le încalce cu nedreptul. Inșă, blîndeța ne impune datoria de a nu le apăra decît dacá e cu neputință de a face în alt fel, și de a ne feri inimile de ură, de mînie, de dorinți de rásbunare.

A PATRA FERICIRE.

«Fericiți cei ce flămînzesc și însetoșéză de dreptate, că acela se vor sătura».

Dreptatea este îndeplinirea voinței lui Dumnezeu, căci tot ce este potrivit esenței lui Dumnezeu este *drept*, și tot ce Dumnezeu voește, este potrivit esenței sale. Iisus Christos a ase-

mănat cu hrana, osîrdia de a face voința lui Dumnezeu: „Mîncarea mea, zice el, este ca să fac voea Tatălui meu carele este în ceriū” (Ión, IV, 34). A flămînzi și a însetoșa de dreptate, este a dori cu înfocare acea hrană de care vorbește Mîntuitorul, adecă îndeplinirea voinței lui Dumnezeu întru noi și în tótă lumea. Fómea și setea de dreptate sînt exprimate în acéstă cerere din Rugăciunea Domnésca: „Facă-se voea ta precum în ceriū și pre pămînt!” Dacă facem voea lui Dumnezeu, cugetările, simțimintele, faptele noastre vor fi *drepte*; nu se va găsi în ele nimic nedesăvîrșit. Dacă voința lui Dumnezeu ar fi împlinită de tótă lumea, ar urma din acésta dumnezeesca armonie care domnește în ceriū.

Fómea și setea pentru acéstă dreptate, dacă ele sînt adevărate, trebuesc neapărat a se arăta în osîrdia de a ne *hrăni* cu acea dreptate, adecă de a potrivi tóte faptele noastre, dinlăuntru și de afară, cu voința lui Dumnezeu, în îndeplinirea datoriilor noastre către Dumnezeu și către aprópele. Acéstă hrană va întări sufletul nostru și-l va *sătura*. După cum omul simte o mulțămire trupescă cînd prin hrană își potolește fómea, de asemenea sufletul se va simți fericit după ce se va hrăni cu voința lui Dumnezeu sau cu dreptatea.

Acéstă fericire a unei conștiințe împăcate este simțită chîiar din lumea acésta; însă ea nu va fi

desăvîrșită decît în viața viitoare; căci numai acolo se va face tot-de-una voința lui Dumnezeu, fără a fi abătut dela această prin stricare naturii. Psalmistul privește la această fericirea cînd strigă: „Dreptatea ta, o Dumnezeule, este ca munții cei înalți, judecățile tale ca adîncul cel mare. . . . Fiii ómenilor se trag sub umbra aripilor tale. Sătura-se-vor din grăsimi casei tale, și-ți vei adăpa din izvorul desfătărilor tale; căci la tine este izvorul vieții, întru lumina ta numai, vedem lumină!“ (Ps. XXXV).

Însă, după Psalmistul, această *săturare* de fericire nu va fi desăvîrșită decît în ziua cînd „cel ce umblă întru dreptate va vedea fața lui Dumnezeu și se va sătura cînd i se va arăta slava sa“ (Ps. XVI, 15).

Abaterea protivnică iubirei de dreptate este stăruința în nedreptate sau în păcat; este *iubirea răului*. Este foarte adevărat, că omul pòte cădea în această stare de plîns, în care, răul și nedreptatea sînt plăceri pentru el, în care, se rescòlă împotriva voinței lui Dumnezeu. Prietenii răului, adevărații părtași ai lui Satana, au fost mulți tot-de-una și se vād mai ales între aceia cari au nesocotit harul lui Dumnezeu. Inima lor se învîrtoșeză, spiritul lor se întunecă; ajung în stare de „a zice binelui rău și a face întunecul lumină“ (Is., V, 20), și sufletul lor se face *vistierie de răutate* (Luca, VI, 45).

A CINCIĂ FERICIRE.

«Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui».

Prin această fericire Iisus Christos poruncește iertarea insultelor. „Fiți milostivi, a zis el, precum și Tatăl vostru cel ceresc este milostiv!“ (Luca, VI, 36). Sfântul Pavel, explicînd aceeași poruncă, zice așa: „Imbrăcați-vă întru îndurare și *milostivire* ..., suferind unul pre altul și iertînd unul altuia, de are cine-va împotriva cui-va pîră. Precum și Christos a iertat vouă, așa și voi“ (Colos., III, 12 și 13). Explicînd cererea din Rugăciunea Domnască, care corespunde cu această poruncă, am amintit că Dumnezeu nu ne va ierta decît în măsura în care și noi înșine vom fi iertat.

De vom căpăta dela Dumnezeu iertarea greșalelor noastre, vom fi *fericiți* chiar din viața acésta, prin strînsa încredere ce vom avea în milostivirea lui Dumnezeu, și mai cu sémă în lumea viitoare unde păcatele noastre, dacă am fost milostivi către frații noștri, „*vor fi albe ca zăpada*, atunci cînd ar fi fost roșii ca cărmezinul“ (Is., I, 18).

Abaterea protivnică milostivirei este ura, care se arată prin cîudă, pismă, răsbunare.

Acest păcat lipsește de fericire în această viață prin turburările mari ce el produce; el ne va lipsi de fericirea vecinică, căci Dumnezeu va face

cu omul urîtor și răsbunător după cum și acesta va fi făcut cu alții

Precum ura duce pe om la a face tot felul de rău aprópeluî său, tot ast-fel milostivirea îl duce la a face tot felul de bine, orî în rînduîlala duhovnicéscă, orî în rînduîlala vremelnicéscă.

A ȘÉSEA FERICIRE

«Fericiți cei curați cu inima, că acela vor vedea pre Dumnezeu».

Prin *curăția inimei* se înțelege întréga potrivire a simțimintelor cu *binele*, practica sinceră și intimă a virtuților, ale cărorra fapte sîntem datorî a le face și la arătare. Acel care are inima curată este creștin desăvîrșit, căci după Sfîntul Pavel, creștinul desăvîrșit are *ochiî inimei luminați* (Etes., I, 18); el póte decî *vedea* pe Dumnezeu cu mai multă înlesnire, în acéstă vieță mai întîi, în tóte lucrările prin carî se arată, pîna îl va vedea *față în față* și fără vâl în vieța cea prea fericită.

Dumnezeu fiind adevărul și binele absolut, este pentru spiritul și inima nóstră, ceea ce este sórele pentru natură. Precum nourul întunecă sórele și lipsește pămîntul de razele luî binefăcátore, tot așa păcatul se pune între Dumnezeu și sufletul nostru, care se găsește ast-fel lipsit de

lumină și de viață. Dacă păcatul nu este întru noi, spiritul nostru priimește lumina dumnezească și inima noastră sémănă cu un ceriú limpede. Dumnezeu vine, ca să zic așa, de față întru noi, ne luminéză, ne încâlzește și ne face a da róde din destul. Ast-fel binele se face una cu inima, care devine *liberă* de fătárnicie, de greșală și de tot răul; ea are atunci pe Dumnezeu întru dînsa; îl vede și-l simte. De aici o fericire nespusă, chiar în acéstă viață.

Inima, ast-fel unită cu Dumnezeu, este scăpată de tóte patimile ce ar putea să o întineze, adecă de poftele neregulate și nelegitime. „Inimă curată zidește întru mine Dumnezeule, zicea Psalmistul către Dumnezeu, și *dah drept* înoeste întru cele dinlăuntru ale mele“. (Ps., 50). Acéstă dispozițiune, datorită harului, ne descoperé pe Dumnezeu, după aceste cuvinte ale Mîntuitorului: „De veți petrece voi întru cuvîntul meu cu adevărat ucenicii mei veți fi și *veți cunoște adevărul*. . . . Cel ce păzește poruncile mele îl voiú iubi pre el și *mă voiú arăta pre sinemi lui*“. (Ión, VIII, 31, 32; XIV, 21). „Mulțamescu-ți ție Părinte, Dómne al ceriului și al pămîntului, că ai ascuns acestea de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pre ele celor umiliți“ (Luca, X, 21).

A ȘEPTEA FERICIRE.

«Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema».

Făcătorii de pace sînt aceia cari iubesc pacea, cari caută a o avea cu tótă lumea, cari se silesc de a o reazeza cînd ea este turburată. „Nu pôte omul să fie făcător de pace, zice Sfîntul Grigorie de Nyssa (Cuv., 7 asupra Fericirilor), dacã nu se va sili a avea pacea și a o înlesni aprópelui. Inșã, pentru a fi așa, trebuie mai întîi a începe prin a avea pacea cu sine însuși“. „Ce folos vei avea de vei împãcui pre alții, zice fericitul Ieronim, dacã în lãuntru tãu vițiile îți fac rãzboi?“ (Ieron., *asupra sfîntului Mat.*, Cart. I). Acest rãzboi dinlãuntru este, în adevãr, dupã Sfîntul Iacov, isvorul luptelor în afarã: „De unde sînt rãzboe, zice el, și de unde sfezi între voi? Au nu din desmerdãrile vóstre, cari se luptã întru mãdulãrile vóstre?“ (Sf. Iacov, IV, 1). Pentru acésta Sfîntul Ambrozie zice ast-fel: „Incepeți a avea pace cu voi înși-vã, pentru ca, stãpînind pacea întru voi, să o puteți înlesni și altora“ (Sfînt. Ambr., *asupra sfîntului Luca*, Cart. V).

Sînt dóuã feluri de pace: pacea lui Iisus Christos și pacea lumei: „Pacea mea las vóuã, zice Mîntuitorul, pacea mea dau vóuã, nu precum lumea o dã, eu o dau vóuã“ (Sfîntul Ión, XIV,

27). Pacea creștină este adevărată; ea are ca temelie pacea cu Dumnezeu și cu sine însuși, prin biruința asupra vițiilor. Pacea lumescă e numai la arătare; ea are ca temelie numai interesul, prefăcătoria și ipocrizia. A fi pacinic în înțelesul creștinesc, este a lupta cu putere împotriva *a tot ce este rău*; căci numai prin această luptă se poate ajunge la pacea dumnezească. Inșă acela carele, pentru socotelii omenești, închide ochii înaintea vițiilor și greșalelor, acela nu năzuește la pacea creștină, nu privește decît la pacea fățarnică a lumii; nu e *făcător de pace* decît în înțelesul osîndit de Iisus Christos. Pe cît pacea creștină, care are de principiu adevărul, este un bine de dorit, pe atît pacea lumescă, întemeiată pe îndatoriri vinovate, este de temut; căci ea ascunde un noian de fățarnicie și de nepăsare. Ea nu este pace, ci o slăbănie spirituală.

Iisus Christos a fost *făcător de pace* cînd a gonit din Templu cu lovituri de bici pe neguțători; fariseul care aproba negoțul nelegiuit, era *nepăsător* față cu respectul ce trebuia să aibă către Templu.

Pacea, înțelesă în totă întinderea ei, este rezultatul respectului reciproc al drepturilor și datorțiilor. A voi pacea este a face ca toate drepturile să fie respectate și toate datorțiile împlinite; este a conlucra la *buna rînduială obștească*. A-

céstă bună rînduială are ca *rațiune* pe însuși Dumnezeu, isvorul a tot *dreptul* și a tot *binele*; acel ce caută a o înfința, se arată *fiu al lui Dumnezeu*.

Iacă pentru ce Iisus Christos a zis, că *făcătorii de pace se vor chema fiii lui Dumnezeu*.

Făcătorul de pace lucrînd pentru pacea dumnezească sau creștinască, se găsește în luptă cu toate greșalele, cu toate vîtiile, cu toate interesele lumești; el e dator de a lupta cu atît mai cu mult curagiu, cu cît voește a ajunge la scopul său cu mai mult folos. In acest înțeles Iisus Christos a zis: „Să nu socotiți că am venit să aduc pacea pre pămînt; n'am venit să aduc pacea, ci *sabia*“ (Mat., X, 34). El a adus *sabia* împotriva falsei păci a lumei. Creștinul, slujindu-se de ea, se arată cu adevărat *făcător de pace*, fiind-că se luptă pentru *pacea lui Dumnezeu*, singura pe care Iisus Christos a avut-o în vedere.

Abaterile protivnice iubirei de pace creștinască sînt: părășia cu răul și cu greșala, prefăcătoria și fățarnicia, cari sînt isvórele *păcei lumești*; nepăsarea.

A OPTA FERICIRE.

«Fericii cei isgonii pentru dreptate, că acelora este împărăția cerurilor».

Acastă fericire este urmare a celei premergătoare. Luptându-se împotriva răului și greșelii pentru a stabili *pacea lui Dumnezeu*, omul se pune în primejdia de a suferi prigoniri pentru *aceea ce este drept*.

O asemenea împrejurarea pentru viitor trebuie oare să înspăimânte pe adevăratul creștin? Nu; și Mîntuitorul îl prevestește că, suferind prigonire pentru dreptate, va avea *împărăția cerurilor*, și, prin urmare, fericirea.

Se poate înțelege că, chiar în lumea acésta, omul cinstit și drept, care, în luptele sale împotriva nedreptăței, nu este însuflețit decît de niște motive mai pe sus de fire, se găsește fericit; el se simte mulțămit într'o stare ce se pare nenorocită acelora cari nu sînt însuflețiți decît de un înjosit interes, mărginit în hotarele vieței de acum. Fericirea constă mai mult în mulțămirea interioară pentru îndeplinirea datoriei, decît în bucuria pentru tot ce lumea numește plăceri. În urma unei asemenea mulțămiri, acel ce suferă pentru dreptate are mai dinainte *împărăția cerurilor înlăuntru său*; el e fericit chiar din acésta lume, și Dumnezeu îl va respăli cu

atît mai mult, în viața viitoare, cu cît se va fi luptat mai bine în această viață.

Abateră osîndită în fericirea a opta, este *lașitatea*, care împedecă pe om de a se lupta pentru dreptate, și care îl face a prețui mai mult falșa liniște a lumii decît lupta pentru cele ale lui Dumnezeu.

A NOUA FERICIRE.

«Fericirî veți fi cînd vă vor ocări pre voi și vă vor goni și vor zice tot cuvîntul rău împotriva voastră, mințind pentru mine.

Bucurați-vă și vă veseliți că plata voastră multă este în ceruri; ast-fel s'au prigonit proorocii cari au fost înainte de voi».

Chiar atunci cînd lupta pentru dreptate ar atrage adevăratului creștin blesteme, prigoniri, defăimări, el ar trebui să se bucure de acesta. Cu cît va suferi mai mult, cu atît va fi mai mare resplata ce-l așteptă în ceruri. Iisus Christos aduce aminte de Proorocii cari au suferit în această lume prigoniri și mórte, ca preț al chemării ce îndeplineau în numele lui Dumnezeu.

Acel ce se devotéză pentru dreptate, adevăr și bine, a urmat Proorocilor Vechiului Testament; el va avea aceeași sórtă în timpul de acum, dar și aceeași resplată în vecînicie: resplată deose-

bită, cunună cu atît mai strălucită, cu cît va fi suferit mai mult.

Iisus Christos, murind pe cruce, a învățat pe ucenicii săi că e mai bine a suferi mucenicia decît a consimți la nedreptate. Curagiul adevăratului creștin trebuie a merge pînă la mórte pentru Dumnezeu și Religie.

Lașitatea este osîndită cu atît mai aspru, cu cît *curagiul creștinului* este mai mult lăudat de Mîntuitorul.

Nu vom arăta aici nici o deosebire între Bisericile creștine cu privire la dezvoltările evangelice date legei dumnezeiești de Iisus Christos. Adevărurile înfățișate în cele nouă Fericiri sînt priimate de toți creștinii. Unii tîlmăcitori raționaliști n'au înțeles învățătura creștină și decî au explicat-o cît se pôte de greșit. Nu ne preocupăm de sistemele lor. Datoria noastră a fost de a arăta lămurit și drept adevăratul înțeles al Fericirilor, așa cum a fost priimit tot-de-una de către acei ce au avut și au fericirea de a fi ucenicii ai Mîntuitorului.

PARTEA A TREIA

DISCIPLINA BISERICEI ORTODOXE.

I.

ISVORUL LEGILOR DISCIPLINARE.

Disciplina Bisericeii este adunarea legilor sau *canónelor*¹⁾ pe cari Apostolii, însuflați de Dumnezeu, și episcopii urmașii lor, purtați de acelaș Duh, le-au așezat dela începutul Bisericeii, pentru păstrarea credinței, moralei și așezămintelor lui Iisus Christos.

Apostolii au dat celor dintii episcopi óre-cari regule pentru buna cîrmuire a Bisericeii. Aceste regule, mai întii păstrate prin tradițiune, au fost scrise în decursul seculului al treilea, și se numesc *Canónele Apostolilor*. Biserica Ortodoxă are opt-zeci și cincî, cari forméză temelia disciplinei sale; ea respinge cartea numită *Așezăminte apostolice*, ca fiind falsificată de către eretici.

¹⁾. *Canon* este un cuvînt grecesc care însemnéză *regulă*.

După *Canónele Apostolilor*, Biserica Ortodoxă are pe acelea ale sinodului ecumenic din Niceea, ale sinódelor locale din Ancira, Neocezareea, Gangra, Antiohia și Laodiceea, întărite prin adoptarea generală; pe acelea ale sinódelor ecumenice: întâiul din Constantinopole, din Efes, din Halcedon; pe acelea ale sinódelor din Sardica și din Cartagena; ale unui sinod din Constantinopole ținut în anul 394; epistolele *canonice* ale sfântului Dionisie și sfântului Petru al Alexandriei; ale sfântului Grigorie Făcătorul de minuni; ale sfântului Atanasie, ale sfântului Vasile, ale sfântului Grigorie de Nyssa, ale sfântului Grigorie de Nazianz, ale sfântului Amfilohie; ale episcopilor Alexandriei: Timotei, Teofil și Ciril; ale lui Ghenadie al Constantinopolei și *canonul* Bisericeii din Africa, publicat de sfântul Ciprian

Acestea sînt monumentele legislative, cari, la sfîrșitul secolului al șéptelea, formau temelia disciplinei Bisericeii Ortodoxe. Ele au fost arătate atuncî în sinodul *Trulan*¹⁾, întrunit la Constantinopole pentru a ține locul sinódelor ecumenice al cincilea și al șéselea, cari nu făcuseră canóne de disciplină.

Adăugînd la monumentele arătate mai sus și canónele sinodului *Trulan*, precum și ale sino-

1). Ast-fel numit pentru-că s'a ținut *sub domul* (turla) palatului imperial din Constantinopole.

dului al șéptelea ecumenic, avem legile cari forméză și astăzi *corpul dreptului canonic* în Biserica Catolică de Răsărit.

Aceste legi 'și-au păstrat tótă puterea lor pînă și acum. Și fiind-că ele înfățișéză disciplina Bisericeii din timpul celor dintii șépte secole, urméză din acésta, că și în ce privește disciplina, Biserica Ortodoxă de Răsărit este și astăzi aceea ce era Biserica primară.

De abia dacă s'ar putea arăta, în legislațiunea ei, óre-cari mică schimbări, cari nu țin de ființa lucrurilor, și pe cari numai împrejurările le au făcut trebuinciose.

La începutul seculului al cincilea se adunaseră deja într'un *Codice de canóne* legile date de cele dintii dóuă sinóde ecumenice și de cele cinci sinóde locale din Ancira, Neocezareea, Gangra, Antiohia și Laodiceea. In anul 451, sinodul ecumenic din Halcedon aprobă acest *Codice*. Sinodul *Trulan* îl completează. Acesta este izvorul disciplinei Bisericeii Ortodoxe.

Se vede din actele sinodului *Trulan*, că Biserica romană, încă din seculul al șéptelea, se depărtase de disciplina generală în mai multe puncte. Dela acea epocă ea n'a făcut decît a se depărta și mai mult.

In seculul al șéselea, un călugăr din Roma, Dionisie cel Mic, făcu o traducere în limba latină a *Codicelui de canóne*, care era în gre-

cește. El priimi în colecțiunea sa numai cele dintîi 50 de *Canóne ale Apostolilor*, și adause cîte-va *Decretale*, sau scrisori canonice ale episcopilor Romei, dela Siriciu. în 398, pînă la Anastasie al II-lea, în 498. După această colecțiune s'a urmat în apus pînă la sfîrșitul secolului al optulea.

Acest vechi codice bisericesc este, în fond, acelaș cu al Bisericei de Răsărit.

Însă, dela secul al nouălea, se respîndi în apus un nou codice numit *False Decretale*, pentru-că principalele dispozițiuni erau luate din niște pretinse scrisori canonice ale episcopilor Romei din cele dintîi secole. Cu tótă întunecimea ce domnește asupra începutului acestei compilațiuni, nu putem să nu fim isbiți de coincidența ce există între ivirea ei și înființarea puterei papale; și e de ajuns de a arunca o simplă ochire pentru a vedea că tóte dispozițiunile din ea aveau de scop să legitimizeze întreprinderile episcopilor Romei. Mulțămită neștiinței ce domnea în privința începuturilor Bisericei, se priimiră ca autentice niște acte, cari, totuși, purtau în sine tóte semnele falsității, ast-fel s'a început în apus acea prejudată, care tot mai este, că puterea papală este din secul apostolic.

Maî multe Biserici apusene protestară contra noului codice și se ținură de cel vechi. Bise-

rica *Franciei* sau *galicană* se rosti cu mai multă putere decît cele-l-alte; pentru acesta s'a dat vechiulu codice, păstrat de Biserica Franciei, numele de *galicanism* sau *drept galican*. Vechile codice, răsăritean și apusean, fiind aceleași în fond, urmază că un ortodox și un galican trebuie să aibă aceleași regule în tot ce privește disciplina Bisericeii. S'au făcut, în paralel cu *Falsele Decretale*, mai multe colecțiuni ale vechilor canóne; ast-fel sînt acelea ale lui Reginon, Burkhard, Yves de Chartres.

Papii, credincioși *Falselor Decretale*, au aplicat și au întins cu timpul tóte dispozițiunile lor; pentru acesta ei au ajuns pîna la a pretinde infailibilitatea și a introduce absolutismul în Biserică. Ei s'au depărtat tot mai mult, din secul în secul, de disciplina Bisericeii primare.

În seculul al doî-spre-zecelea, un călugăr benedictin, Grațian, se apucă se facă o nouă colecțiune de canóne în care a unit pe cele vechi cu *Falsele Decretale*, și ast-fel contribui mult la respîndirea părerilor greșite asupra disciplinei, căci cartea lui fu priimită în evul mediu pentru învățămîntul *Dreptului bisericesc*.

La acesta se adăuseră mai multe colecțiuni de Decretale ale papilor cari au trăit pe urmă; ast-fel e compilațiunea în *cinci cărți* a lui Raymond de Pegnafort; cartea a șésea sau *sexta* publicată de Bonifaciu VIII; *Clementinele*; în

sfârșit *Extravagantele*, adecă Decretalele ce ră-
tăcesc în afară de Corpul Dreptului. Aceste
bucăți ajunseră foarte numeroase; ele au înlocuit
în Biserica romană de acum toate celelalte mo-
numente legislative și toți codicii.

În Bisericiile despărțite de Ortodoxie și de
papa, disciplina este atît de încurcată, contra-
zicătoare, căzută în părăsire că e de prisos a
mai vorbi. Aceste Biserici, rupînd cu tradițiunea,
respingînd tótă autoritatea, sau păstrînd din ea
numai aparența, n'au putut păstra un corp de
legi respectate. Ele au căzut într'o situațiune
mixtă, în care legile statului au modificat sau au
înlocuit pe mai toate legile vechi ale Bisericeii.

II.

OBIECTUL DISCIPLINEI.

Tóte legile Bisericeii au de obiect: 1. organi-
zarea acțiuneii cîrmuitoare așezată de Iisus Christos;
2. păstrarea credinței și moralei, și administra-
rea legitimă a tainelor; 3. păstrarea adevăratu-
lui cult.

Studiind canónele se văd în ele dispozițiunile
cele mai înțelepte asupra diferitelor subiecte, din
cari cele mai principale sînt:

I.—Treptele ierarhice: episcopatul, presviteratul și diaconatul;

Treptele inferioare;

Alegerea bisericășilor;

Virtuțile ce ei sînt datorî a practica;

Abaterile de cari sînt datorî a se feri;

Iurisdicțiunea bisericescă și raporturile între diferitele trepte;

Sinódele;

Procedurile bisericesti;

Starea monahală.

II.— Condițiunile pentru definițiunile credinței;

Formele pentru osîndirea schismelor și ereziilor;

Penitențele canonice;

Regulele pentru legitima administrare a celor șapte taîne.

III.— Impărțirea bisericescă a anului;

Slujbele;

Serbătorile;

Infrînările;

Bisericile și sfințirea lor;

Obiectele cultului public.

Nu putem arăta, în acéastă carte, decît cele principale, cari fac obiectul disciplinei Bisericeî. Trebuie să trimitem pentru amănunte la cărțile anume asupra acestei materii, și, înainte de tóte, la *Codicile de canóne*.

Trebuie să spunem numai că, între canóne, tre-

bue să facem deosebire fundamentală între acelea ce impun o obligațiune universală și permanentă, și acelea ce nu cuprind decît dispozițiuni locale sau trecătoare.

Aceste din urmă nu sînt obligatorii pentru toate Bisericile. Cele dintîi, din potrivă, trebuie a fi aplicate de toți și a sluji de bază la regulamentele particulare ce episcopii au dreptul de a face pentru buna cîrmuire a Bisericilor ce sînt chemați a administra.

III.

CÎRMUIREA BISERICII.

Deși, în această carte, trebuia să ne mulțămim de a schița în trăsături mari disciplina Bisericeii, totuși este neapărat trebuincios să dăm órecarî amănunte asupra cîrmuirii ei, cu atît mai mult că falsele noțiuni respîndite în apus asupra acestui subiect au schimonosit tótă disciplina în Biserica romană și au desfîințat-o în cele-l-alte tovrășii creștine.

Domnul nostru Iisus Christos a așezat *preoția* pentru a cîrmi Biserica sa, și acea preoție se vede, încă din timpul Apostolilor, împărțită în trei trepte: Episcopatul, presviteratul, diaconatul. Episcopatul a urmat apostolatului. După cum apostolatul a fost *unul* și toți Apostolii au avut

aceeași putere și aceeași onoare, de asemenea, episcopatul este *unul*, fiind ținut de toți episcopii *solidarmente și în comun*.

Ast-fel e doctrina învățată de Părinții Bisericeii, și în deosebiri de sfântul Ciprian, în *Tratatul* său *despre unitatea bisericeii*.

Episcopatul cel *unul*, cîrmuind tîntă Biserica *prin o acțiune comună*, cu ajutorul preoților și al diaconilor, e *instituțiunea divină*, forma guvernămîntului așezată de către însuși Iisus Christos.

Pătrunsă de această cugetare, Biserica, reprezentată prin episcopi, a căutat, prin instituirii secundare, să facă mai lesnicîosă *acțiunea comună* a episcopatului în cîrmuirea societății creștine. De aici ierarhia din *drept bisericesc*, pe care a pus-o lîngă ierarhia din drept divin. Această ierarhie a fost așezată mai întîi, ca să zic așa, prin forța lucrurilor. Episcopul stabilit într'un oraș mare avea firește mai multă însemnătate decît cel dintr'un oraș mic. Se vede din actele întîiului sinod ecumenic din Niceea că, încă dela începutul secolului al patrulea, episcopul Romei se bucura de o putere óre-care asupra celor din orașele vecine cu această capitală, în virtutea *unui vechi obiceii*; că episcopul Alexandriei întindea jurisdicțiunea sa asupra tuturor episcopilor din Egipt și Libia. Aceste obiceuri fură confirmate; episcopii ce-

lor trei capitale ale imperiului roman: Roma, Alexandria și Antiohia, au fost priviți ca cei dintîi episcopi ai Bisericeii, cu o jurisdicțiune în ore-care cerc hotărît. S'a adaus și episcopul Ierusalimului, din cauza aducerilor aminte legate de acel sfînt oraș, și acești patru episcopi priimără titlul de *patriarhi*.

Cînd Constantin cel Mare a făcut din Bizanț, Constantinopolea, episcopului acestui oraș i se de-
te de asemenea titlul de patriarh, și fu pus în *al doilea rang*, pentru-că Constantinopolea se fă-
cuse a dóua capitală a imperiului.

De atuncî au fost cinci patriarhi în capul e-
piscopatului.

Alți episcopi, puși în orașele *capitale ale*
diocezelor imperiului roman, priimără de aseme-
nea o putere mai înaltă în cercul *diocezan*, cu
titlul de *exarh* ori de *primat*, după rangul
orașelor unde ei erau episcopi.

Diocezele imperiului roman erau împărțite
în *provincii*; în capul fie-căreia din ele era o
capitală (*metropolă*). Episcopiî acestor orașe
priimără titlul de *arhiepiscopi* sau *metropoliți*.

Mai multe orașe avînd titlul de *cetăți*, atîr-
nau de capitală. Episcopiî *cetăților* fură simpli
episcopi.

Acéstă întocmire este și acum aceea a Bise-
riceii Ortodoxe de azi.

Adunîndu-se în capitale, episcopiî forméază

sinódele provinciale. Episcopiî mai multor provincii întrunite într'un Stat sau un Patriarhat forméză *sinódele naționale*. Episcopiî tuturor Patriarhatelor întrunite, forméză sinódele ecumenice sau de a tótă lumea.

Episcopatul nu lucréză cu chipul acesta decît în *comun*; fie-care episcop conlucră la cîrmuirea obștésză a Bisericeî; autoritatea este *conciliară* sau *colectivă*, și unitatea rezultă din acțiunea *comună* și *colectivă* a episcopatului, care este *unul*.

Drepturile episcopilor sînt de o potrivă întru cît decurg din hirotonie sau sfințire. Privilegiile de *onóre* și de *iurisdicțiune*, care n'au un caracter divin și care vin dela Biserică, trebuiesc a fi regulate prin canónele ce le servesc de bază. Ast-fel privilegiile patriarhilor, exarhilor, primaților și metropoliților nu pot avea decît întinderea fixată de sinóde.

Canónele nedînd patriarhului Romeî vre un privilegiu deosebit, mai pe sus de privilegiile celor l-alti patriarhi, urméză că el n'are drept nici la titlul de *cap al Bisericeî* ce-și însușește, nici la o *primație óre-care de autoritate*. Incă mai puțin póte pretinde, — după cum și face, — aceste privilegii ca cuvenindu-i-se din *drept divin*. După canóne el nu era decît *primul* din cei cincî patriarhi. Despărțindu-se de Biserică, el 'și-a perdut drepturile, și episcopul Constan-

tinopolei, al doilea patriarh, a ajuns primul păstor al adevăratei Biserici.

Acest titlu curat onorific, nu-î dă nici o iurisdicțiune asupra Bisericilor neatârinate de patriarhatul său. Fie-care Biserică națională se guvernează de către episcopii săi; și, dacă se ridică vre o cesiune care interesază Biserica întregă, inițiativa acțiunii comune este a episcopilor cari au un motiv deosebit de a chema în ajutorul lor, în favórea sănătoasei învățături, conlucrarea fraților lor în episcopat.

Dacă un sinod este adunat, el e prezidat *de drept* de către patriarh, după ordinea lor ierarhică, sau, în lipsa lor, de către unul sau mai mulți episcopi, cei mai înălțați, după ordinea stabilită de Biserică.

Dacă hotărârile acestei adunări sînt priimate de tótă Biserica, ele capătă prin acésta caracterul de ecumenicitate, și aceste hotărîri devin *legi generale*. Dacă adunarea are caracter *local*, hotărârile ei nu fac regulă decît pentru Bisericile ce sînt reprezentate în acea adunare.

Așa că, în cîrmuirea Bisericei Ortodoxe, totul conlucră la a ajuta acțiunea comună a episcopatului, a păstra caracterul *conciliar* sau *colectiv* al autorității, a combate acțiunea *monarhică* a unui singur episcop în paguba drepturilor *comune* ale tuturor.

Cu totul alt-fel este în Biserica Romană, în care totul conlucră întru a nimici acțiunea comună în favoarea supremației unui singur episcop, monarh absolut, rezumînd în el singur autoritatea Bisericeii.

PARTEA A PATRA

LITURGIA BISERICEI ORTODOXE

I.

IDEE GENERALĂ DESPRE LITURGIE.

Liturgie se numește serbarea jertfei lui Iisus Christos, tot-de-una ținută în Biserică, în chip mistic, prin dregătoria preoțescă.

Domnul, binecuvîntînd pînea și vinul, le-a dat *pe fie-care în parte* Apostolilor săi dîcîndu-le: „*Acesta este trupul meu, carele se frînge pentru voi...; acesta este sîngele meu, carele se varsă pentru voi...; acesta să faceți întru pomenirea mea*“.

Credincioasă acestei porunci a Domnului, Biserica Ortodoxă sfințește *separat* pînea și vinul, cari devin trupul și sîngele lui Christos. Trupul și sîngele ast-fel *separate, figurază și per-*

petuéză sacrificiul Rescumpărătorului, o *dată jertfit* pe Calvar. Sacrificiul este *unic*; însă el este *perpetuat*, în Biserică, nu numai prin efectele sale, adecă prin harurile și meritele al căror izvor este el, ci *în el însuși* prin realitatea trupului și a sîngelui jertfit lui Dumnezeu sub chipul pînei și vinului.

Sacrificiul real al lui Iisus Christos a fost *consumat* pe Calvar, însă el începu o dată cu viața sa trecătoare. Pentru această liturgia Bisericii Ortodoxe este *aducerea aminte de întréga viață* a Mîntuitorului.

Înainte de viața sa pămîntescă, Iisus Christos viețuia ca *Mesia*, pentru poporul lui Dumnezeu, în proorociile și în riturile ce constituiau cultul Legei vechi, și cari erau atîtea *figuri* ale sacrificiului său. El era ast-fel rațiunea a tot cultul iudaic, și întru dînsul, *așteptat ca Mesia*, au fost mîntuiți aleșii din Vechîl Testament.

Biserica Ortodoxă n'a uîtat această fază a vieței *mesianice* a lui Iisus Christos; ast-fel că liturgia ei este *memoria* completă a Mîntuitorului: a vieței sale mesianice în riturile figurative și proorocii, a venirii sale în această lume, a propoveduirii sale, sacrificiului, morței, înmormîntărei, învierii, înălțării, vecinicei sale împărății. Biserica Ortodoxă aplică ast-fel, în tótă întinderea sa, cuvîntul Mîntuitorului: „*Acésta să faceți întru pomenirea mea*“. Iisus Christos se arată,

în adevăr, *cu totul întreg*, în sevîșirea liturגיעi.

Biserica Ortodoxă privește liturgia ca un adevărat *sacrificiu*, și nu-l deosebește de sacrificiul de pe cruce. Cînd Iisus Christos a zis: „*Acesta este trupul meu, carele se frînge pentru voi... Acesta este sîngele meu, care se varsă pentru voi...*,” n'a avut în vedere numai mórtea care era să sufere pe Calvar, fiind-că el a dat pînea și vinul *consacrate* ca însuși trupul și însuși sîngele care erau a fi *jertfite* pe cruce, și a poruncit a se reînoui acéstă junghiere *întru pomenirea lui*.

Liturgia este, decî, tot de o dată o *înfățișare* a sacrificiului Domnului, prin elementele euharistice; și însuși acel sacrificiu *continuat, perpetuat*, fiind-că trupul și sîngele Domnului se găsesc acolo în starea lor de junghiere sau de separațiune.

Iisus Christos se proaduce pe sine însuși în sacrificiul liturgic, prin dregătoria preoțescă, după cum s'a proadus pe sine însuși în timpul vieței sale pămîntești. Ofranda adusă lui Dumnezeu *fiind reală*, urméză că *sacrificiul este real*, de și mórtea nu e *înfățișată* decît în chip mistic.

Jertfa fiind *aceeași*, sacrificiul liturgic nu pôte fi deosebit de sacrificiul de pe cruce.

El s'a proadus lui Dumnezeu singur și nu pôte fi proadus decît lui, fiind că el este *actual de adorațiune* prin excelență.

El s'a proadus pentru *cei vii*, pentru ca meritele lui Iisus Christos să le fie aplicate; el s'a proadus pentru cei ce au murit în comunicarea trupului și sîngelui lui Iisus Christos, după cum zice fericitul Augustin (Cuv. 172, *de Verb. Apost.*); pentru acésta se face pomenire de ei producînd sacrificiul⁴.

Morții cari nu s'au despărțit de Biserică, participă la efectele sacrificiului lui Iisus Christos; de aceea Biserica tot-de-una a făcut pomenire de ei la sevîrșirea liturgiei.

Așijderea ea a făcut tot-de-una pomenire de Ingeri și de Sfinți, spre a-i preamări în Iisus Christos și a-i *chema în ajutor*, pentru ca, serbînd împreună cu ei sfînta jertfă, tótă Biserica să ia parte la acésta.

Ast-fel Biserica întrégă, compusă din credincioșii lumii nevăzute și din acei ai lumii văzute, ia parte la sacrificiul liturgic și se află întrunită în jurul altarului, pe care junghierea Mielului lui Dumnezeu se va perpetua pînă la sfîrșitul vécurilor¹).

1). Liturgia singură nu constituie *cultul public* în Biserica Ortodoxă. Cele-l-alte slujbe fac de o potrivă parte din ei. Dar fiind-că liturgia este actul cultului cel mai important, noi am crezut a ne putea măr-gini, în acéstă carte, la explicarea lui. Cele-l-alte slujbe au caracter *disciplinar* și pot varia, după caracterul popórelor, în vreme ce liturgia fiind *punctul central* a tótă religiunea, aparține credinței, în părțile ei esențiale.

În Biserica romană se numește *liturgie* totalitatea riturilor Biserice; liturgia propriu zisă e numită *missă*. Biserica Ortodoxă a păstrat cu drept cuvînt numele de *liturgie*, pentru a însemna serbarea

Biserica romană a păstrat, în ceea ce privește sacrificiul euharistic, aceeași învățătură *dogmatică* ca și Biserica Ortodoxă; numai, ea a adoptat, în ceea ce privește serbarea ei, niște obiceiuri protivnice celor ale Bisericeii primare. Ast-fel, ea serbeză liturgiile în taină sau *misse tainice*; săvârșește mai multe liturgii în aceeași biserică și pe acelaș altar; săvârșește o mulțime de misse *în toate zilele*. Acestea sînt tot pe a-tîtea *abuzuri*. După învățătura Bisericeii primare, liturgia trebuie a fi tot-de-una săvârșită în auzul tuturor, pentru ca clericii și credincioșii să pótă lua parte la ea, prin rugăciunile ce sînt datorî a zice ca răspuns la "acelea ale preotului; nu trebuie a se face liturgia de două ori, în aceeași zi, pe acelaș altar; liturgia nu are a se săvârși decît în anumite zile hotărîte. Aceste zile erau la început, în apus ca și în răsărit, Duminica, Mercuria și Vineria a fie-cărei săptămîni și zilele de sărbătoare.

Afară de abuzurile ce am arătat, Biserica romană a introdus, în săvârșirea liturgiei, schimbări pe cari le vom arăta mai la urmă.

sacrificiului de pe altar, fiind-că ea este, prin excelență, *serviciul public* (acesta e sensul gramatical al cuvintului *Liturgie*) și actul însemnat al *dregătoriei preoțești*.

II.

LITURGIA PREGĂTITORE (PROSCOMIDIA).

Vięta Mesianică a lui Iisus Christos.

Preotul, după ce a făcut rugăciunile de pregătire, se îmbracă în veșmintele preoțești¹⁾, și, însoțit de diacon, se duce la *proscomidie*. Acesta este o masă pusă în partea de miază noapte a sanctuarului și pe care masă s'au așezat mai dinainte cinci pîni²⁾, vin, vasele, acoperemintele (procovețele) și alte obiecte trebuincioase în timpul săvîrșirei sacrificiului.

Preotul ia una din pîni în mîna stîngă și cu lancea (copia) ce ține în mîna dréptă, face de trei ori semnul crucei pe partea ce are să o ridice și care are a fi sfințită.

Această parte a pînei reprezintă pe Iisus Christos *figurat* în Vechiul Testament. Pentru aceasta, preotul, luînd pînea, rostește aceste cuvinte: „Intru pomenirea Domnului Dumnezeuului și Mîntuitorului Nostru Iisus Christos“. Apoi înfînge pe rînd lancea la drépta, la stînga, sus

1). Veșmintele preoțești sînt: 1. stiharul, care îndeobște e de culoare albă; 2. epitrahilul; 3. cingătórea; 4. mănecútele, care acoperă mînecele stiharului; 5. felonul. Dacă preotul a primit dreptul de a purta *epigonatiu*, îl pune înainte de felon.

2). Pînile pórta pe partea deasupra o întipărire pătrată împărțită în patru părți prin o cruce, și purtînd monogramul lui Iisus Christos în litere grecești: IS. XS. NI. KA: *Iisus Christos, biruitor*.

și jos, așa ca să deslipescă partea care are a fi sfințită. Infigînd lancea, zice aceste cuvinte profetice ale lui Isaia: „Ca o ôie spre junghiere s'a adus“. — „Și ca un miel nevinovat fără de glas împotriva celui ce-l tunde pre dînsul, așa nu 'și-a deșchis gura sa“. — „Intru smerenia lui, judecata lui sa ridicat“. — „Și némul lui cine-l va spune?“

Pe cînd preotul taie ast-fel, în chip figurativ, Mielul rescumpărător, diaconul stă în picîore lîngă el, țînînd orariul în mîină, și, la fie-care tăetură, zice: „Domnului să ne rugăm!“

În fine preotul înfige copia a cincea ôră în laturea pînei, spre a putea ridica partea destinată pentru sfințire; în aceeași vreme rostește aceste cuvinte ale lui Isaia: „Că s'a ridicat de pre pămînt vieța lui“. Partea pînei ast-fel ridicată se numește *agneț* (mîel), pentru-că ea este figura mîelului pascal ce reprezenta pe Iisus Christos în Vechiul Testament. Agnețul se așeză pe disc¹⁾ așa ca partea cu monogramul lui Christos să fie de desupt. Atunci diaconul zice: „Junghie Stăpîne“. Preotul junghie cruciș *sfînta pîne*, zicînd: „Junghie-să mîelul lui Dumnezeu cel ce ridică păcatul lumei, pentru vieța și mîntuirea lumei“. Apoi întôrce sfînta pîne așa ca partea

1). Se numește: așa o tăviță pe care se pune *sfînta pîne* și părțile figurative. Pentru ca acoperemîntul (procovețul) cu care se acopere să nu atingă nici pînea nici părțile, se pune deasupra o stea formată din două semi-cercuri țintuite împreună prin un șurub al cărui vîrf are forma unei stee.

care are monogramul lui Christos să fie în sus, și înfige lancea în partea dreaptă zicînd aceste cuvinte ale Sfîntului Ión: „Unul din oștași cu sulița cîsta lui a împuns, și îndată a eșit sînge și apă; și cel ce a văzut a mărturisit, și ade-vărată aste mărturisirea lui“.

Indată diaconul tîrnă în potir vin, figura sîngelui, și apă, în aducerea aminte de aceea care a eșit din cîsta Mîntuitorului.

Acestea sînt riturile misterioase prin cari Biserica Ortodoxă amintește pe Iisus Christos figurat în Vechiul Testament. Pentru a face să se înțeleagă mai bine încă, că el a fost *unicul Rescumpărător al lumei*, fie cu titlul de *Mesia cel așteptat*, fie cu titlul de *Mîntuitor, Fiul lui Dumnezeu intrupat*, Biserica pune în jurul *sfintei pîni* pe toți sfinții Vechiului și Noului Testament, figurați prin pîrticelele scose din celelalte patru pîni, puse pe proscomidie. Una din acele patru pîni figurază pe Sfînta Feciîră. Luîndu-o, preotul zice aceste cuvinte: „Intru cinstea și pomenirea prea binecuvîntatei, slăvitei, Stăpînei noastre, Născătoarei de Dumnezeu și pururea Feciîrei Maria, pentru ale căreea rugăciuni priimește, Dîmne, jertfa acîsta întru jertfelnicul tău cel mai pre sus de ceriuri!“ Și scoțînd o pîrticică din partea de deasupra pînei, o pune pe disc în partea dreaptă a *sfintei pîni*, zicînd, cu Psalmistul: „Inainte a stătut Impărătesa de-a

drépta ta, în haîne aurite îmbrăcată, prea înfrumşetată“.

O altă pîne figuréază pe sfinţii Vechiului şi Nouului Testament cariî sînt reprezentaţi prin pîrticele puse de-a stînga sfintei pîni, în linii verticale. Pe întîia linie: Sfîntul Ión Botezătorul, Proorocii, Apostoliî; pe a dóua linie: sfinţii ierarhî, mucenicî şi monahî; pe a treia linie: sfinţii făcători de minuni fără de arginţi, rude-niile după trup ale lui Iisus Christos, la un loc cu sfîntul care se prăznuéşte în ziua cînd se face liturgia, şi toţi sfinţii *ale căror rugăciuni se cer*, Sfîntul Ión Gură-de-Aur sau Sfîntul Vasile, a căruia liturgie se săvîrşéşte.

O altă pîne figuréază *pe credincioşii în viéţă*: mai întîi pe acei ce au dregătorie bisericească. patriarhî, metropoliţi, episcopi, preoţi, diaconi; apoi pe acei ce au puterea vremelnicească, şi în particular pe Capul Statului şi familia lui; în urmă pe acei pentru cari preotul voeşte a se ruga în special. Toţi sînt reprezentaţi prin pîrticele puse de desuptul *sfintei pîni*.

Cea de pe urmă pîne reprezintă pe credincioşii repausaţi: feţe bisericeşti, principî şi alţi ortodocşi adormiţi întru nădejdea învierii şi în comunicare cu Biserica. Aceştia încă sînt figuraţi prin pîrticele puse de desuptul *sfintei pîni*, cu credincioşii în viéţă, pentru ca harul sacrificiului să cadă asupra tuturor.

După aceia, preotul acopere potirul și discul, fiecare cu câte un acoperemînt, apoi întinde un acoperemînt mai mare (aer) peste amîndouă, tămîiază sfințele daruri și se rógă lui Dumnezeu de a le primi; apoi se duce la altar (la prestol, la sfînta masă) pentru a începe *liturgia catehumenilor*.

* *

Biserica romană n'a păstrat nimic din această liturgie pregătitoare. Cu toate acestea, după órecarî obiceiuri, ce sînt încă și acum, putem crede că ea a fost în uz mai înainte, și că neîngrijirea a făcut să se dea uitărei. Așa, preotul, înainte de a săvîrși *missa* trage liniî pe *ostia* care are să se sfințescă, spre a o rupe mai cu înlesnire în timpul sacrificiului, și acopere potirul cu *un acoperemînt*, de și n'a pus încă în lăuntru nici vin nici apă. Mulți preoți romani sînt așa de neglijenți, că însarcineză *pe un simplu laic*, pe *paracliser* (*sacristan*), cu pregătirea atît de scurtă a elementelor euharistice; acel *sacristan* duce chîiar elementele pe altar și rînduește tot ce e de trebuință la sacrificiu.

* *

Biserica anglicană avînd numai o prescurtare din liturgia romană, nu are nici un rit pentru a figura *vięta mesianică* a lui Iisus Christos și a aduce aminte credincioșilor unirea Vechiu-

lui și Noului Testament, în Iisus Christos, singurul mijlocitor.

* * *

Bisericile protestante neavînd decît o umbră de liturgie, nu ne ocupăm de învățăturile lor în această parte a cărței noastre.

III.

LITURGIA CATEHUMENILOR.

Vięta pămîntescă a lui Iisus Christos.

Vięta pămîntescă a lui Iisus Christos este împărțită în două periode: una de trei-zeci de ani, în timpul căreia Iisus Christos a viețuit retras; alta de trei ani, în timpul căreia a prooveduit învățatura Sa.

Prima periódă este compusă din trei părți de cîte zece ani.

Din cea dintîi, cunoștem faptele relative la nașterea Mîntuitorului; din cea de a doua, călătoria lui la Ierusalim, în timpul căreia a pus în mi-rare pe cei învățați; din cea de a treia, botezul ce-l priimi dela Ión Inainte Mergătorul.

Biserica Ortodoxă face pomenire de aceste trei părți ale vieței lui Iisus Christos prin cele trei

antifóne ale *intrărei* sau ale *venirei* Mîntuitorului în lume.

Diaconul zice mai întîi o ectenie duîosă, cerînd milostivirea lui Dumnezeu pentru toți credincioșii, spre a dobîndi bunurile spirituale și timporale prin rugăciunile prea Sfintei Fecioare și ale Sfinților; apoi se cîntă *intîiul antifon*. Diaconul repetă cuvintele de pe urmă ale ecteniei, și se cîntă *al doilea antifon*; repetă a doua óră cuvintele de pe urmă ale ecteniei, și se cîntă *al treilea antifon*.

După *antifóne* preotul ȳasă din sanctuar ¹⁾ prin ușa despre mează-nópte și intră iar în sanctuar prin ușile împăratești, mergîndu-ȳ înainte diaconul cu sfînta Evangelie și un cleric cu o lumină aprinsă. Acest rit figuréză pe Iisus Christos eșind din viéța retrasă ce dusesese pîná atunci pentru a aduce lumei *lumina Evangheliei*.

Intrînd în sanctuar, preotul rógă pe Dumnezeu să trimită pe îngerî în jurul sfintei mese, iar clericii îndémná pe credincioși la a se uni

1). Sanctuar se numește o parte rezervată a Bisericei unde este altarul. Ea e despărțită de restul Bisericei prin un pãrete numit *iconostas* din cauza sfintelor icóne ce sînt zugrãvite pe el. Acest pãrete are trei uși: cea din mijloc sau *ușa sfîntă* (ușile împãratești); cea despre mează nópte și cea despre mezá-zi. Pe aceste două uși laterale sînt zugrãviti *îngerî* pentru a aduce aminte că ele slujesc mai ales diaconului și clericilor pentru a îndeplini serviciul lor, și că aceștia reprezintă pe lîngă altar pe îngerii cari sînt pe lîngă tronul lui Dumnezeu, gata a îndeplini poruncile lui. Ușa sfîntă este destinată mai ales preotului, și diaconul însuși nu póte trece prin ea decit îndeplinind óre-cari rituri solemne.

cu Biserica din ceriū pentru a cînta *Alilaia* și a slăvi pe cel A-Tot-Puternic.

Atunci se cîntă *Sfinte Dumnezeule...*, în care timp preotul stă în partea de răsărit a sfintei mese și cetește rugăciunea prin care laudă sfințenia lui Dumnezeu și-î cere binecuvîntările sale.

Ascultăm după aceea învățătura lui Iisus Christos din *Apostol* pe care îl cetește un cleric, și din *Evangelie* pe care o cetește diaconul.

La fie-care din aceste cetiri, diaconul zice credincioșilor să asculte cu luare aminte și cu evlavie cuvîntul adevărului. Înainte și după *Evangelie*, credincioșii cîntă: „Slavă ție, Dómnne! Slavă ție!”

Apoi diaconul zice ectenia prin care cere milostivire lui Dumnezeu asupra tuturor membrilor Bisericeî. La fie-care cerere, clericii și credincioșii cîntă: „Dómnne miluește“ de trei ori. În timpul acesta preotul cetește rugăciunea cuvenită. Se zice apoi ectenia pentru morți, dacă este a se face pomenire anume pentru ei la liturgie. În sfîrșit se zice ectenia pentru *catehumeni* (cei chemați spre luminare cu sfîntul botez), și la urmă diaconul le spune de trei ori să iasă din Biserică.

Biserica Ortodoxă neschimbînd ce-va nici din credință, nici de obiceiurile seculilor primare, a păstrat rugăciunile pentru catehumeni și formula obicînită pentru a-î face să iasă din Biserică,

de și nu mai sînt catehumeni în sînul ei. Acésta e o aducere aminte evlaviósă și o probă, între multe altele, de *neclintirea* sfintei Biserici în tot ce privește tradițiunile apostolice. Dacă ea nu mai are catehumeni, este pentru cuvîntul că credincioșii, trecînd fiilor lor prețioasa moștenire a credinței, îi botéză îndată după naștere. Dacă ea îngăduie ca și alții afară de credincioși să asiste la liturgie, acésta e o probă de spiritul ei de blîndeță, care o împedecă de a căuta pe acei cari nu sînt ai ei, spre a-îi alunga din Biserică; însă intențiunea ei formală este deapurrerea aceeași, adecă, ca numai aceia să ia parte la liturgie, cari sînt uniți cu ea prin botez și prin aceeași credință. Acésta este intențiunea de care dă semne cînd vestește de trei ori pe catehumeni de a ieși, înainte de a se începe *liturgia credincioșilor*.

* * *

Biserica romană are *liturgia catehumenilor*, însă cu schimbări; ea o începe prin Introit sau *Intrare*; însă la acésta nu zice de cît un antifon ¹⁾. Ea a înlocuit ecteniile prin cuvintele: „*Dómne miluește!*“ repetate de șese ori; și prin acestea: „*Christóse miluește!*“, repetate de trei ori. Ea a păstrat cuvintele grecești: „*Kyrie*

¹⁾ *Procesiunea* ce ea a stabilit înainte de missă este probabil o amintire de ritul *intrării*, ast-fel cum există în Biserica Ortodoxă.

eleison, Kriste eleison“ pentru aceste chemări. *Sfinte Dumnezeule...*, este înlocuit prin cântarea: „*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu*“, care e ca explicare al *Trisaghiului*. Apoi cetește Apostolul (Epistola) și Evangelia și a dat afară tot ce se rapórtă la catehumeni. Ea sfârșește această parte a liturgiei prin cântarea Simbolului de la Niceea, care este acelaș ca și în Biserica Ortodoxă, afară de adausul cuvintelor: „*Și de la Fiul (Filioque)*“, de care am vorbit mai înainte.

* * *

Vechea liturgie galicană ¹⁾ era mai potrivită cu acea a Bisericei de Răsărit; putem zice chiar, că la început era aceeași, căci cei dintâi apostoli ai Franciei au venit din răsărit și au adus cu ei liturgia din țera lor. Monumentele prea rari ce ne-au rămas din acea veche liturgie dovedesc originea ei orientală. În ea se zicea *Trisaghiul* în loc de *Slavă întru cei de sus*, cum se face acum în Biserica romană. De la secolul al nouălea, liturgia galicană se *romaniză* puțin câte puțin. *Liturgia ambroziană* din Milan și acea din *Spania* sau *Mozarabică*, aveau de asemenea mai multe raporturi cu liturgia orien-

1). Pe care noi am restabilit-o după cele mai vechi monumente și am publicat-o cu un catehism, care cuprinde expunerea vechei învățături galicane.

tală decît cu acea din Roma. Ceî mai învățați liturgiști ai apusului sînt înțeleși asupra acestui punct. În sfîrșit însași liturgia romană, în prima ei parte numită *missa catehumenilor*, este, în fond, aceeași cu cea din răsărit. Numai că, în totalitatea riturilor și rugăciunilor ce însoțesc fie-care din părțile ce o compun, ea n'a păstrat adîncul și piosul *symbolism* al liturgiei Bisericeî Ortodoxe.

* * *

Biserica anglicană, prescurtînd și *reformînd* liturgia romană, în secolul al șese-spre-zecelea, a nimicît cu totul acest symbolism.

Iacă ordinea ce a pus în prima parte a liturgiei sale: Rugăciunea Domnăscă, urmată de o chemare adresată Sîntului Duh; cetirea celor zece poruncî ale lui Dumnezeu, urmată, după fie-care poruncă, de cuvintele: „Dómnne miluește!“ Apoi, o rugăciune pentru Capul Statului; cetirile Epistolei și Evangheliei și rostirea simbolului dela Niceea cu adausul roman (*Filioque*).

IV.

LITURGIA CREDINCIOȘILOR.

La început, preotul desface *antiminsul*¹⁾ pe altar, după acésta cetește două rugăciuni pentru credincioși, în timp ce diaconul zice ecteniî prin care cere milostivirea lui Dumnezeu asupra întregii Biserici, iar credincioșii răspund: „Dómnne miluește“ și „Amin“.

Se cîntă apoi *imnul heravimic* (Heruvicul). În timpul acesta, preotul cetește rugăciunea prin care cere gîndurî îngereștî pentru dînsul și pentru credincioși, pentru ca Biserica văzută să fie vrednică a se amesteca cu Biserica nevăzută înaintea altariului pe care Christos va să fie junghiat.

Preotul și diaconul se duc la *proscomidie*. Preotul pune pe capul diaconului *sfînta pîne* așezată pe disc și acoperită cu un procoveț. Preotul ia în mîni sfîntul potir în care este vin amestecat cu apă, care va să fie sfințit. Mergîndu-le înainte un cleric purtînd o luminare aprinsă, ies din sanctuar prin ușa despre méză-nópte, zi-

1). *Antiminsul* este o pînză de mătasă sfințită de episcop și pe care se depun elementele sacrificiului. Ea conține móște de ale sfinților, în memoria mormintelor martirilor de-asupra cărora se săvîrșea liturgia în timpul persecuțiilor. Biserica romană n'are *antimins*, dar vrea ca pe fie-care altar să fie o *peatră sfințită* de episcop și în care se pun móște. Se întinde de-asupra o pînză albă numită *corporal* pentru săvîrșirea liturgiei.

Biserica anglicană n'are nici *antimins*, nici *peatră sfințită*,

cînd rugăciuni pentru șefii Bisericeii și ai Statului și pentru toți credincioșii; apoi se duc iarăși în sanctuar prin ușile împărătești, și preotul depune elementele euharistice pe altar (sfînta masă).

Acastă *mare intrare* este simbolul lui Iisus Christos intrînd în Ierusalim, pentru a se sui la Calvar și a săvîrși acolo sacrificiul seu. Punînd sfintele daruri pe altar, tîmîindu-le și acoperindu-le cu *aerul*, preotul face pomenire de Iosif cel cu bun chip, carele înmormîntă pe Iisus, înfășurîndu-l cu giulgîu și miresme. Insemnarea acestui rit tainic este că Christos, carele va să reînoască pe altar sacrificiul său, nu este Christosul cel mort, ci Christosul cel viu, carele a ieșit cu slavă din mormînt. Iacă pentru ce se face pomenire de îngropare mai înainte de junghierea mistică.

Preotul cetește apoi rugăciunea *proscomidiei*, numită în liturgiile apusene *ofertorie*, prin care rugăciune aduce lui Dumnezeu pe Christos cel viu. Pe cînd el o cetește, diaconul zice cu voce tare o ectenie care se sfîrșește cu pomenirea Sfintei Feciore și a tuturor Sfinților. Apoi preotul, eu voce lină, și unul din clericii sau credincioșii, eu voce înaltă, zic *Crezul*¹⁾.

1). După cum am zis, eu greșală s'a pus, în liturgiile apusene, cetirea simbolului la liturgia catehumenilor; căci nu trebuie a fi cîtit decît de credincioși sau *crezătorii*, și catehumenii nu erau credincioși înainte de a fi priimit botezul. Inovațiunea n'a fos făcută decît în urma unei utărîi desăvîrșite a obiceiurilor Bisericeii primare.

Diaconul vestește apoi credincioșilor că sacrificiul va să începă. Preotul îi invită cu voce înaltă a-și înălța inimile către Dumnezeu și cetește în taină rugăciunea cuvenită, carea, în liturgiile apusene se numește *Prefață*. El o termină cu voce înaltă pentru a vesti *cîntarea de biruință*, zisă de îngeri; iar credincioșii cîntă: „Sfînt, Sfînt, Sfînt este Domnul Savaot; plin este ceriul și pămîntul de slava ta; Osana, întru cei de sus! Bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului! Osana, întru cei de sus!“

În timpul acestei cîntări, preotul cetește o rugăciune, în care serbătorește sfințenia lui Dumnezeu, carele așa a iubit lumea încît i-a trimis pe unicul său Fiu, carele înainte de a muri pe cruce a luat pîne, a binecuvîntat-o și a dat-o ucenicilor săi zicînd: „Luați mîncăți...“ Preotul zice cu glas mare cuvintele lui Iisus Christos.

Credincioșii răspund: „*Amin!*“

Preotul zice iarăși cu glas mare:

„Beți dintru acesta toți...“

Credincioșii răspund: „*Amin!*“

Diaconul înalță darurile pentru a le aduce lui Dumnezeu, și preotul chemă de trei ori pe Sfîntul Duh pentru ca să facă din pîne, trupul lui Christos; din vin, sîngele lui Christos, prefăcînd substanța lor prin virtutea sa cea a tot puternică.

Atunci ei și toți credincioșii cu dînșii înge-

nunche pentru a adora pe Iisus Christos cel prezent substanțial pe altar.

Preotul face apoi pomenire de toți sfinții Vechiului și Noului Testament, cari s'au mîntuit prin puterea aceluiaș sacrificiu, și înalță vocea pentru a face pomenire „*mai ales* de prea sfînta, curata, prea binecuvîntata, slăvita, stăpîna noastră de Dumnezeu Născătoare și pururea Fecióra Maria“.

Credincioșii răspund cîntînd un imn Sfintei Fecióre (axionul).

În timpul acesta preotul face pomenire de cîți-va sfinți în particular; de morți; de slujitorii Bisericeii; de Biserica întrîgă; de Capul Statului, de familia și de armata lui; după axion face pomenire, cu voce înaltă, de cea mai înaltă autoritate a Bisericeii, fie patriarh, fie sfînt Sinod.

Credincioșii cer cu glas mare să se facă pomenire și de ei toți.

Preotul, ascultînd dorința lor, îi recomandă pe toți lui Dumnezeu, precum și pe cei ce sufer și cari sînt în primejdi; pe binefăcătorii Bisericeii și ai săracilor; apoi cere ca toți cu o gură și c'o inimă să slăvescă și să cînte pe Sfînta Treime și să capete milostivire prin Iisus Christos.

Diaconul cere, într'o ectenie, tóte harurile de cari credincioșii pot avea trebuință. Preotul zice

tuturor credincioșilor ca să le cêră dela Dumnezeu, rostind Rugăciunea Domnescă.

Pe cînd credincioșii o zic, preotul cere miostivirea lui Dumnezeu pentru toți credincioșii și se rógă în particular, ca ei să fie vrednici a se împărtăși cu trupul și sîngele lui Iisus Christos.

Apoi cu glas înalt chêmă la cuminecare prin aceste cuvinte: „Cele sfînte pentru sfînți“.

Pe cînd la strană se cîntă Kinonicul, preotul sfărîmă pînea sfînțită¹⁾; o parte o pune în potir, în care tórnă apă caldă pentru a semnifica zelul călduros al sfînților, adecă al credincioșilor ce au a se cumineca. După o rugăciune plină de credință și de smerenie preotul și diaconul se cuminecă sub amîndouă chipurile.

Sfînțirea *figuréază* mórtea sau jertfirea lui Iisus Christos; cuminecarea este simbolul înmormîntărei. Inșă, pentru a nu se crede că Christos, *în adevăr* de față în Euharistie, móre și se îngropă din nou *în realitate*, Biserica a avut grijă ca înaintea acestor două figurî să fie alta care însemnéază *înmormîntarea*, după cum am zis mai sus.

După cuminecarea preotului și diaconului se

¹⁾ Pînea sfînțită servește pentru cuminecarea preotului, diaconului și credincioșilor, potrivit acestor cuvinte ale Sfîntului Pavel: «Toți împreună sîntem o pine și un trup, pentru că ne împărtășim toți din aceeași pine.»

deșchid ușile împărătești¹⁾, și diaconul, ținând în mîinile sale potirul, în care se află încă Euharistia sub amîndouă chipurile, îl arată poporului zicînd: „Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați!“

Strana răspunde: „Binecuvîntat este cel ce vine întru numele Domnului; Dumnezeu este Domnul și s'a arătat nouă“.

Acest rit este simbolul învierii Mîntuitorului.

Preotul împărtășește iarăși sub amîndouă chipurile pe credincioșii cari s'au pregătit la această.

După aceea preotul se rîogă lui Dumnezeu ca să binecuvinteze pe credincioși, după cum a binecuvîntat pe Apostoli cînd s'a înălțat la ceri. „*Inalță-te, zice el, la ceriuri, Dumnezeule, și preste tot pămîntul slava ta!*“

Ia apoi potirul și-l arată credincioșilor, zicînd în sine:

„Binecuvîntat este Dumnezeul nostru“, apoi cu glas: „tot-de-una, acum și pururea și în veci vecilor“.

Acest rit este simbolul înălțării, urmată de vecinica împărăție a lui Christos.

1). De mai multe ori în timpul liturghiei se deșchid și se închid ușile împărătești; n'am făcut amintire de acesta nici de multe altele, pentru-că n'am voit a da decît o idee generală despre sfînta liturghie, fără a-i explica toate amănuntele. Ar trebui o carte anume pentru a expune profundul simbolism al acestor amănunte, cari sînt din cea mai adîncă vechime.

Preotul duce sfântul potir pe masa *Proscomidiei*, strînge *Antiminsul*, în timp ce diacnul zice ectenia de mulțămire; apoi face cu Evangelia cea din urmă binecuvîntare asupra altarului și iese din sanctuar zicînd:

„*Cu pace să ieșim!*“

Ieșind din sanctuar și stînd în mijlocul Bisericeii, cetește o rugăciune prin care cere binecuvîntarea dumnezească pentru toți membrii Bisericeii.

Intră din nou în sanctuar, binecuvînteză pe credincioși și se rîgă lui Christos ca să-î miluască și să-î mîntuască, pentru rugăciunile sfintei Fecioare, Apostolilor, Patronului Bisericeii, sfîntului a căruia pomenire se săvîrșește și a sfîntului autor al liturgiei care s'a săvîrșit, orî sfîntul Ión Gură-de-Aur, orî sfîntul Vasilie, orî sfîntul Grigorie Dialogul, și în sfîrșit a tuturor sfîntilor.

După liturgie, diaconul potrivește sfintele, zicînd anumite rugăciuni.

După acéstă expunere repede a sfintei liturgii, este fôrte învederat că ea este aducerea aminte desăvîrșită de vieța lui Iisus Christos.

* * *

Am observat deja, că liturgia romană nu este atît de completă, fiind-că s'a dat afară din ea mai întîi *vieța mesianică*, și apoi, în liturgia

catehumenilor, cea mai mare parte a *simbolismului* a dispărut.

Liturgia *credincioșilor* începe prin *oblațiune*. Preotul proaduce mai întâi pâinea; apoi pune vin și apă în potir și le proaduce lui Dumnezeu. Rógă în sfârșit pe credincioși a se uni cu el în oblațiune, și chemă pe Sfântul Duh pentru ca să binecuvinteze sacrificiul ¹⁾.

Urméză apoi *Prefața* și după acésta cîntarea: „Sfînt, Sfînt, Sfînt este Domnul....“

Preotul cîntă *Prefața* cu glas mare în *liturgiile ce se aud*

Prefața este urmată de *canon*. Se numește așa partea din liturgie în timpul căreia se face sfințirea. Preotul îl cetește în taînă. În el se face pomenire de stăpînirile bisericești și politicești, de toți cei vii, și în deosebî de acei ce sînt de față la sacrificiu. Apoi face pomenire de sfînta Fecioră, de Apostoli și de toți Sfinții a căroră mijlocire el o cere.

Apoi, întinzînd mînile asupra elementelor, se adreséză la Dumnezeu *pentru a-î cere ca în virtutea puterii sale să le prefacă în corpul și sîngele lui Iisus Cristos*, carele înaintea morței sale a binecuvîntat pâinea și a zis: *Acesta este trupul meu*“, și carele a binecu-

1). Acésta chemare a Sfîntului Duh, fôrte depărtată de sfințire, nu pôte fi privită ca chemarea care este rugăcîunea de sfințire.

vîntat vinul zicînd: „*Acesta este potirul sîngelui meu. . .*”

Se crede îndeobşte, în Biserica romană, că sfinţirea se face în puterea cuvintelor de aşezarea tainei, rostite de către preot. Biserica Ortodoxă, din potrivă, învaţă că ea se face prin *chemarea Sfîntului Duh* şi *binecuvîntare*. Acastă deosebire vine, fără îndoelă, din aceea că, în Biserica romană, cuvintele de instituire urmază după *rugăciunea de chemare*, şi fac, ca să zic așa, parte din ea; pe cînd, în Biserica Ortodoxă, cuvintele de instituire sînt reamintite în chip *istoric* şi urmate de *chemarea Sfîntului Duh*¹⁾.

E sigur că prefacerea pînei şi vinului în corpul şi sîngele lui Iisus Christos nu pôte fi decît *efectul puterii dumnezeşti*. La acêsta se unesc ambele Biserici; ar trebui deci, ca şi Biserica romană să facă acastă încheere: că Dumnezeu lucrază în momentul cînd preotul, în numele Bisericeii, îl rîgă de a face minunea prefacerei.

1). Unii creştini ortodocşi obiînuesc a se da jos din strane, iar alţii şi ingenuche în vremea cînd se zice de Arhiereu ori de Preot cuvintele de aşezarea tainei Euharistiei: «*Luaţi mîncăţi.... Beţi dintru acesta toţi....*» Obiceful nu este rău dacă prin el se dă respectul cîvenit la auzul cuvintelor Domnului nostru Iisus Christos; e de osîndit însă, dacă prin el s'ar da a se înţelege, că *atunci s'ar preface pînea şi vinul în corpul şi sîngele Domnului*, precum cred romano-catolicii. Pentru înlăturarea ori şi cărei îndoeli şi bănueli, e bine să ne dăm jos din strane de cînd se zice în sanctuar «*Ale tale dintru ale tale....*», iar la strană se cîntă: «*Pre tine te lăudăm....*», în care timp se face prefacerea pînei şi vinului în adevăratul trup şi sînge al Domnului şi Dumnezeului şi Mîntuitorului nostru Iisus Christos.

Rugăciunea există în liturgia romană, însă nu este așa de lămurită ca aceea a Bisericei Ortodoxe. Cu toate acestea, *canonul* missei, astfel cum se cetește astăzi în Biserica romană, este mai dinainte de despărțirea Bisericilor, și s'a privit tot-de-una ca ortodox.

După sfințire preotul cere la Dumnezeu de a-îi fi bine priimită jertfa ce i se proaduce. Face apoi pomenire de morți, de bărbații apostolici și de mucenicii.

Apoi se cetește *Rugăciunea Domnăscă*,⁷ care formeză începutul pregătirei spre cuminecare. După ce a cerut scăparea de toate relele prin rugăciunile sfintei Fecioare, ale Apostolilor și ale tuturor Sfinților, preotul rupe ostia în trei părți și pune pe cea mai mică în potir.

Apoi zice rugăciunile de pregătire spre împărtășire, și se cuminecă după aceea sub amândouă chipurile. El consumă *total* și pune, în două rînduri, vin în potir pentru a nu rămînea nimic din sfinte. Cuminecă apoi pe credincioși *numai sub chipul pînei* și cu pîni sfințite, altele decît aceea ce a servit la sacrificiu.

Cu chipul acesta Biserica romană calcă o poruncă dumnezească. Iisus Christos zicînd la așezarea Euharistiei sub chipul vinului: „*Beți dintru acesta toți*“, ea zice: „*Numai* preoții vor bea;“ căci chiar însuși diaconul nu se cuminecă decît sub *chipul pînei*, ca și credincioșii.

Pe de altă parte, împărtășind pe credincioși cu alte pîni sfințite decît cu aceea ce a slujit la sacrificiu și la cuminecarea preotului, ea n'a observat ritul apostolic, carele, după Sfîntul Pavel, *simbolizéază* unitatea Bisericeii.

După o rugăciune, în care preotul cere ca efectele sfintei jertfe să fie simțite de toți credincioșii, dă binecuvîntare poporului și termină liturgia cetind începutul Evangheliei Sfîntului Ión.

Acéstă scurtă privire asupra liturgiei romane e destulă spre a ne încredința că, dacă s'a păstrat părțile principale ale liturgiei ortodoxe, nu s'a ținut însă din ea nici frumoasa armonie, nici înțelesul mistic. Nu întîlnim în ea decît o îngrămădire de rugăciuni, bune fără îndoelă, dar nerespunzînd la acea idee primă și fundamentală a liturgiei creștine, care constă în a reaminti *memoria complectă* a lui Iisus Christos. În ea se găsește destulă asemănare cu liturgia ortodoxă pentru a vedea că originea ei este aceeași; dar iarăși se găsesc destule deosebiri pentru a proba că ea a fost îndreptată în diferite timpuri de către *unii reformatori*, cari n'aveau *simțul liturgic*. S'au mai vîrît apoi greșeli din cari *am însemnat* pe cele mai grele.

* * *

Liturgia anglicană este și mai defectuoasă ca cea romană.

După partea ce corespunde *liturghiei catehumenilor* și predică, se face ceea ce se cheamă *oblațiune*. Acesta e cetirea a câtor-va părți din Evanghelie, în timpul căreia se umblă cu discul, adunându-se bani. Urmază o rugăciune prin care se cere lui Dumnezeu de a priimi ofrandele ce s'au făcut și de a da harul său Capului Statului, bărbaților bisericești și tuturor credincioșilor. Preotul face apoi îndemnare celor ce au să se cuminece; unul din preoți cetește o formulă de mărturisire, după care se dă deslegare generală.

Apoi cetește *prefața*, urmată de cântarea: Sfânt, Sfânt, Sfânt..; după care stă în genunchi înaintea mesei pe care s'au pus pâine și vin, și rostește o rugăciune de pregătire spre împărtășire. Apoi se ridică și zice o rugăciune în care este expusă, după Evanghelie, instituțiunea sfintei Euharistii; această rugăciune se numește *rugăciune de sfințire*. În ea se găsesc multe cuvinte de instituire, dar nici o *chemare* pentru prefacerea substanței pâinei și vinului¹⁾.

Cuminecarea preotului și credincioșilor se face îndată după aceea cu pâine și vin. După cuminecare, preotul pune pe masă aceea ce rămîne din *elementele consacrate* (acestea sînt cuvintele ce se cetesc în *Cartea de rugăciuni*), și le a-

1). Această *chemare* se află în liturgia scoțiană, mai ortodoxă decît cea anglicană.

copere cu o pînză albă. Cetește atunci *Rugăciunea Domnăscă*, o rugăciune de mulțămire, *Slavă întru cei de sus*, și dă drumul credincioșilor dorindu-le pace și binecuvîntare dela Dumnezeu.

Este invederat, în urma acestora, că Biserica anglicană a făcut atîtea schimbări în liturgia romană, de care se ținea înaintea secolului al șese-spre-zecelea, că de abia se află în ea óre-cari urme din liturgia primară, păstrată de Biserica Ortodoxă.

Se recunoște în ea mai ales multă nelămurire în cuvintele relative de sfînta Euharistie. Protestanții, cari nu cred în prezența reală, pot să se acomodeze cu acele expresiuni; și ele au de sigur un înțeles *calvinic*, dacă le explicăm cu *Articuli de religiune*, compuși înadins pentru a tîlmăci *credința* Bisericeii anglicane. Articolul 28, 29 și 31, în cari se respinge prefacerea substanței elementelor euharistice, în cari se pretinde că prin *credință* se participă la trupul și sîngele lui Iisus Christos, în cari se afirmă că cei răi și cei fără credință nu participă la trupul și sîngele lui Iisus Christos, *de și ei mănîncă acelea* prin cari se înfățișează acel corp și acel sînge; în cari se osîndește ca *blasfematorie* învățătura *sacrificiului* liturgic; acești articoli sînt fără îndoială *calvinești*, și dacă sînt explicarea *Cărții de rugăciuni*, nu

putem crede că, în Biserica anglicană, este o adevărată *liturgie*.

* * *

Nu zicem nimic despre liturgiile răsăritene deosebite de acelea ale sfinților Ión, Vasilie și Grigorie, căci ele au multă asemănare între dînsese; au tot ce este principal pentru sfînta jertfă, și Biserica Ortodoxă le recunoște marea vechime și legitimitatea.

Din principiu, în ortodoxie, fie-care Biserică are dreptul să aibă liturgie scrisă în limba înțelesă de toți, cu condiție ca acea liturgie să nu cuprindă vre o greșală împotriva învățăturii, să aibă tot ce este principal pentru sfînta jertfă. Biserica Ortodoxă nu vede în acésta nici un motiv de despărțire; cu atît mai vîrtos, ea lasă fie-cărei Biserice particulare facultatea de a-și regula cele-l-alte slujbe ale sale; tot ce ea cere pentru a recunoște o Biserică ca soră, este: credință curată și desăvîrșită, învățătură morală potrivită cu Evangelia, disciplină potrivită cu canónele Apostolilor și sinódelor ecumenice, liturgie în care să se cuprindă în adevăr cele trebuincioase pentru sfînta jertfă.

Biserica romană are principii cu totul protivnice. Este adevărat că în aparență admite liturgiile răsăritene ca legitime; însă ținuta ei în Bisericile apusene și instrucțiunile ei ascunse

în privința celor din răsărit, probéază că nu face concesiuni decît *în aparență* și în scopul de a-'și pregăti mijlóce pentru a-'și înființa stăpînirea. Puterea papală este singura ei grijă. Pentru a-césta ea face concesiuni aparente, dar în realitate lucréază cu absolutism pretutindenea unde crede că se póte, impunînd liturgia ei proprie, limba, obiceiurile, disciplina, morala ei cazuistică, dogmele ei cele noi. În adevăr, pentru ea, unitatea nu constă decît în totala conformitate cu Biserica Romei, sau mai bine în supunerea órbă sub puterea papei, despre care pretinde că e *suverană, universală, divină*, de și cuvîntul lui Dumnezeu și tradițiunea Bisericeii o osîndește.

ÎNSEMNARE DE CELE CE SE CUPRIND ÎN ACĂSTĂ CARTE.

Prefața întîiului traducător în limba romînă	V.
Prefața autorului la edițiunea a doua	VII.
Introducere	XI.
Despre Regula de credință	1.
Deosebirile între Bisericile Creștine asupra Regulei de credință	10.

PARTEA ÎNTÎIA

Dogmele Bisericeii Ortodoxe	15.
I. Treimea	17.
Deosebirile între Bisericile Creștine cu privire la dogma Treimei	20.
II. Lumea	23.
Deosebirile cu privire la dogma despre lume	27.
III. Întruparea	32.
Deosebirile cu privire la dogma Întrupărei	35.
IV. Rescumpărarea	37.
Deosebirile în privința dogmei Rescumpărărei	41.
V. Sfintul Duh	44.
Deosebirile în privința Sfintului Duh	46.
VI. Biserica	51.
Deosebirile asupra dogmei despre Biserică	60.
VII. Despre Botez și cele-lalte taine ale Bisericeii	67.
Deosebirea în privința sfințelor taine	84.
VIII. Despre învierea morților și viața fără de sfîrșit în lumea viitoare	115.
Deosebirile între Biserică asupra acestei învățături	118.

PARTEA A DÓUA

Morala Bisericeii Ortodoxe

I. Principii generale	122.
Deosebirile între Biserică asupra principiilor generale	126.

II. Legea divină pozitivă	131.
Deosebirea în privința legii lui Dumnezeu	166.
III. Desvoltarea evanghelică a legii lui Dumnezeu	171.

PARTEA A TREIA

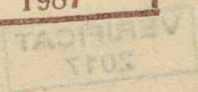
Disciplina Bisericeii Ortodoxe.

I. Isvorul legilor disciplinare	194.
II. Obiectul disciplinei	199.
III. Cîrmuirea Bisericeii	201.

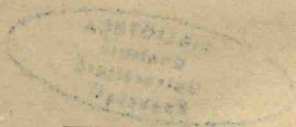
PARTEA A PATRA

Liturgia Bisericeii Ortodoxe.

I. Idee generală despre liturgie	207.
II. Liturgia pregătitoare	212.
III. " catehumenilor	217.
IV. " credincioșilor	223.

TIPOGRAFIA CARTILOR BISERICESTI

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2017